

Bereketli Topraklar Zehir Gibi Yaşamlar

SURİYELİ GÖÇMEN MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŞÇİLERİ
ADANA OVASI MEVCUT DURUM ARAŞTIRMA RAPORU

Bereketli Topraklar, Zehir Gibi Yaşamlar / Suriyeli Göçmen Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Adana Ovası Mevcut Durum Araştırma Raporu

PROJE DANIŞMANLARI

Saniye DEDEOĞLU / Ertan KARABIYIK / Özgür ÇETİNKAYA

PROJE KOORDİNATÖRÜ

Sinem BAYRAKTAR

PROJE FİNANS VE İDARİ İŞLER SORUMLUSU

Deniz KİREMİTÇİ

PROJE HUKUK DANIŞMANI

Şahin ANTAKYALIOĞLU

PROJE EKİBİ

Deniz KESMEZ / Derya UYSAL / İhsan İZNEBİOĞLU / Necmettin YEMİŞ

KATKIDA BULUNANLAR

Prof. Dr. Ferdi TANIR / Sinem BAYRAKTAR / Deniz KESMEZ / Derya UYSAL / İhsan İZNEBİOĞLU / Necmettin YEMİŞ

ANKET ÇALIŞMASI

Takım Lideri: Önder ELCİ

Anketörler: Bedriye KAVAK / Demet ÇİTANAK / Melek Nur KAVAK / Nurulayn KAVAK / Samet ÇINAR / Seda YÜCE

VERİ GİRİŞİ

Hilal AVCI

VERİ ANALİZİ

Özgür ÇETİNKAYA

STAJYER

Berkin Şafak ŞENER

KAPAK FOTOĞRAFI

Adana 2016 - Kurtuluş KARAŞIN

TASARIM

Kurtuluş KARAŞIN

BASIM

Altan Matbaası

ISBN: 978-605-83062-2-6

Kasım 2016, Ankara / 1. Basım, 1000 Adet

Bu raporun içeriği yalnızca hazırlayanlarına aittir ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

 Bu rapor bir kamu malıdır. Kaynak gösterilerek rapordan alıntı yapılabilir. Raporun tamamı veya bir kısmı izinsiz olarak basılıp çoğaltılabilir, fotokopi yapılabilir, elektronik ortama kopyalanabilir, yaygın olarak dağıtılabilir.

**KALKINMA
ATÖLYESİ**

Bilim, Kültür, Eğitim, Araştırma, Uygulama,
Üretim ve İşletme Kooperatifi

Dodurga Mah. Poligon Sitesi 30-A, Türkkonut - Çankaya / Ankara

 www.kalkinmaatolyesi.org

 www.facebook.com/kalkinmaatolyesi

 @kalkinmaatolyesi

Tel: +90 (541) 457 31 90

info@kalkinmaatolyesi.org

Bereketli Topraklar Zehir Gibi Yaşamlar

SURİYELİ GÖÇMEN MEVSİMLİK GEZİCİ TARIM İŐİŐİLERİ
ADANA OVASI MEVCUT DURUM ARAŞTIRMA RAPORU

**Bir lokma ekmek için
zehir gibi hayatı yaşayanlara...**

Teşekkür

2002 yazında Adana Karataş'ın pamuk tarlalarında, mevsimlik gezici tarım işçisi çocuklar ve ailelerinin yoksulluk içinde var olma mücadelesine tanıklık eden Kalkınma Atölyesi'nin yoksulluğu, sömürüyü, adaletsizliği anlatma çabasına, 2016 yılında mevsimlik gezici tarım işçiliğinde yerel emekle omuz omuza çalışan Suriyeli göçmenlerin yaşam mücadelesi eklenmiştir. Bu rapora kaynaklık eden saha çalışmalarında her yaştan yüzlerce Suriyelinin yanısıra aynı yoksullukları yıllardır yaşayan Türkiye-lilerle de görüşülmüştür. 14 yıldır duyduğumuz, gördüğümüz, yüreklerimize işleyen; hikâyeler, yaşamlar ve kayıplara yenileri eklenmiştir. Hikâyelerini bizlerle paylaşan bu insanlara en içten teşekkürümüz; seslerini, yaşadıklarını, ihtiyaçlarını ve hak ettikleri duyurarak olacaktır. Bu hikâyelerin gün yüzüne çıkması ise Adana'nın kurağında, sivrisinek ağzında, toz dumanın altında, yoksulluk ve acıların ortasında gönülden canla başla gece gündüz demeden çalışan Adana Proje Ekibimiz, anket ekibimiz, bilgilerini her zaman bize yol gösteren uzmanlarımız ve emeğini vakfeden gönüllülerimiz sayesinde. Hepsine tek tek teşekkür ederiz.

Ayrıca, Avrupa Komisyonu İnsani Yardım ve Sivil Koruma Ofisi (European Commission's Directorate-General for Humanitarian Aid and Civil Protection-ECHO) Avrupa Birliği İnsani Yardım Fonu'na ve GOAL Türkiye Ofisi'ne bu raporun bir bileşeni olduğu projeye finansal destekleri ve işbirlikleri için teşekkür ederiz.

Ayrıca, Çukurova'da yaşanan yaman çelişkinin sadece Yaşar Kemal ve Orhan Kemal gibi büyük üstatların eserlerinde yer bulan hayatlara özgü olmadığını gösteren bu raporu, zehir gibi bir yaşam süren Suriyeli göçmenlere ihtaf ediyoruz.

Kalkınma Atölyesi
Kasım 2016, Ankara

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AES	Avrupa Ekonomik Sahası
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
GDM	Gıda Dışı Malzeme
ICRC	Uluslararası Kızıl Haç Komitesi
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IOM	Uluslararası Göç Örgütü
KEİG	Kadın Emeği İstihdamı Girişimi
METİP	Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi
MİGA	Mevsimlik İşçi Göçü Ağı
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
UNFPA	Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	8
YÖNETİCİ ÖZETİ	10
GİRİŞ	21
BÖLÜM 1 Göç, İşgücü Piyasası ve Sosyal Haklara Erişim	41
BÖLÜM 2 Türkiye’de Suriyeli Göçmenler: Sayılar, Haklar ve Pratikler	49
BÖLÜM 3 Türkiye’de Mevsimlik Tarımsal Üretim ve Suriyeli İşçiler	57
BÖLÜM 4 Suriyeli Göçmen Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Adana Ovası Mevcut Durum Araştırması	77
BÖLÜM 5 Sonuç ve Politika Önerileri	141
KAYNAKÇA	148
EKLER Ek 1: Anket formu Ek 2: Kurumsal ve Kişisel Görüşme soruları Ek 3: Görüşme yapılan kurumlar ve görüşme programı	150

26	Tablo 1	Araştırma kapsamında yer alan çadır grupları, toplam çadır sayısı, Suriyeli Göçmenlerin çadır sayısı ve dağılımı (Temmuz 2016)
34	Tablo 2	İlçelere göre hedeflenen anket sayıları, gerçekleşme durumu ve dağılımı (Temmuz 2016)
35	Tablo 3	Anket uygulamasının gerçekleştirildiği ilçe, mahalle, anket sayısı ve dağılımı (Temmuz 2016)
81	Tablo 4	Ankete katılan haneyi temsil eden kişilerin eğitim durumu
85	Tablo 5	Sınırdan geçerken yanınızda kimler vardı?
85	Tablo 6	Görüşmecilerin sınırı geçtikten sonra gittikleri yerleri tercih nedenleri
97	Tablo 7	Araştırma görüşmelerine göre Suriyeli işçilerin cinsiyete göre ortalama günlük işçi ücretleri
97	Tablo 8	Suriyeli işçilerin ilçelere göre ortalama günlük işçi ücretleri
98	Tablo 9	İşçilerin ücret bilgisini öğrendikleri kaynaklar
106	Tablo 10	Şu an mevsimlik tarım işçisi olarak çalışıyor mu? (17 yaş ve altı)
114	Tablo 11	Siz çalışırken çocuklara kim bakıyor?
130	Tablo 12	6-14 yaş grubu çocukların kendi içindeki eğitim durumu dağılımı
131	Tablo 13	6-14 yaş grubu çocukların cinsiyete göre eğitim durumları
133	Tablo 14	Araştırma kapsamındaki işçilerin hastalık veya iş kazası durumunda yaptıkları
137	Tablo 15	Araştırma kapsamındaki çadır yerleşimlerin altyapılarına yönelik ihtiyaçlar
138	Tablo 16	Araştırma kapsamında çalışma konusunda en çok dile getirilen ihtiyaçlar
138	Tablo 17	Eğitim konusunda en çok dile getirilen ihtiyaçlar
139	Tablo 18	Sağlık konusunda en çok dile getirilen ihtiyaçlar
139	Tablo 19	Kurumsal hizmetler konusunda en çok dile getirilen ihtiyaçlar

45	Grafik 1	Uluslararası koruma altındaki göçmenlerin iş gücü piyasasına katılımları
75	Grafik 2	Suriyeli göçmen işçilerin aylara ve ürünlere göre yaptıkları işler
79	Grafik 3	Ankete katılan hanedeki üyelerin yaş dağılımı
81	Grafik 4	Araştırma kapsamında görüşme yapılan kişilerin cinsiyetine göre eğitim durumu
82	Grafik 5	Araştırma kapsamındaki Suriyeli göçmenlerin Türkçe bilme düzeyleri
86	Grafik 6	Anket kapsamındaki hanehalkı üyelerinin kimlik, kayıt durumu
86	Grafik 7	Araştırma kapsamındaki Suriyeli göçmenlerin kaydının yapıldığı başlıca şehirler
87	Grafik 8	Araştırma kapsamındaki Suriyeli göçmenlerin kayıtlı oldukları ilden ayrılma nedenleri
90	Grafik 9	Araştırma kapsamındaki Suriyeli göçmen işçilerin cinsiyete göre çalışma durumu
91	Grafik 10	Kaç yıldır mevsimlik tarım işçiliği yapıyorsunuz?
91	Grafik 11	Neden mevsimlik tarım işçiliği yapıyorsunuz?
91	Grafik 12	Çalışılan mevsimlik tarım işçiliği
93	Grafik 13	Mevsimlik tarım işini nasıl buldunuz?
94	Grafik 14	Görüşülen kişilere göre tarım araçlarının en önemli sorumluluğu
95	Grafik 15	Günde ortalama kaç saat, haftada kaç gün çalışıyorsunuz?
95	Grafik 16	İlçelere göre günlük ortalama çalışma saati ve haftalık ortalama çalışma gün sayısı

96	Grafik 17	İlçe bazında çalışma yerine (tek yön gidiş) ortalama ulaşım süresi
96	Grafik 18	İşçilerin araziye ulaşım araçları ve ortalama süresi
98	Grafik 19	Ücret ödeme zamanı
101	Grafik 20	İşverenle anlamazlık yaşadınız mı?
101	Grafik 21	Tarım işçilerinin sorun çözme pratikleri
104	Grafik 22	Araştırma kapsamındaki Suriyeli hanelerdeki çocukların yaşlara göre dağılımı
107	Grafik 23	Yaş gruplarına göre kız çocuklarının tarım işlerinde çalışma durumu
107	Grafik 24	Yaş gruplarına göre oğlan çocuklarının tarım işlerinde çalışma durumu
109	Grafik 25	Araştırma kapsamındaki kadınların yaş grubuna göre dağılımı
110	Grafik 26	Kadınların medeni durumu
111	Grafik 27	Kadınların medeni durumlarının yaş gruplarına göre dağılımı
112	Grafik 28	Kadınların genel eğitim durumu
114	Grafik 29	Kadınların çalışmama nedenleri
116	Grafik 30	Erkek ve kadınların ev içi iş dağılımı
119	Grafik 31	Konaklama amacıyla kullanılan çadırların nitelikleri
119	Grafik 32	Konaklama yerinin ilçelere göre dağılımı
119	Grafik 33	Hanelerin konakladıkları çadır sayısı ve bu çadırlarda konaklayan ortalama kişi sayısı
120	Grafik 34	Çadır sayısına göre konaklama dağılımı
121	Grafik 35	Konaklama yeri karşılığı hanelerden talep edilenlerin ilçelere göre dağılımı
122	Grafik 36	Çadır yerleşimlerinde elektrik durumunun ilçelere göre dağılımı
123	Grafik 37	Çadır yerleşimlerinde işme suyu kaynaklarının ilçelere göre dağılımı
124	Grafik 38	İlçe bazında konaklama alanındaki tuvaletlerin durumu
125	Grafik 39	Araştırma esnasında hanelerin barınma mekanlarında sahip olduğu eşyalar
127	Grafik 40	Araştırma esnasında hanelerin sahip olduğu mutfak eşyaları
127	Grafik 41	Araştırma esnasında hanelerin sahip olduğu gıda erzağı
128	Grafik 42	Hanehalkı üyelerinin cinsiyete göre eğitim durumu
129	Grafik 43	Okur-yazar olmayan nüfusun yaş ve cinsiyete göre dağılımı
132	Grafik 44	Görüşülen kişilerin hanelerinde yaşadığı belirtilen rahatsızlıklar
GRAFİKLER		
32	Harita 1	Adana Ovası'nda mevsimlik tarım işçileri çadır alanları, anket uygulaması, bilgilendirme ve farkındalık sunumları ve gıda dışı malzeme (GDM) dağıtımı gerçekleştirilen çadır yerleşimleri
51	Harita 2	Suriyeli göçmenlerin illere göre dağılımı
62	Harita 3	Mevsimlik tarım göçü ağ haritası
70	Harita 4	Türkiye'de tarımsal üretimde çalışan yabancı göçmen işçiler (2010-2015)
80	Harita 5	Araştırma kapsamında görüşülen Suriyeli göçmenlerin Suriye'de yaşadıkları iller
84	Harita 6	Araştırma kapsamındaki Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye giriş yaptığı sınır kapıları
HARİTALAR		

2016 yılı itibariyle Suriye'deki iç savaş beşinci yılına girmiş olup ülkelerinden Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin sayısı Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ve Türkiye Cumhuriyeti hükûmetinin açıklamalarına göre üç milyona yaklaşmıştır (BMMYK 2016). Bu insanların yaklaşık 260 bini on ilde yer alan 26 geçici barınma merkezinde (kampta) kalırken, geriye kalan 2 milyon 484 bini Türkiye'nin 81 iline dağılmış durumdadır. En çok Suriyeli barındıran iller sırasıyla Şanlıurfa, İstanbul, Hatay, Gaziantep ve Adana'dır (Göç İdaresi 2016). Suriye'den gelenler Türkiye'nin doğu ve güney bölgelerinde yoğunlukla tarım işçiliğiyle uğraşmakta olup, tarım dışı imalat, inşaat ve hizmet sektörlerinde de çalışmaktadırlar. Kalkınma Atölyesi tarafından Haziran 2016'da yayımlanan "*Mevsimlik Gezici Tarımda Yabancı Göçmen İşçiler Mevcut Durum Raporu ve Haritası*" alan çalışması Türkiye'deki tarımsal üretimde ve mevsimlik tarım işçiliğinde Suriyelilerin gittikçe artan mevcudiyetini gözler önüne sermiştir (Kalkınma Atölyesi 2016). Mevsimlik tarım işçiliği havuzuna Suriyelilerin girmesi yoksullar arasında rekabet, daha fazla ayrımcılık ve insan hakları ihlallerine yol açmıştır. Türkiye'ye sığınan ve mevsimlik tarım işçiliği yapan bir diğer kırılğan kesim Suriyeli Domlar ise Suriye'den gelen göçmenlerin karşılaştıkları genel zorlukların yanı sıra etnik köken ve yaşam biçimlerinden ötürü resmî makamlar, yerel nüfus ve diğer Suriyeli göçmenler tarafından dışlanarak ayrımcılığa uğramakta ve insani yardımlardan neredeyse hiç yararlanamamaktadırlar.

Kırılğan nüfusun yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi için sürdürülebilir desteğin yanı sıra politika değişiklikleri ve farkındalığı arttıran bilgilendirme ve savunuculuk çabaları gerekmektedir. Bunun başarılması için Türkiye'deki göçmen mevsimlik tarım işçilerinin ve Suriyeli Dom nüfusun profilini ve temel ihtiyaçlarını belirlemeyi ve haritalandırmayı içeren bir mevcut durum analizi hazırlanarak kanıt temelli savunuculuk yapılması, kalkınma yaklaşımı insani yardım gerçekleştirilerek temel ihtiyaçların karşılanması ve özellikle de temel hakları koruyan mevcut mekanizma ve hizmetler hakkında farkındalığının artırılması, bu grupların özel ihtiyaçlarının karşılanmasına ve topluma uyum sağlamalarına yönelik programların düzenlenmesi gerekmektedir.

Adana Ovası'nda çalışan işçiler, 2016

Kalkınma Atölyesi, Avrupa Komisyonu İnsani Yardım ve Sivil Koruma Ofisi (European Commission's Directorate-General for Humanitarian Aid and Civil Protection-ECHO) Avrupa Birliği İnsani Yardım Fonu finansal desteği ve uluslararası bir sivil toplum kuruluşu olan GOAL ile işbirliğinde Mayıs–Kasım 2016 ayları arasında *Türkiye'nin Güneyindeki Suriyelilerin ve Göçmenlerin Korunma ve Sağlık Koşullarının İyileştirilmesi Projesi* kapsamında bilgilendirme, savunma ve insani yardımını içeren bütünlük bir yaklaşımla hassas durumdaki göçmen gruplarının korunmaya dair karşılaştıkları riskleri azaltmayı amaçlamıştır.

Bereketli Topraklar, Zehir Gibi Yaşamlar: Suriyeli Göçmen Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Raporu Adana Ovası'nda* yaşayan Suriyeli mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşullarının mevcut durumunu ortaya koymaktadır. Zorunlu göç sonucu Türkiye'ye yerleşen Suriyeli göçmenler hayatta kalma stratejisi olarak tarımsal üretime katılmakta, üretime katıldıkları her yerde ücretler aşağı doğru bir eğilim sergilemektedir. Mevsimlik tarımsal üretim Türkiye'de hep toplumun en yoksul kesiminin üstlendiği bir iş olmuştur. Şimdi bu işi Adana Ovası'nda Suriyeli işçiler Şanlıurfa, Adıyaman ve Mardin'den gelen işçilerin ellerinden almış görünmektedir. Bu farklı işçi grupları arasında yaşanan bir yoksulluk nöbeti devrini de göstermektedir. Türkiye'nin en yoksul tarım işçilerine artık Suriyeli tarım işçileri de katılmıştır. Suriyeli göçmenler çadırlarda, kalabalık aileler olarak çok dar mekanlarda çok az eşya ile yaşamaya çalışmaktadırlar. Ailelerin sahip olduğu çadırlarda, mutfak ve yiyecek miktarı çok azdır ve temel ihtiyaçları dâhi karşılanmamaktadır. Suriyeli işçiler uzun saatler, zor çalışma şartları altında çalışmakta, ücretleri ise ya bazen ödenmemekte ve yerel işçilere ödenenden daha düşük olmaktadır. Çok çocuklu ailelerde çocuk işçiliği yaygınken, kız çocuklarının arasında çalışma oranları daha da yüksektir. Kadınların omuzlarına ise hem olumsuz koşullarda çalışma hem de ailelerin yaşamlarını idame ettirmeleri için yapılması gerekli ev içi ve bakım işleri orantısız bir şekilde yüklenmiştir. Suriyeli mevsimlik gezici tarım işçilerinin demografik özellikleri, göç etme pratikleri, hanehalkı özellikleri, tarım işçiliğine ilişkin bilgileri, temel ihtiyaçlar ve temel zorluk alanları ve baş etme yöntemlerini Adana Ovası'nda çadırlarda yaşayan ve tarım işçiliği yapan bir grup için inceleyen bu araştırma, bu özel grup göçmenler arasında çocuk işçiliği ve kadının konumu konularında derinlemesine bilgi de sunmaktadır.

* Adana Ovası:

Çukurova Bölgesi'nin merkezinde yer alır ve çekirdek alanını oluşturur. Genellikle bölge ile Adana Ovası aynı isimle adlandırılır. Bu ova Türkiye'nin en geniş delta ovasıdır. Seyhan ve Ceyhan nehirleri ile Berdan (Tarsus) Çayı'nın getirdiği alüvyonlardan oluşmuştur ve karışık yapılıdır. Adana Ovası olarak anılan yöreyi birçok küçük ova birimlerine ayırmak mümkündür. Yüreğir, Misis, Ceyhan, Haruniye, Osmaniye ve Yumurtalık ovaları gibi. Bu ovaların en büyüğü iki milyon dekarlık genişliğindeki Ceyhan Ovası, diğeri ise 1,25 milyon dekarlık Yüreğir Ovası'dır.

Bereketli Topraklar, Zehir Gibi Yaşamlar: Suriyeli Göçmen Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Adana Ovası Mevcut Durum Araştırması Çukurova Bölgesi'nde Adana Ovası'nı oluşturan ve seçilmiş Karataş, Ceyhan, Yumurtalık ve Yüreğir ilçelerinde mevsimlik tarımsal üretimde çalışan Suriyeli göçmen işçilerin mevcut yaşam ve çalışma koşullarını ortaya koymakta ve bu bağlamda belirlenen ihtiyaçlara yönelik sosyal politika önerileri geliştirmektedir.

Suriyeli göçmen tarım işçilerin genel özellik ve temel ihtiyaçlarının haritalandırması ve ihtiyaç analizi için araştırmanın öngördüğü sayıda 266 haneyi temsilen Suriyeli göçmenle anket tekniği kullanılarak yüz yüze görüşme ile gerçekleştirmiştir. Bu anketler 1662 kişi hakkında bilgi derlenmesini sağlamıştır. Araştırmanın nicel boyutunu tamamlayıcı nitelikte konuyla ilgili kişi ve kurumlarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu çalışmalar esnasında Suriyeli göçmenlerin demografik özellikleri, göç şekilleri, hanehalkı özellikleri, tarım işçiliğine ilişkin bilgiler (ne tür işler yapılıyor, ücret, çalışma koşulları, araçlar, hanede çalışan kişi sayısı), temel ihtiyaçlar (beslenme, barınma, sağlık, eğitim) ve temel zorluk alanları ve bunlarla baş etme yöntemleri Adana Ovası'nda çadırlarda yaşayan ve tarım işçiliği yapan bir grup üzerinden incelenmiştir. Ayrıca bu özel grup göçmenler arasında çocuk işçiliği ve kadının konumu konularında derinlemesine bilgi de derlenmiştir.

Adana Ovasında Yaşayan Suriyeli Göçmenler

Suriye iç savaşından kaçan Suriyeliler yoğun olarak 2015 yılında aileleriyle birlikte Türkiye'ye göç etmişlerdir. Araştırma kapsamında incelenen göçmenlerin büyük çoğunluğu Türkiye'de oturma hakkı ve temel sosyal hizmetlere erişimi sağlayan kimlik kartlarına sahiptirler. Kayıt yaptırdıkları diğer illerden özellikle Şanlıurfa'dan Adana'ya gelen göçmenler daha fazla iş imkânından faydalanmak için Adana'ya göç etmişlerdir.

Suriyelilerin demografik özellikleri incelendiğinde yarısından fazlasının 18 yaş altı çocuk olduğu görülmektedir. Türkçe dil becerisine sahip olanların sayısı çok azdır ve okuma yazma bilmeyenlerin sayısı yüksektir. Çocuk sayısı fazla olmasına karşın, hâli hazırda bir eğitim kurumuna devam eden çocuk da bulunmamaktadır. Grubun genç bir nüfusa sahip olduğu görülürken, göç süreci grubun aile temelli yapısını bozmadan devam ettirmesiyle sonuçlanmıştır. Genç ve dinamik bir nüfus yapısı hem bir potansiyel hem de bir tehdit unsuru olarak değerlendirilebilir. İş gücü piyasası için genç nüfus bir avantajken, aynı genç nüfus eğitim ve diğer temel sosyal hak ve hizmetlerden yeterince faydalanamayan yoksulluk ve sosyal dışlanma girdabında yaşayan geniş bir nüfus potansiyeli demektir. Bu açıdan özellikle

Adana Ovası'nda yer fıstığı hasadında çalışan mevsimlik tarım işçileri, 2016

göçmen gruba ve yine yerel nüfusun yoksulluk sınırı içinde yaşayan kesimlerinin ciddi bir yoksulluk içine hapsolme potansiyeli taşıdığı düşünülebilir. Ayrıca bu durum yoksul gruplar arasında çıkabilecek gerilim ve çatışmanın da habercisi olarak okunabilir. Eğitim seviyeleri zaten düşük bir kitle göçle beraber formel eğitim sisteminden tamamen dışlanınca yoksulluk sarmalını kırmanın çekiş yolları giderek azalmış görünmektedir.

Türkiye'nin Yeni Tarım İşçileri Suriyeli Göçmenler

Suriyelilerin Adana Ovası'ndaki tarımsal üretimin asıl işçileri hâline gelmeleri hem Suriyelilerin daha ucuz iş gücü olması nedeniyle iş gücü ücretlerinin aşağı doğru çekilmesine hem de Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki illerden gelen yerel iş gücü arzının giderek azalmasına neden olmuştur. Yerel mevsimlik gezici tarım iş gücünün, özellikle Şanlıurfa'dan gelenlerin, Şanlıurfa ve civarında tarım arazilerinde sulamalı tarımın başlaması ile azalmaya başladığı, tarım işçilerinin göç etmektense kendi memleketlerinde çalıştıkları sık sık dile getirilmiştir. Bunun Adana'da tarım işçiliği üzerine etkisi ise ücretlerin yukarı doğru çekilmesi ve giderek azalan yerel iş gücü arzıdır. Bu gelişmelere paralel olarak artan Suriyeli göçü bu alandaki iş gücü açığını kapatmakta ve aynı zamanda işçilik ücretlerinde birçok durumda düşüş bazı durumlarda ise sabit kalma ile sonuçlanmıştır. Adana Ovası'ndaki üreticiler Suriyeli göçmenleri varolan iş gücü arzı problemlerini çözmek için kullanırken, daha düşük ücretle daha yaygın bir iş gücü havuzuna erişim sağlamaktadırlar.

Suriyeli göçmenlerin Adana Ovası'ndaki tarım işçiliğinin temel aktörleri hâline gelmesi, Türkiye'de mevsimlik gezici tarım işçiliğine ilişkin çok önemli bir gelişme ortaya çıkarmaktadır. Daha önce çoğunlukla başka illerden Adana'ya çalışmak için gelen işçilerle yapılan tarımsal üretim, Suriyeli göçü ile birlikte artık hemen hemen yılın bütün ayları Adana'da yaşayan göçmen işçiler tarafından yapılır hâle gelmiştir. Bu da mevsimlik tarımsal üretime kaynak olan Şanlıurfa, Mardin, Adıyaman gibi şehirlerin artık Adana'ya çok fazla işçi göndermediklerini ortaya çıkarmaktadır. Adana'da tarımsal üretim son birkaç yıldır büyük çoğunluğu Adana'da yaşayan Suriyeli göçmenler tarafından yapılmaktadır.

Düşük Ücretler Nedeniyle Suriyeli İşçiler Tarımsal Üretimin Asıl İşçileri Oluyor

2016 yılında Adana Ovası'nda Suriyeli göçmen işçilere ortalama olarak 38 TL (13 USD) günlük ücret verilmektedir. Bu ücret tarım araçlarının komisyonu düşüldükten sonra net işçinin eline geçendir. Fakat işçilerin büyük çoğunluğu nakit ödemeyi her zaman alamamakta, ücretlerinden tarım

aracısından aldıkları erzaklar, kira ücretleri, elektrik ve su gibi giderler düşülmektedir. Ayrıca, ücret ödeme zamanı çok ötelenmekte, arazi sahipleri ürünleri satıp paralarını aldıktan sonra işçi ücretlerini vermektedir. Bu da ücret ödeme zamanlarının üç ya da dört ay kadar ötelenmesi anlamına gelmektedir. İşçilerden ücretlerin karşılığı olarak günlük belli bir performans beklenmektedir. Adana Ovası'nda Suriyeli işçilere bazı işler için *kabala* veya *götürü*¹ denilen usule göre ücret ödenmektedir. İşçiler genellikle belli bir tarım işi için ailece ya da ekip olarak çalışmaktadır. Örneğin bir aileden 10 kişi ya da bir ekip 35 kişi olarak işe gitmektedir. Narenciye toplama işinde 30-35 kişilik bir ekibin bir günde bir kamyon narenciye toplanana kadar çalışması karşılığı günlük yevmiye ödenmektedir. Biber toplamada ise bir günde bir işçinin 11 çuval biber toplaması karşılığı bir günlük ücret verilmektedir.

Tarım Aracıları Tarımsal Üretimde Oyun Kurucu

Tarım araçları, mevsimlik tarımsal üretimin organize edilmesinde hayati bir öneme sahip olduğu gibi Adana Ovası gibi büyük tarım arazilerinde yapılan üretimin devamlılığı için tarihsel olarak da yaygın kullanılan ve iş bulma kurumu gibi çalışan kurumsal bir uygulamadır. Tarım araçları işçilerle işverenleri buluşturan aracı konumları yanı sıra, işçilerin tarımsal üretim yapılan yere yakın mekânlarda konaklamaları, yiyecek ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması ve çalışılacakları yerlere ulaşmaları gibi birçok faaliyeti yerine getirmektedir. Bu faaliyetlerin karşılığı olarak da, mevsimlik tarım işçileri için belirlenmiş brüt yevmiyelerinden yüzde 10 oranında pay almaktadırlar. Ayrıca işçinin aldığı net ücretten de pay aldığı ifade edilmektedir. Tarım araçları mevsimlik tarımsal üretimde işçinin emeğini sömüren ve patronaj ilişkileri içinde işçileri çaresiz bırakarak kendine muhtaç eden bir ilişkiyi üreten kişiler olarak resmedilir. Aldıkları komisyonların yüksekliği, işçilere sağladıkları erzak ve ulaşım için ücretlerden yaptıkları kesintiler bu savın doğruluğuna kanıt olarak gösterilebilir.

Araştırmada görüşülen Suriyelilerin büyük çoğunluğu çalıştıkları tarım işlerine tarım araçlarıyla erişmektedir. Göçmenlerin tarım araçları üzerinden iş bulmaları hem onların dil bilmedikleri hem de iş ve çalışma ilişkilerinin nasıl işlediğini henüz çok iyi anlamadıkları bir ortamda en rasyonel seçimidir. Tarım araçları sadece Adana'da yaşayan Suriyeli göçmenleri değil ama diğer illerden de Adana'ya Suriyeli işçi getirilmesini sağlamaktadır. Alan araştırması sırasında karşılaştığımız bir çadır grubu Şanlıurfa'dan gelen işçilerin tarımsal işler için Adana'ya geldikleri görülmüştür ve bu işçilerin çoğunluğunu Suriyeli göçmenlerden oluşturmaktadır. Tarım araçları tarımsal üretimde açığa çıkan iş gücü arz ve talebinin yönetiminde kilit bir role

¹ *Kabala veya götürü* usul ücretlendirme tarımsal üretimde çapalama, ot alma, sulama veya ürün hasadı gibi çalışmalarda birim alan başına, genellikle dekar başına yapılan işçilik karşılığı ödenen ücrettir.

Suriyeli göçmen kız çocuğu, 2016-Adana

sahiptirler. Tarım aracıları işçileri işçiye ihtiyaç olan alanlara yönlendirmenin yanında onların farklı illere doğru hareketliliğini de sağlamaktadırlar. Örneğin Adana'daki bir tarım aracısı Adana'da yerleşik Suriyeli işçilerini Kayseri ve Ankara'ya çalışmak için gönderdiğini belirtmiştir. İşin devamlılığını sağlamak, gerektiğinde günlük yaşama yönelik karşılaşılan problemleri çözmek gibi konularda aracılar işçilerin yaşamında önemli bir yer tutmaktadır. Anket sonuçlarından elde edilen bulgularda, tarım aracılarının hemen hemen hepsinin Türkiyeli olduğunu ve Suriyeli göçmenlerin kendi tarım aracılarının henüz yaygınlaşmadığı görülmektedir. Fakat yakın gelecekte göçmenlerin dil kabiliyeti geliştikçe bu alanda da varlık gösterecekleri ve işverenle işçileri buluşturan Suriyeli tarım aracılarının yavaş yavaş yaygınlaşacağı tahmin edilebilir.

Çocuk İşçiler

Araştırma kapsamında incelenen grup içinde çocuk işçiliği yaygındır. Çadırlarda yaşayanların yüzde 53'ü 17 yaş altındadır ve 17 yaş altı erkek çocukların yüzde 49'u, kız çocuklarının ise yüzde 50'si ise tarım işçisi olarak çalışmaktadır. Suriyeli aileler arasında tarım işinin ancak gençler tarafından yapılabileceği ve yetişkinlerin bu işler için çok '*yaşlı ve hasta*' olduklarına ilişkin yaygın bir kanı mevcuttur. Çocuk işçiliğinin yaygınlığı sadece ailelerinin bu algısı nedeniyle değil aynı zamanda bir aileden daha çok çalışanın olması aile gelirlerini arttırdığı için de çocukların çalışması istenmektedir.

Kalabalık ailelerde çocuk emeği, ailenin gelirini arttırmak için fırsata dönüşebilmektedir. Ayrıca Suriyeli aileler arasındaki tarım işçiliğinin gençlerin işi olduğu algısı, çok küçük yaşta çocukların tarlalarda çalışmasıyla sonuçlanmaktadır. Ayrıca yapılan görüşmeler küçük yaşta çocukları çalıştıran tarım aracılarının yoksul ailelere yardım ettiklerini düşündüklerini göstermiştir. Genellikle "*çok yoksuldu iş verdim, çalıştı, ekmek parası kazandı*" vurgusu ile çocukların çalıştırılması mazur gösterilmektedir. Tarım aracıları çocukları işe aldıklarında hem ailelerin bütçesine maddi olarak katkı yaptıklarını hem de çocukların gelecekte işi bilen bir tarım işçisi olmalarına yardım ettikleri saikleri ile hareket etmektedirler. Bu algı ve tutumların sonu tarımsal üretimde çocuk işçiliğinin yaygınlığı ile sonuçlanmaktadır.

Göçmen Kadın Olmanın Dayanılmaz Ağırılığı

Araştırma kapsamındaki tüm hanehalkı üyelerinin yüzde 49'u kadındır. Kadınlar arasında erken evlilik ve okuma yazma bilmeyenlerin yaygınlığı dikkat çekicidir. 15-17 yaş grubu kadınların yüzde 23,7'si evlidir. 15 yaş sonrasında kız çocuklarının evlendirilmeye başlandığı ve çocuk evliliklerin göçmenler

arasında yaygınlığı anket sonuçlarının ortaya çıkardığı önemli bulgulardandır. Çocuk yaşta evlilikler geleneksel ve kırsal toplumsal yapının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. 18-21 yaş grubunda ise evlilik oranı yüzde 50'dir. Okur-yazar olmayan kadınlar, kadın nüfusunun neredeyse yarısını oluşturmakta ve yaş ortalaması yaklaşık 29'dur. Kadınların hem Suriye'de hem de Türkiye'de eğitim olanaklarına ulaşamaması geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlara biçtiği rolün sonucu olarak değerlendirmek ve Suriye kırsalında yaşayan kadınların eğitim imkânlarından mahrum kaldığını göstermektedir.

Çadır gruplarında yaşayan kadınların yüzde 40.5'i mevsimlik tarım işçiliğine katılmaktadır. Çalışmayan kadın nüfusuna (yüzde 59.5) bakıldığında çalışmama nedenleri çeşitlilik gösterse de yine temizlik, çocuk bakımı, yemek ve ekmek yapımı, su taşıma gibi yeniden üretim işleri ön planda çıkmaktadır. Kadınların çalışmama nedeni olarak ağırlıklı olarak çocuk bakım yükleri ifade edildiğinden, anket çalışması çocuk bakımının kim tarafından üstlenildiğine ilişkin bir soru da içermektedir. Aileler çalışırken çocuk bakımı kim tarafından üstlenildiği sorusuna çocuk sahibi hanelerin yüzde 76,6'sı "*haneden yetişkin biri*" cevabını vermiştir. En temel olarak, çocuk bakımı aile içi iş bölümünde de büyük oranda (yüzde 96,2) kadınlara düşmektedir.

Ev içi işlerin kadın ve erkekler arasında dağılımına bakıldığında ise, kadınların ağırlıklı olarak geleneksel ev işleri ve çocuk bakımını üstlendikleri görülmektedir. Çamaşır ve bulaşık yıkamak, ekmek, yemek ve temizlik yapmak ve yaşlı bakımı gibi işler ağırlıklı olarak kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Erkeklerin temel faaliyetleri ise alışveriş ve su taşımadır. Beklendiği üzere kadının mevsimlik tarım işçiliği çerçevesinde yükü iki kat fazladır. Hem tarla ve bahçede çalışmak hem de ailenin yeniden üretiminde başat bir rol üstlenmek zorundadır. Erkeklerin ailenin kamusal alandaki faaliyetlerinde etkin olduğu görülmektedir. Alışveriş ve bazen de çocukların hastaneye götürülmesi erkeklerin üstlendiği işlerdir. Çocukların hastaneye götürülmesi ise kadın ve erkeğin birlikte yaptıkları tek faaliyet olarak görülmektedir. Tarım araçları, muhtar ya da yerel halktan kişilerle temas da yine erkeğin üstlendiği ya da kadınlara izin verilmeyen işlerdendir. Bu, para işlerinin erkeğin egemenliğinde olduğu ve dolayısıyla kadının erkeğe bağımlı/erkeksiz yaşayamama durumunun da göstergesidir.

Kadınların yeniden üretim faaliyetlerindeki iş yüklerini azaltmadan bir de üretim faaliyetlerine katılmaları çalışma sürelerini uzatmaktadır. Çadırlarda yaşayan ve tarımsal üretime katılan kadınlar iş yüklerinin çok ağır olduğu önemle vurgulanmaktadır. Musluktan kesintisiz akan su, konforlu mutfak ve banyo ortamı ve ekipmanlarının olmadığı, elektriğin sağladığı birçok imkândan mahrum bu kadınların yemek ve ekmek yapması, taşıma suyla bu-

laşık ve çamaşır yıkaması, çocuklarına bakması, tuvalet ve banyo olanağı sağlanması, sıcak suyun hazırlanması, yakacak odun temini, kısaca ailelerin yeniden üretim faaliyetlerini hem çok yorucu hem de zaman alıcı aktiviteler hâline getirmektedir. Bu faaliyetlerin yükü ise orantısız bir biçimde kadınların, kız çocuklarının omuzlarına yüklenmektedir.

Barınma ve Yaşam Koşulları

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin konaklama mekânları için yaşam merkezlerinden uzak, ücra tarla kenarlarında, gözlerden uzak yerler seçilir. Bu izolasyon aynı zamanda yerel halk ile gezici/geçici olan işçilerin yaşam alanlarını birbirinden ayırmak için de kullanılır. Emeğine ihtiyaç duyulan kişilerin normal hayatın akışına katılımı bu ayrımcı yerleşimle bir nevi engellenmiş olur. Gözlerden uzak tutulan, tarlalarda çalıştıkları zamanlar dışında yokmuş gibi davranılması gereken *ötekiler* olduklarından, izole yaşam alanları genellikle çadır bölgelerinde sağlanır. Mevsimlik tarım işçilerinin yaşam alanlarının izole yerlerde olması hem yerel hem de Suriyeli göçmen işçiler için benzer dinamikler üzerinde yükselmektedir. İşte bu nedenlerle çadır kamplarında göçmenlerin konaklamaya ilişkin sorunları, diğer mevsimlik tarım işçilerin yaşadıkları sorunlarla benzer olduğu, yaşam kalite ve koşullarının pek değişmeden devam ettiği söylenebilir.

Araştırma kapsamında ele alınan çadır alanlarında konaklayan Suriyeli göçmenlerin büyük çoğunluğu naylon, plastik brandadan kendileri tarafından kurulmuş çadırlarda yaşamaktadır. Naylon, plastik branda çadır en yaygın görünen konaklama biçimidir. Ancak yüzde 10,2'si bez çadırlarda yaşamaktadır. Adana'nın sıcak ikliminde naylon, plastik branda çadırların içinde yaz sıcaklarının ve kış soğuklarının yaratacağı etkiyi, diğer olumsuz koşullar da göz önüne alınmasa bile başlı başına insanlık dışı bir yaşam ortamı anlamına gelmektedir. Bu naylon, plastik branda çadırlar çoğu zaman kurumuş dal ve sazlıklarla kaplanmakta ve sıcağa karşı yalıtımlı hâle getirilmektedir.

Çadır yerleri aynı zamanda sağlıksız yaşam koşulları, tuvalet ve banyo gibi imkânların kısıtlılığı bu imkânlar olsa da hijyenik olmaktan uzaktır. Ayrıca araştırma sonuçları göstermektedir ki, tek çadırdaki konaklayanların ortalama çadır büyüklüğü 15,8 m² ve bu büyüklükteki çadırdaki yaşayan ortalama kişi sayısı da 5,6 kişidir. Tek çadırdaki kaldıklarını ifade edenlerin hanelerindeki ortalama çocuk sayısı yaklaşık üçtür. Diğer bir deyişle, bu çadırlarda konaklayanlara kişi başına 2,8 m² alan düşmektedir. Çadırlarında genellikle küçük bir alan mutfak, küçük bir alan da eşyaların konulması için ayrılmaktadır. Bu durumda kişi başına düşen alan daha da azalmaktadır. Tek çadırdaki bütün aile fertlerinin küçük bir alanda yaşaması ve özellikle yetişkinler ile çocukların bir arada bulunması/uyuması beraberinde ihmal ve istismar

vakalarını da getirmektedir. Aile bireylerinin kendilerine ait mahrem alanlarının olmaması hem anne baba hem de çocukların yaşamlarını olumsuz etkilemektedir.

Çadırlarda barınanların ev eşyalarına bakıldığında televizyon yüzde 35, çanak anten yüzde 30 civarındadır. Cep telefonunun göçmenler için ne kadar önemli olduğu ortadadır ve neredeyse hanelerin yüzde 60'lık bir kısmında cep telefonu kullanımı söz konusudur. Bu durum göçmenler için iletişimin önemini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra haneler kendi çadırlarını kendileri imal ettirmekte (yüzde 68), hazır çadıra sahip olanlar ise yüzde 16 ile çok az sayıdadır. Türkiye'nin kentleşme tarihine damga vuran gecekonduların köyden kente göçmenlerin boş araziye yaptıkları dört duvarlı derme çatma evlerin yerini şimdi de göçmen tarım işçilerinin boş buldukları arazilere kurdukları çadırların aldığı görülmektedir. Bu olguyu kırsal alanın gecekondulaşması, çadırlaşması olarak değerlendirmek mümkündür.

Hanelerin sahip oldukları erzaklara bakıldığında en çok ekmek/yufka, çay, sıvıyağ, şeker, pirinç, sebze gibi gıdalarla karşılaşmaktadır. Kuru olarak saklanabilen bakliyatları bile yoktur. Ayrıca çok az sayıda görüşmecisi soğan, patates ve kahveyi (Suriyelilerin en yoksulları bile geleneksel olarak tüketmektedir) dile getirmiştir. Saklama koşulları, fiyatların yüksek oluşu nedeniyle protein içerikli gıda ve taze meyve bulunduran hanelerin çok az sayıda olduğu görülmektedir.

Eğitim ve Sağlık

Eğitim ve eğitime erişim göçmenlerin topluma uyum ve potansiyellerini geliştirip iş gücü piyasasına katılmalarını sağlamada çok büyük öneme sahip bir konudur. Suriyeli göçmenlerin eğitim hizmetlerine erişimlerinde hem ailelerin çocuk işçiliğine karşı tutumları önemli bir rol oynarken hem de göçmenlerin yaşadıkları çadır yerleşimlerinin okullara uzak oluşu önemli etkenler arasındadır. Bunlara ek olarak Suriyeli göçmenlere sunulan eğitim hizmetlerinin kısıtlılığı ve okullaşma oranları hâlâ çok düşüktür. Bu nedenlerle bu araştırma kapsamındaki okul çağındaki çocukların hemen hemen hepsi okul sisteminin dışında kalmaktadır.

Okul çağındaki çocuğu olan hanelerin (tüm haneler içinde oranı yüzde 60,5), yaklaşık yüzde 97'sinde çocuklar okula devam etmemektedirler. Bunun en önemli nedenleri yüzde 52 ile ekonomik nedenler, yüzde 25 ile yakınlarda okul bulunmaması, yüzde 11 ile yasal veya hukuki engeller, yüzde 5,6 ile çocukların okula gitmek istememeleri, yüzde 5,6 ile diğer nedenler gösterilmiştir. "Diğer nedenler" seçeneğinde dile getirilenler ise dil sorunları

ve yetkililerin çocukları okula yönlendirme noktasında yardımcı olmadıkları ifade edilmiştir.

Bu araştırmanın konusu olan tarımsal üretimde çalışan ve çadırlarda yaşayanlar Türkiye’de herhangi bir eğitim sistemine dâhil olmadıkları gibi daha önce de ele alındığı gibi Suriyeli göçmenlerin Suriye’deki eğitim seviyeleri de çok düşüktür. Her iki cinsiyet grubunda da okur-yazar olmama eğitimiyle ilgili en yüksek oranı oluşturmaktadır. Bunun dışında eğitim seviyelerinde görece kadın ve erkek hanehalkı üyeleri arasında önemli bir farklılaşma söz konusu değildir. Genel hatlarıyla hanehalkı üyelerinin ilköğretim sonrası eğitime devam etme azalmaktadır. Savaş ve göçmenlik durumunun kimi yaş gruplarının eğitimi hakkında önemli bir belirleyici olduğu görülmektedir.

Çadır yerleşimlerinde kötü koşullarda yaşayan ve yazın uzun saatler sıcakta, kışın ise yağmur, rüzgar, soğuk ve çamurda tarlalarda çalışan Suriyeli mevsimlik gezici tarım işçilerinin hanelerinde mevsimlik tarım işinden dolayı sağlık problemi yaşayıp yaşamadıkları sorulduğunda, yüzde 68,8 oranında işçinin *evet* yanıtı verdiği görülmektedir.

İşçilerin yaşadığı rahatsızlıkların başında güneş çarpması gelmektedir. Bunu grip, haşere ve böcek sokması, ishal, gıda zehirlenmesi ve bel ve sırt ağrısı izlemektedir. Bu hastalıkların hemen hemen hepsi çalışma ve yaşam koşullarının işçiler üzerinde yarattığı olumsuzluklara işaret etmektedir. İfade edilen rahatsızlıkların önemli bir kısmı güneş çarpması, hareşe sokması gibi çalışma sırasında ortaya çıkan sağlık sorunlarını içerirken, sürekli eğilerek çalışmak, uzun süreler olumsuz iklim koşullarına maruz kalmak, kimyasal ve gübrelerle temas etmek uzun vadede çalışanların çeşitli meslek hastalığı sorunlarının ilerleyen yaşlarda ortaya çıkacağına habercisidir. Tarım işçilerinin yaş ortalamasının gençlerden oluşması bu tür sorunların henüz pek dillendirilmemesinin temel nedenidir.

GİRİŞ

Çukurova'nın bereketli toprakları yüzyıllardır yaman bir çelişki barındırmaktadır. Bereketli topraklar, sahipleri için zenginlik ve refah kaynağı iken çalışan işçiler için ise *zehir gibi yaşam* anlamına gelmektedir. Bu çelişki, yıllar içinde farklı işçi topluluklarıyla günümüze taşınmış ve yine farklı zaman dilimlerinde farklı işçi topluluklarınca yaşanmıştır. Adana ve yakın çevresinin topraksız ve de özellikle Torosların orman köylülerinin tarım işçisi olarak yaşadıkları *zehir gibi yaşamlar* daha sonra Güneydoğu'dan gelen işçilere devredilmiş, şimdi ise 2011 yılından beri ülkelerindeki iç savaştan kaçan Suriyeli göçmenler¹ bu *zehir gibi yaşamı* ifade eden tarım işçiliği nöbetini devir almıştır. İşçi tipolojileri değişse bile yaşadıkları koşullar hemen hemen hiç değişmemiş, tarım işçiliği uzun çalışma saatleri, kötü çalışma ve yaşam koşulları, eğitim, sağlık, temiz içme suyu, elektirik gibi temel sosyal hizmetlerden yararlanamayan bir yaşam ve çalışma biçimini ifade etmektedir.

Suriyeli göçmenlerin Adana'da mevsimlik tarım işçiliğinde görülmesi son yıllarda giderek yaygınlaşmaktadır. Oadaki tarım iş gücünü organize eden tarım aracılarının iş gücü havuzunun neredeyse yarısından fazlası artık Suriyeli işçilerden oluşmaktadır. Türkiye'deki mevsimlik gezici tarım

Mola vermiş Suriyeli işçiler, Adana 2016

¹ İç savaştan dolayı Türkiye'ye sığınmak durumunda kalan Suriyelilerin yasa ve yönetmeliklerde belirlenen resmi statüsü geçici koruma altında bulunan sığınmacı kişilerdir. Ancak bu raporda resmi statü yerine çeşitli nedenlerle ülkelerini terk etmek, hayatlarını kurtarmak amacıyla bir ülkeden diğer bir ülkeye göç etmek zorunda kalanların gerçekleştirdikleri eylemi dikkate alarak göçmen ifadesi kullanılacaktır. Göçmen ifadesinin Suriyeliler için yasal bir karşılığı olmadığı bu raporu hazırlayanlar tarafından bilinmektedir.

22/10/2014 tarihli ve 29153 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği'yle, 28/04/2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti'nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti'nden kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınmıştır.

(www.goc.gov.tr/files/files/gk_yon_getirdigi_yenilikler.pdf Erişim tarihi 26 Ağustos 2016)

işçileri bugüne kadar farklı bölgelerden göç etseler bile çoğu Türk halkı tarafından gerçekleştirilmekteydi. Türkiye’de mevsimlik gezici tarım işçiliği genellikle Doğu, Güneydoğu ve Akdeniz illerinden mevsimlik olarak Türkiye’nin diğer kırsal yörelerine göç eden ve daha çok toplumun en yoksul kesimlerle ilişkilendirilen bir olgudur. Son yıllarda Türkiye’ye yönelen Suriyeli göçünün bir sonucu olarak tarımsal üretimde çalışan Suriyeli göçmenlerin de bu sürece yoğun olarak katıldığı gözlemlenmektedir. Suriyeli göçmenlerin varlığı Türkiye’de mevsimlik gezici tarım işçiliğinin uluslararası göçün bir parçası hâline geldiğinin de ibaresidir. Bu bağlamda, Suriyeli göçmenlerin tarım işçiliği mevsimlik tarımsal üretim çalışmalarına yeni bir boyut katmış durumdadır.

Suriyeli Göçmen Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Adana Ovası Mevcut Durum Araştırması’nın amacı Çukurova’nın Adana Ovası’nda seçilmiş Karataş, Ceyhan, Yumurtalık ve Yüreğir ilçelerinde mevsimlik tarımsal üretimde çalışan Suriyeli göçmen işçilerin mevcut yaşam ve çalışma koşullarını ortaya koymak ve belirlenen ihtiyaçlara yönelik sosyal politika önerileri geliştirmektir. Bu amaçla Suriyeli göçmen tarım işçilerin genel özelliklerinin ve temel ihtiyaçlarının haritalandırması yapılmış ve ihtiyaç analizi için araştırmanın öngördüğü sayıda haneyi temsilen Suriyeli göçmen işçilerle anket tekniği kullanılarak yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın nicel boyutunu tamamlayıcı nitelikte konuyla ilgili kişi ve kurumlarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu çalışmalar esnasında Suriyeli göçmenlerin demografik özellikleri, göç etme şekilleri, hanehalkı özellikleri, tarım işçiliğine ilişkin bilgiler (ne tür işler yapıyor, ücret, çalışma koşulları, araçlar, hane de çalışan kişi sayısı), temel ihtiyaçlar (beslenme, barınma, sağlık, eğitim) ve temel zorluk alanları ve baş etme yöntemlerini Adana Ovası’nda çadırlarda yaşayan ve tarım işçiliği yapan bir grup için incelenmiştir. Ayrıca bu özel grup göçmenler arasında çocuk işçiliği ve kadının konumu konularında derinlemesine bilgi sunulmaktadır.

Türkiye’de bugüne kadar Suriyeli göçmenler üzerine yapılan araştırmalar genellikle göçmenleri homojen bir grup olarak resmetmektedir. Oysaki farklı bölgelerde yaşayan ve farklı işlerle uğraşan göçmen gruplarını özel olarak inceleyen araştırmaların sayısı çok azdır. Bu nedenle bu araştırma bir yörede yaşayan, zaman zaman başka illere göç eden ve mevsimlik tarımsal üretimde çalışan göçmenler üzerine yapılan nadir araştırmalardan biri olarak Suriyeli mevsimlik gezici tarım işçilerinin yaşam şartlarına ve ihtiyaçlarına ışık tutmaya çalışmaktadır.

Araştırma göstermektedir ki, Türkiye’de mevsimlik gezici tarım işçiliğinin genellikle Doğu, Güneydoğu ve Akdeniz illerinden gelen işçiler tarafından yapıldığını araştıran yazına ek olarak, Suriyeli işçiler son yıllarda özellikle

Yer fıstığı işinde çalışan işçiler, Adana 2016

Bu araştırma bir yörede yaşayan, zaman zaman başka illere göç eden ve mevsimlik tarımsal üretimde çalışan göçmenler üzerine yapılan nadir araştırmalardan biri olarak Suriyeli mevsimlik gezici tarım işçilerine ve yaşam şartlarına, ihtiyaçlarına ışık tutmaya çalışmaktadır.

Adana Ovası'nda asıl tarım işçileri konumuna gelmiştir. Bu değişimin en önemli sonuçlarından biri, Suriyeli göçmenlerin tarımsal üretime entegre olması ile Adana Ovası'na işçi gönderen Şanlıurfa, Adıyaman ve Mardin gibi kaynak illerin bu alanda egemenliğini yitirmesi ve Adana'nın kendi tarım işçisini sağlayan bir il hâline gelmesidir. Bu, uluslararası göçün mevsimlik tarımsal üretim üzerinde yarattığı etkilerden biridir.

Tarım araçları yerel işçilerde olduğu gibi Suriyeli iş gücünün tarımsal üretime entegre olması, çalışma koşullarının ve ücretlerin belirlenmesi ve göçmenlerin genel yaşam ortamlarının ve şartlarının oluşturulması konularında da kritik bir öneme sahiptirler. Araçlar göçmenlerin hem yaşadığı ilde hem de farklı illerdeki işlere ulaşmasını sağlamaktadır. Kendilerine Suriyeli işçilerden ekipler kuran tarım araçları işçilerin yerleşim yerlerinin belirlenmesi, erzak ve ulaşım sağlama gibi işlevler görürken, göçmenlerin idari kurumlarla bağlantılarını da sağlamaktadırlar.

Tarımsal üretim de işçilik genel olarak toplumun en yoksul kesimleri tarafından üstlenilen bir hayatta kalma mücadelesidir. Çalışma ve yaşam koşulları bu iş hangi sosyal grup tarafından yapılırsa yapılsın, yoksulluğu, yoksunluğu ve sosyal dışlanmayı yeniden üretmektedir. Fakat bu gruplar içinde en çok kadınlar ve çocuklar tarımsal üretimin ve çadır koşullarında yaşamının yükünü omuzlamaktadır. Araştırma, çocukların erken yaşlarda ailelerin geçimlerini sağlamak gibi bir sorumluluk yüklendiklerini gösterirken, kadınların birçok görevi aile içinde orantısız olarak üstelenen grup olduğuna işaret etmektedir.

Göçün bir kalkınma potansiyeli olarak ele alınabilmesi ve aynı zamanda göçmenlerin sosyal uyumunun gerçekleşmesi, önemli politika demetlerinin işleme konulması, göçmenlerin eğitim, sağlık ve barınma gibi temel ihtiyaçlarının sağlanması ve her bir göçmenin kendi potansiyelini açığa çıkarabileceği iş imkânlarına ve insan onuruna yakışır yaşam koşullarının oluşturulmasına bağlıdır. Bu açıdan bakıldığında göçmenlerin eğitim, sağlık ve barınma gibi hizmetlere yeterince ulaşamadıkları gibi günlük temel ihtiyaçlarını karşılamak için sıklıkla karşılığı ödenmeyen tarım işlerine razı oldukları, dolayısıyla zehir gibi bir hayat sürdürdükleri ortadadır.

Araştırma Hedef Grubu

Araştırmanın hedef grubunun mevsimlik gezici tarım işçiliği yapan Suriyeli göçmenler olarak belirlenmesinin başlıca nedenleri şunlardır:

- Mevsimlik gezici tarım işçiliği toplumun en çaresiz ve en yoksul gruplarının yaptığı güvencesiz ve geçici bir iştir.
- Çalışma durumu işlerin varlığına bağlı olup ve düzensiz gelir elde edilmektedir.
- Mevsimlik gezici tarım işçileri ürünlerin yetiştirme zamanları ve yerlerine bağlı olarak başka bölgelere/illere/ilçelere seyahat ederler ve bundan dolayı da ulaşım, yeni konaklama yerleri ve çalışma alanları gibi konularda sayısız riske maruz kalırlar.
- Elde edilen gelir düşüktür ve herhangi bir sosyal güvenceden yoksundurlar.
- Çalışma ve yaşam alanlarında riskler mevcut koşullardan dolayı çok yüksektir ve özellikle çocuklar bu risklere yetişkinlerden daha fazla maruz kalmaktadırlar. Göç eden ailelerin çocuklarının eğitime katılım düzeyi çok düşük ya da çocuklar tamamen okuldan uzak bir şekilde büyümektedir. Çocuklar arasında çalışma oranları ise görece yüksektir.
- Yaşadıkları çadır alanları ve olumsuz çalışma koşulları nedeniyle, hijyen ve kişisel koruma malzemelerine en fazla muhtaç olan kesimlerdendir.
- Yerleşim yerleri izole mekânlarda olduğunda genellikle görünmez kalırlar ve yerel topluluklarla kaynaşmaları çok sınırlıdır. Birçok işçi grubu çadır alanları gibi toplumsal izole alanlarda yaşamaktadır.
- Yaşam alanları bazen ulaşım araçlarına erişmelerine engel teşkil etmektedir. Bu ve benzeri sorunlar bu grupların toplumsal uyumu için ciddi engeller oluşturmaktadır.

Tüm bunlarla birlikte mevsimlik gezici tarım işçileri her zaman toplumun en görünmez ve en yoksul kesimini oluşturmuşlardır. Bu duruma bir de zorunlu göçle ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan göçmenlik olgusu eklenmiştir.

Araştırma kapsamında Adana Ovası'nın çalışma alanı olarak belirlenmesinin temel nedenleri ise şunlardır:

- Suriyeli göçmenlere insani yardım yapan kurumlar ve yardımın yapıldığı illere yönelik yapılan ağ haritasında Adana ve yakın çevresinin bu yardımlardan en az yararlandığı görülmektedir (Cilga 2016).
- Adana Ovası zengin tarımsal üretim, iklim ve coğrafi koşullar nedeniyle mevsimlik gezici tarım işçiliğinin hemen hemen yılın bütün aylarında yapıldığı bir bölgedir.
- İşçiler açısından Adana hem yerleşmiş olanların hem de başka illerde geçici olarak çalışmaya gelenlerin yoğunlaştığı bir il konumundadır.
- Kalkınma Atölyesi 2002'den bu yana Adana ve yakın çevresinde mevsimlik gezici tarım işçileriyle ilgili araştırma, planlama ve yerel örgütlenme bağlamında çalışmalar yapmaktadır. Bu kapsamda kamu, özel sektör, sivil toplum bağlamında güçlü yerel ağ bağlantıları bulunmaktadır².
- Adana ve yakın çevresinde Şanlıurfa'dan Mersin'e kadar bulunan illerde yaklaşık bir milyon Suriyeli göçmen bulunmakta ve bu bölgede her geçen gün Suriyeli göçmen sayısı hızla artmaktadır. Bunun temel nedenlerinden biri de tarımsal üretimde istihdam olanıdır.

Bu çerçevede, gelecekte Suriyeli göçmenlere yönelik Adana ve yakın çevresinde uygulanacak program ve projelerin daha maliyet etkin, sürdürülebilir, yerel kalkınma odaklı ve etkili sonuç alınması için Adana ve yakın çevresi araştırma ve uygulama alanı olarak belirlenmiştir.

² Daha detaylı bilgiye bu linklerden ulaşılabilir, www.kalkinmaatolyesi.org
www.ilo.org/ipecinfo/product/download.do?type=document&id=5224

Araştırmada nitel ve nicel yöntemler birbirlerini destekler şekilde kullanılmıştır. İlk aşamada Suriyeli göçmenlere yönelik Türkiye ve farklı ülkelerde gerçekleştirilmiş, bu araştırmanın amaç ve kapsamıyla doğrudan veya dolaylı olarak ilgisi olduğu düşünülen benzer araştırmalar gözden geçirilmiş ve değerlendirilmiştir. Bu kapsamda Adana ve civarında yerleşik Suriyeli göçmenlere yönelik çalışmalar özellikle dikkate alınmıştır. Bununla birlikte, Kalkınma Atölyesi uzmanları tarafından Mart 2016'da Çukurova'nın Adana Ovası'nda mevsimlik gezici tarım işçilerinin haritalandırılmasına yönelik ön araştırma, yine Kalkınma Atölyesi Adana Saha Ofisi tarafından Haziran 2016'dan itibaren Adana Ovası'nda yerleşik olan Suriyeli göçmen mevsimlik gezici tarım işçilerine yönelik yürütülen tespit, haritalandırma, bilgilendirme ve insani yardım odaklı çalışmalar kapsamında elde edilen birincil veriler ve saha gözlemleri gerek bu raporun alan çalışmasında gerekse bulguların raporlanması sürecinde araştırma verilerini destekleyici nitelikte değerlendirilmiştir.

İkincil veri kaynaklarının değerlendirilmesiyle birlikte Kalkınma Atölyesi'nin 2002 yılından beri Adana ve yakın çevresinde gerçekleştirdiği mevsimlik gezici tarım işçiliğine yönelik çalışmalar ile Türkiye'nin farklı coğrafyalarında yürüttüğü benzeri araştırmaların birikimi temel alınarak araştırmanın amaç ve kapsamına uygun yapılandırılmış soru kâğıdı (anket) hazırlanmıştır. Anketler, Arapça bilen deneyimli saha çalışanları tarafından belirlenen alanlarda yüz yüze görüşme ile 24 Temmuz-3 Ağustos 2016 tarihleri arasında uygulanmıştır. Uygulama öncesinde yine Adana'da pilot çalışma yapılarak nihai hâle getirilmiştir (Ek 1).

Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler kapsamında Suriyeli göçmen mevsimlik gezici tarım işçileriyle ilgili doğrudan veya dolaylı hizmet veren bu kişilerle ilgilenen ve destekleyici faaliyetleri bulunan kurum ve kişilerle 25-31 Temmuz ve 14-16 Eylül 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir (Ek 3). Böylece araştırmada hem nitel hem de nicel verileri bir arada kullanarak kapsam ve amacı doğrultusunda geçerli verilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Türkiye’de ne mevsimlik gezici tarım işçilerinin herhangi bir yöre, bölge veya tüm Türkiye’de sayısı ve demografik nitelikleri ne de Adana Ovası’nda çalışan Suriyeli göçmenlere yönelik istatistikler mevcut değildir. Gerek mevsimlik gezici tarım işçileri, gerekse tarım işçiliği yapan Suriyeli göçmenler mevcut koşullar altında ulaşılması güç, sürekli yer değiştirme ihtimali olan özel bir gruptur. Suriyeli göçmen mevsimlik tarım işçileriyle ilgili evrenin belirsizliği bu araştırmanın amaçlarına uygun temsil düzeyi olan bir örneklem belirlemeyi mümkün kılmamaktadır. Deneyimler ve çalışmalar, araştırma öncesi yapılan ön araştırma ve kurumsal görüşmeler, Kalkınma Atölyesi Adana Saha Ofisi’nin saha gözlemleri nerede ve kaç hanehalkıyla araştırma yapılacağına temel belirleyici olmuştur. Tarımsal üretimin yoğunluğu nedeniyle iş gücü arzının görece daha yüksek ve işçilere ulaşmanın daha kolay olacağı Adana Ovası olarak nitelendirilen Karataş, Yumurtalık, Yüreğir ve Ceyhan ilçeleri araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Adana Ovası’nda yerleşen ve kendi imkânlarıyla kurdukları çadırlarda yaşayan Suriyeli göçmen haneler araştırma kapsamına alınmış ve toplam 250 Suriyeli göçmen hanede anket uygulanmasının yeterli olacağına karar verilmiştir.

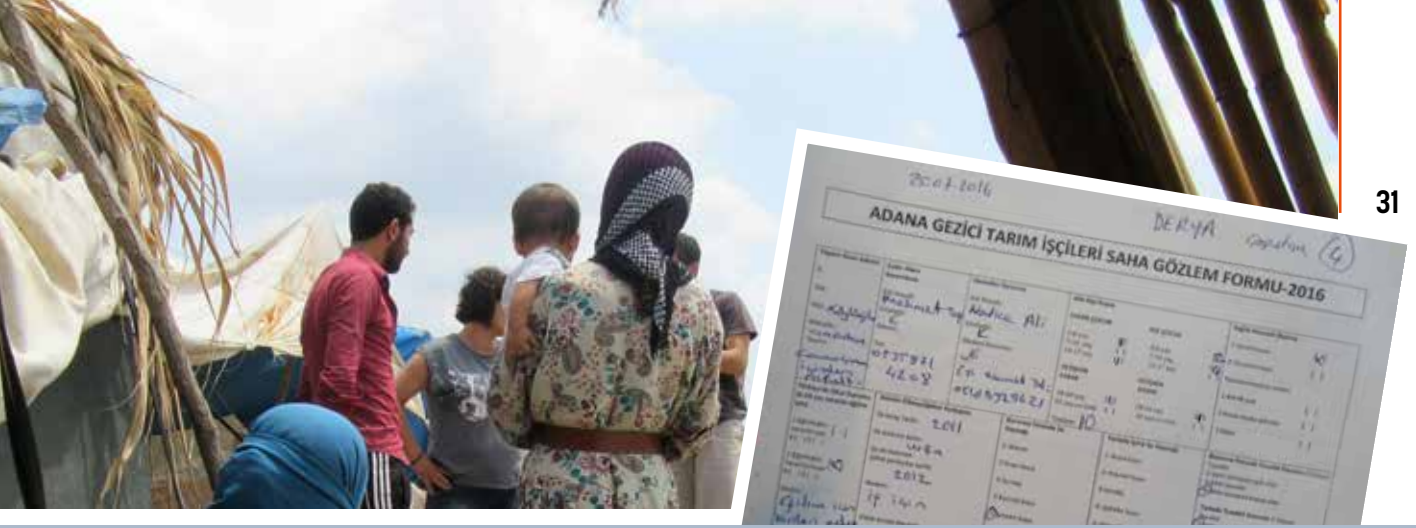
250 anket önceden tespit edilen çadır gruplarındaki Suriyeli hane sayısına göre belirlenen ilçelere oranlı olarak dağıtılmıştır. Bunun gerçekleştirilmesi için Kalkınma Atölyesi Adana Saha Ofisi araştırmadan önce adı geçen ilçelerde saha gözlemleri yaparak, tarım araçlarıyla görüşerek ve çadır konaklama alanlarını belirleyerek ve bu çadır alanlarını birebir ziyaret ederek Suriyeli göçmen işçilerin yaşadığı çadırları ve hane sayılarını belirleyip, bunları bir haritaya işlemişlerdir (Harita 1-Sf. 32-33). Herbir çadır konaklama alanında Türkiyeli ve Suriyeli işçilere ait çadır sayısı, bunların birbirine oranı, konaklama alanının su ve elektrik gibi imkânları saha ofisi tarafından geliştirilen Saha Gözlem Formları kullanılarak listelenmiş ve kayıt altına alınmıştır. Bu listeleme sonucunda Suriyeli göçmenlere ait çadır sayısı toplam çadır sayısının yüzde 50’sinin altında kalan çadır yerle-

şim alanları listeden çıkartılmıştır. Haritalama çalışmasının sonucunda 28 çadır alanında Türkiye ve Suriyeli işçilerin konakladığı toplam 2180 çadıra ulaşılmıştır. Toplam çadır sayısının yaklaşık yüzde 76'sına karşılık gelen Suriyeli işçilere ait olan 1662 çadır araştırmanın ulaşılabilir evreni olarak kabul edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Araştırma kapsamında yer alan çadır grupları, toplam çadır sayısı, Suriyeli Göçmenlerin çadır sayısı ve dağılımı (Temmuz 2016)

İlçe Adı	Mahalle adı / Çadır Yerleşimi	Toplam çadır sayısı (Adet)
Ceyhan	Hasantepe	15
Ceyhan	Emek	200
Karataş	Aydınlar Tabaklar	150
Karataş	Köprügözü	200
Karataş	Karagöçer	350
Karataş	Tuzla	100
Karataş	Meletmez	20
Karataş	İsahacılı	50
Karataş	Yemişli	30
Karataş	Kırmızı dağ	60
Karataş	Yukarı Bahçe	50
Karataş	Bebeli 1 ve 2	41
Karataş	Kızıлтаhta	20
Karataş	Yalnızca	30
Yumurtalık	Yeşilköy	80
Yumurtalık	Kaldırım 1 ve 2	70
Yumurtalık	Zeytinbeli	90
Yumurtalık	Zeynepi Kuzupına mah	10
Yumurtalık	Şeyh Ganim Kırmızı Dam	60
Yumurtalık	Yeşilköy Keltepe Mah	15
Yumurtalık	Göbegören	5
Yumurtalık	Asmalı Forlar	15
Yüreğir	Kadıköy 1 ve 2	125
Yüreğir	Yamaçlı 1 ve 2	163
Yüreğir	Deniz Kuyusu	15
Yüreğir	Doğankent 1 ve 2	170
Yüreğir	Yunusoğlu	40
Yüreğir	Sazak	6
Toplam		2180

Haritalama çalışmasının sonucunda 28 çadır alanında Türkiye ve Suriyeli işçilerin konakladığı toplam 2180 çadıra ulaşılmıştır.

Suriyeli çadır sayısı-Adet (A)	Suriyeli göçmen çadırların çadır grubu içinde oranı (yüzde)	Suriyeli göçmen çadırların kendi içindeki dağılımı-yüzde (A/1662x 100)
15	100,0	0,90
200	100,0	12,03
100	66,7	6,02
150	75,0	9,03
300	85,7	18,05
70	70,0	4,21
15	75,0	0,90
35	70,0	2,11
25	83,3	1,50
35	58,3	2,11
40	80,0	2,41
16	39,0	0,96
19	95,0	1,14
25	83,3	1,50
40	50,0	2,41
58	82,9	3,49
30	33,3	1,81
6	60,0	0,36
25	41,7	1,50
13	86,7	0,78
4	80,0	0,24
13	86,7	0,78
85	68,0	5,11
163	100,0	9,81
10	66,7	0,60
140	82,4	8,42
25	62,5	1,50
5	83,3	0,30
1662	76,2	100,00

Toplam çadır sayısının yaklaşık yüzde 76'sına karşılık gelen Suriyeli işçilere ait olan 1662 çadır araştırmanın ulaşılabilir evreni olarak kabul edilmiştir.

Harita 1. Adana Ovası'nda mevsimlik tarım işçileri çadır alanları, anket uygulaması, bilgilendirme ve farkındalık sunumları ve gıda dışı malzeme (GDM) dağıtımı gerçekleştirilen çadır yerleşimleri

Not: Haritadaki veriler Kasım 2016 verileridir.
Mevsimlik tarım işçileri sürekli hareket halinde oldukları için veriler değişiklik gösterebilmektedir.

OSMANİYE

Karataş	128
Ceyhan	34
Yumurtalık	30
Yüreğir	74

Toplam
266
Anket

Araştırma kapsamında dört ilçede toplam 266 adet anket çalışması yapılmıştır. Ulaşılan örneklem tahmini evrenin yüzde 16'sını oluşturmaktadır.

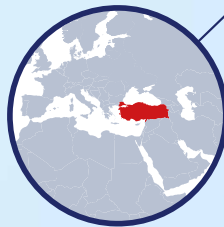
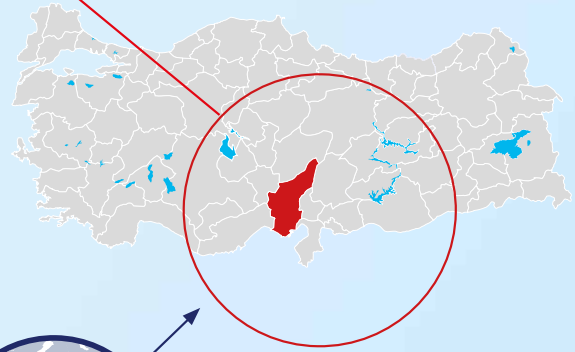
1150

Çadırda yaşayan 1150 haneye gıda dışı malzeme (Hijyen kiti + koruma kiti) dağıtımı yapılmıştır.

1271

Ziyaret edilen çadır bölgelerinde, Kalkınma Atölyesi tarafından hazırlanan ve Arapça olarak basılan Haklar Kitapçığının dağıtıldığı Bilgilendirme ve Farkındalık Sunumlarında 1271 Suriyeli göçmene ulaşılmıştır.

Suriyeli göçmenlerle anket ekibinin yüz yüze görüşmesi, 2016

Araştırma ekibinin ön çalışma ve saha deneyimleri sonucu belirlenen 250 anket sayısı, Adana Saha Ekibi'nin oluşturduğu tahmini evrenin yüzde 15'ine karşılık gelmektedir. Bu oran temel alınarak anket yapılacak yerleşim yerleri ve sayıları belirlenmiştir. Araştırmanın maliyet ve süre kısıtları göz önünde tutularak oranlı tabakalama sonrasında dört veya daha az anketin uygulanacağı çadır yerleşimleri araştırma kapsamından çıkartılmış ve çıkarılan anket sayısı eşit olarak diğer çadır yerleşim alanlarına eklenmiştir. Sonuç olarak dört ilçede toplam 18 çadır yerleşim alanında anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Tablo 2'de beklenen ve gerçekleştirilen anket sayıları ile anketlerin ilçelere göre dağılımları yer almaktadır.

Tablo 2. İlçelere göre hedeflenen anket sayıları, gerçekleştirme durumu ve dağılımı (Temmuz 2016)

İlçe adı	Hedeflenen anket sayısı (adet)	Gerçekleştirilen anket sayısı (adet)	Dağılım (yüzde)
Karataş	125	128	48,1
Ceyhan	32	34	12,8
Yumurtalık	30	30	11,3
Yüreğir	66	74	27,8
Toplam	253*	266**	100,0

* Dört ve daha az anket yapılacak çadır yerleşimlerin listeden çıkarılması sonucu bu anketlerin ilçelere göre dağıtılması esnasında yuvarlamadan dolayı hedeflenen anket sayısı 250 yerine 253 olmuştur.

** Her türlü olasılığa karşın çadır yerleşimlerinde gerçekleştirilen yedek anketlerin de değerlendirmeye katılmasıyla ulaşılan toplam anket sayısı 266 olmuştur. Bunun sonucunda ulaşılan örneklem tahmini evrenin yüzde 16'sını oluşturmaktadır.

Daha önce belirtilen araştırma evreninin durumu ve buna bağlı örneklem belirleme kısıtlarından dolayı araştırmada *olasılıksız örneklem yöntemi* kullanılmış ve görüşülen kişiler çadır yerleşim alanlarında araştırma amaç ve kapsamı göz önünde bulundurularak haneyi temsil edecek şekilde *rastgele* seçilmiştir. Anketör ekibi anketin uygulandığı çadır alanlarının olabildiği kadar farklı köşelerinden hane temsilcileriyle çadır yerleşiminde belirlenen anket sayısı kadar görüşme yapmışlardır. Araştırma alanındaki koşullar izin verdiği ölçüde araştırma kapsamında görüşülen kişiler ilgili çadır yerleşiminin sadece bir kısmından değil farklı yerlerinden de seçilmiştir. Ayrıca, anket ekibi görüşülen kişileri belirlerken imkânlar dâhilinde cinsiyet dengeli olmaya çalışmıştır. Tablo 3 araştırmada anket uygulamasının yapıldığı çadır yerleşim alanlarının ilçe ve mahalle düzeyinde sayılarına ve dağılımına yer vermektedir.

Tablo 3. Anket uygulamasının gerçekleştirildiği ilçe, mahalle, anket sayısı ve dağılımı (Temmuz 2016)

Çadır yerleşim alanı (ilçe/mahalle)	Anket sayısı	Dağılım (yüzde)
Ceyhan/ Emek	34	12,8
Karataş/ Aydınlar Tabaklar	18	6,8
Karataş/ Köprü gözü	23	8,6
Karataş/ Kara göçer	49	18,4
Karataş/ Tuzla	12	4,5
Karataş/ İshacı	6	2,3
Yüreğir/Solaklı	8	3
Karataş/ Kırmızıdağ	6	2,3
Karataş/ Yukarıbahçe	6	2,3
Karataş/ Yalnızca	6	2,3
Yumurtalık/ Yeşilköy	7	2,6
Yumurtalık/ Kaldırım	11	4,1
Yumurtalık/ Zeytinbeli	6	2,3
Yumurtalık/ Şeyh Ganim Kırmızı Dam	6	2,3
Yüreğir/ Kadıköy	14	5,3
Yüreğir/ Yamaçlı	24	9
Yüreğir/ Doğan kent	24	9
Yüreğir/ Yunusoğlu	6	2,3
Toplam	266	100

Adana Ovası'nda biber hasadında çalışan mevsimlik tarım işçileri, 2016

Araştırmanın Uygulanması

Araştırmada kullanılan yapılandırılmış soru kağıdı Kalkınma Atölyesi'nin daha önce mevsimlik gezici tarım işçilerinin yaşam ve çalışma koşulları üzerine gerçekleştirdiği saha çalışmalarında kullanılan soru kağıdı baz alınarak hazırlanmıştır. Bu çerçevede anketler araştırmanın konusuna uygun olacak şekilde belirli bölümleri gözden geçirilerek belirli bölümleri de Suriyeli göçmenler üzerine yapılmış çeşitli araştırmaların bulgularından yola çıkarak yeniden düzenlenmiştir. Soru kağıdı genel olarak demografi, yaşam ve çalışma koşulları, sağlık, ayrımcılık algısı ve geleceğe yönelik beklentileri kapsayan sorulardan oluşmaktadır. Taslak soru kağıdı alan çalışması öncesi Adana Saha Ofisi'nin katkılarıyla test edilmiş ve gelen sonuç ve değerlendirmelere göre son hâlini almıştır.

Saha çalışması hedef grubun nitelikleri göz önüne alınarak Arapça bilen ve daha önce saha deneyimi olan anketörlerle gerçekleştirilmiştir. Kalkınma Atölyesi'nin Adana Saha Ofisi'nde anketörlere yönelik bir günlük saha eğitimi düzenlenmiş ve soru kağıtlarında yer alan bütün soruların içeriği ve kapsamı tek tek anlatılmıştır. Ayrıca bu eğitim öncesinde anketörlere soru kağıtları ve uygulama esaslarını içeren yönergeler temin edilmiş, böylece anketörlerin de soru kağıdına katkıları değerlendirilmiştir.

Saha çalışması kapsamında veri girişi süreci anketlerin uygulanmasıyla paralel olarak yürütülmüştür. Böylelikle veri girişi uzmanı anketörlerle yakın temas hâlinde çalışarak tespitleri doğrultusunda yönlendirmeler yaparak süpervizyon ve revizyon katkısında bulunmuştur. Hanehalkı üyeleri demografik veriler ve ana soru kağıdından gelen yaşam ve çalışma koşullarına yönelik veriler iki farklı veri tabanına aktarılmıştır. Saha çalışmasının bitmesiyle birlikte, SPSS ortamına aktarılan veriler gözden geçirilmiş, temizlenmiş ve özellikle açık uçlu sorular yeniden değerlendirilerek kategorik bir hâle getirilmiştir. Tüm bu aşamalardan sonra veriler hem SPSS hem de Excel programlarında analiz edilmiştir.

Kurumsal görüşmeler için hangi kurumlarla görüşülmesi gerektiğine dair bir liste hazırlanmış, kurumlardan randevular alınmış ve önceden hazırlanan yapılandırılmış sorular yüz yüze sorulmuştur. Görüşme esnasında kurum temsilcileri kendi bilgi ve deneyimlerini de detaylı olarak paylaşmışlardır. Bu görüşler raporun yazımında değerlendirilmiş ve rapora aktarılmıştır.

Kavramlar

- **Çadır yerleşimi:** Çadır yerleşimi (veya çadır alanı, konaklama yeri, yaşam alanı) araştırma kapsamında görüşülen hanelerin yaşadığı, ağırlıklı olarak bez, naylon, plastik branda çadırlardan oluşan, hanelerin toplu veya dağınık şekilde ve ova, kanal kenarı, yol kenarındaki alanları ifade etmektedir.
- **Mevsimlik gezici tarım işçisi:** Sürekli ikamet ettiği yerleşimden ayrılarak bir başka yerleşim yerinde bitkisel üretim süreçlerine ekonomik gelir elde etme amacıyla en az bir gün katılan, ancak sürekli bu işte çalışmayan kişiyi tanımlamak için kullanılmıştır.
- **Mevsimlik tarım işçisi:** Bitkisel üretim süreçlerine ekonomik gelir elde etme amacıyla en az bir gün katılan, ancak sürekli bu işte çalışmayan kişiyi tanımlamak için kullanılmıştır. Genellikle mahalli olarak çalışmaktadır. Gündüz tarlada veya bahçede çalışmakta, akşam ise sürekli yaşadığı yere dönmektedir.
- **Göçmen:** Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştiren kişiyi tanımlamak için kullanılmıştır. Göç, süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Bu tanıma, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir (IOM 2009: 22).
- **Göçmen işçi:** Vatandaşı olmadığı bir devlette ücretli bir faaliyetle iştigal edecek olan, iştigal eden veya iştigal etmiş olan kişiyi tanımlamak için kullanılmıştır (Bütün Göçmen İşçi ve Aile Fertlerinin Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, 2(1) Maddesi, 1990).
- **Uluslararası iş gücü göçü:** Kişilerin geçici veya daimi olarak başka bir ülkeye çalışmak üzere menşe ülkelerinden veya belirli bir süredir ikamet ettikleri ülkeden ayrılmalarıdır.
- **Mülteci:** 'Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BM-MYK) tüzüğündeki kriterlere uygun olan ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi veya Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolüne taraf olan bir ülkede bulunup bulunmaması veya bu hukuki belgeler uyarınca ev sahibi ülke tarafından mülteci olarak tanınıp tanınmaması farketmeksizin Yüksek Komiserlik tarafından sağlanan Birleşmiş Milletler korumasından yararlanmaya hak kazanan kişi' (IOM 2009:42).

- **Sığınmacı:** ‘İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişi. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişi ülkeyi terk etmek zorundadırlar ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler nedeniyle ülkede kalma izni verilmemişse bu kişi ülkede düzensiz bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilir.’ (IOM 2009: 49).
- **Uluslararası koruma:** ‘1951 Mülteci Sözleşmesi, 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 Protokolleri, Uluslararası Kızıl Haç Komitesi’nin (ICRC) inisiyatif hakkı, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmeleri ve insan hakları belgeleri gibi hukuki belgelerde öngörülen haklara devletlerin saygı göstermesini sağlamak için antlaşma yoluyla görevlendirilen bir örgütün sağladığı hukuki koruma’ (IOM:2009:58).
- **Geçici koruma statüsü:** ‘Menşe ülkelerine dönemeyen üçüncü ülke kişilerinden kaynaklanan kitlesel bir akının meydana gelmesi ya da derhal meydana gelebilecek olması durumunda, özellikle söz konusu kişilerin ya da koruma gerektiren diğer kişilerin yararına olarak, sığınma sisteminin etkin işleyişi üzerinde olumsuz etki yaratmadan sığınma sisteminin işletilememesi riski varsa, bu kişilere acil ve geçici koruma sağlamak amacıyla sağlanan istisnai özellikteki prosedür’ (IOM 2009: 19).
- **Mevsimlik tarımsal üretim:** Bitkisel üretim sürecinde toprak hazırlığından hasat sürecine kadar aylara ve/veya mevsimlere bağlı olarak gerçekleştirilen faaliyetlerdir. Ayrıca hayvansal üretim sürecinde hayvan bakımı ve ot biçme işlerini de kapsamaktadır.
- **Tarım aracısı (Elci, Dayıbaşı):** Mevsimlik tarımsal üretim süreçlerinde işveren ile işçiyi bir araya getiren, bunun karşılığında ücret alan, iş süresince işçilerin başta çalışma olmak üzere günlük yaşamsal ihtiyaçlarının da karşılanmasında önemli roller oynayan kimselerdir. Tarım işçileri tarafından çoğunlukla elci, dayıbaşı olarak çağırılırlar. Tarım aracıları işlerini organize etmek için çavuşlara sahiptir. Aracıların çalışabilmesi için Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü’nden izin almaları gerekmektedir.
- **Hanehalkı:** Araştırma kapsamında hanehalkı birlikte hareket eden, aynı çatı altında kalan ve gelir/gideri ortaklaşarak bölüşen, yeri geldiğinde akrabalık bağlarından da bağımsız bir arada yaşayan kişiler olarak kabul edilmiştir.
- **Çocuk:** 0-18 yaş grubunda bulunan bireyler çocuk olarak kabul edilmiştir.

BÖLÜM 1

Göç, İşgücü Piyasası ve Sosyal Haklara Erişim

Son yıllarda yaşanan uluslararası göç dalgalarının temel hareketlerinden birini insani nedenlerle yerinden edilenlerin göçü oluşturmaktadır. Mülteci, sığınmacı, zorunlu göç ya da insani nedenlerle göçmen olarak adlandırılan bu grup, yaşamlarını vatandaşı oldukları topraklar yerine kendilerini daha emniyette hissettikleri ülkelerde geçirmek için göç eden bu kitle dünya üzerinde geniş bir nüfus hareketini oluşturmaktadır. Bu durum günümüz dünyasında milyonlarca insanın can güvenliğinin olmadığı anlamına da gelmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) 2015 yılında dünya üzerinde 65.3 milyon kişinin zorunlu olarak yer değiştirdiğini ve bu sayının kayıtlar tutulmaya başladığından beri en yüksek seviye olduğunu duyurmuştur (BMMYK 2016a). Bu sayı detaylı incelendiğinde elbette dünya üzerinde gerçekleşen insan hareketliliğiyle ilgili çok şey söylenebilir, ancak ilk bakışta 65.3 milyon kişinin kendi rızası olmadan yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kaldıklarını da ifade etmektedir. Bu, aynı zamanda son yıllarda zorla yerinden edilmenin, sığınmacı ve mülteci akımlarının uluslararası göç akımlarını belirleyen öge olduğunu da göstermektedir. Cohen ve Sirkeci bu nüfus kitlesinin küresel düzeyde ortaya çıkan krizlere cevap olarak yerlerinden edildiğini vurgulamaktadır (Cohen ve Sirkeci 2016). Bu krizler zaman ve mekâna

göre farklılık gösterse de sosyal ve çevresel krizler şeklinde olabildiği gibi Suriye'deki iç savaş gibi koşulların yarattığı durumları içermekte ya da Kolombiya'daki insanları göçe zorlayan iç savaş ve şiddet gibi ya da Filipinler'de yaşanan çevre ve iklim değişikliği gibi krizleri de kapsamaktadır.

Klasik göç teorileri zorla yerinden edilmiş kişilerin nüfus hareketliliğini açıklamakta yetersiz kalmakla beraber zorunlu göçle yerinden edilenlerin yerleştikleri ülkelerdeki yaşam ve bu ülkelere uyumu göç araştırmalarının merkezinde durmaktadır. Göçmenlerin iş gücü piyasasına katılması, sosyal hak ve hizmetlere erişimi önemli sosyal konuların başında gelmektedir. Zorla yerinden edilenlerin yaşadıkları travma ve psikolojik problemler yerleştikleri ülkelere uyum sağlamalarına engel teşkil ederken, bu göçmen grubunun ekonomik nedenlerle göç edenlere nazaran yerleştikleri ülkeyle daha zayıf bağlar kurmaktadır. İş gücü piyasasına girişlerini sağlayan nitelik ve deneyimleri geldikleri ülke kriterleriyle şekillendiğinden iş gücü piyasası ile bağları daha zayıftır. Ayrıca iş gücüne katılımlarını hızlandıracak diploma ve diğer beceri ve niteliklerini gösteren belgelerden de yoksundurlar (OECD 2016).

Türkiye Suriye sınırı, mayınlı alanda sınırı geçen bir sığınmacı aile, Kilis 2012

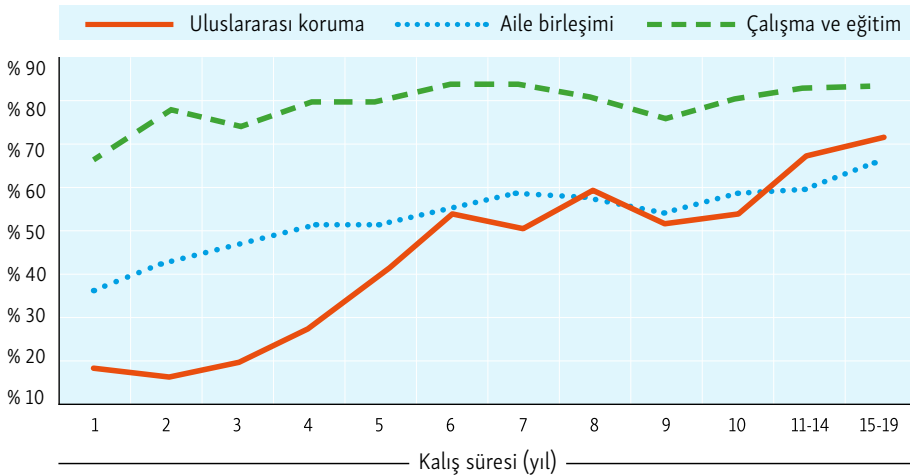
Avrupa Parlamentosu tarafından hazırlanan bir rapora göre; sığınmacı statüsü ile gelen göçmenlerin aile birleşimleri ve çalışma amacı ile gelen göçmenlere göre daha zayıf bir iş gücü piyasası uyumunu göstermektedir (Avrupa Parlamentosu 2016). Avrupa Birliği (AB) genelinde sığınmacı olarak gelenlerin yüzde 50'sinin iş gücüne girişi AB ortalamasına göre altı ile sekiz yıl arasında sürerken, yüzde 70 gibi yüksek bir iş gücüne katılımı sağlamak için 15 yıl gibi uzun bir zaman beklemek gerekmektedir. Fakat bu bulgulara rağmen, sığınmacılar statüleri onaylanıp yerleşim haklarını aldıktan sonra

aynı yaş grubunda diğer göçmen gruplarına göre daha yüksek maaşlar ve uzun çalışma saatleriyle çalıştıkları kaydedilmiştir. Bunun arkasında yatan temel nedenin ise, yerleşim hakkı ile beraber göçmenlerin yaşadıkları ülkelerde kalıcı hâle geldiklerinden insan sermayesine yatırım yapma eğilimlerinin yüksek olduğu vurgulanmaktadır.

Kadın sığınmacıların iş gücü piyasasına katılımlarının görece olarak daha da düşük kaldığına özellikle dikkat çekilmektedir. Kültürel uyum, dil eğitimi, beceri kazanma ve istihdam gibi alanlarda göç edilen ülkede kendilerine sunulan fırsatlara hem çocuk bakım yükleri hem de yerel kültürel kodlar nedeniyle yeterince katılamamaktadır (Avrupa Parlamentosu 2016).

Grafik 1. Uluslararası koruma altındaki göçmenlerin iş gücü piyasasına katılımları

Kaynak: Avrupa Parlamentosu (2016:22)

Grafik 1’de, çalışma, eğitim ve aile birleşimi için göç edenlerle insani nedenlerle göçmek zorunda kalanların iş gücü piyasası uyumu görülmektedir. İnsani nedenlerle göç edenlerin iş gücü piyasası katılımları aile birleşimleri sonucu göç edenlere göre daha yüksek seyretmektedir. Göçmenlerin iş gücüne katılımı bireysel niteliklerine bağlı olduğu gibi buldukları ülkede iş gücü piyasasının koşullarına ve kurumsal yapının göçmenleri uyuma nasıl hazırladığıyla yakından ilgilidir.

Bu bağlamda, göçmenlerin uyumunu yakından etkileyen bazı engellerin ve unsurların olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir. Göçmenlerin yerleştikleri ülkenin diline ilişkin becerileri, eğitim durumları ya da iş gücü piyasası için sahip oldukları vasıf ve yetenekler göçmenlerin istihdamını yakından etkilemektedir. Ayrıca, sığınmacıların iş gücü piyasasına girişlerini düzenleyen yasal düzenlemeler, sığınma başvurusunun değerlendirilmesinde geçen sürenin uzunluğu ve kalıcı hâle gelip gelinemeyeceği konusundaki

belirsizlik, insani nedenlerle göç edenlerin iş gücü piyasalarındaki durumunu yakından etkilemektedir. Bu engellerin yanı sıra, sığınmacıların göreceli olarak zayıf toplumsal ağları, barınma sorunları, travma ve şiddette maruz kalmalarından dolayı yaşanan sağlık problemleri, sığınmacıların iş gücü piyasasındaki konumlarını yakından etkilemektedir.

Göçmenler ve Tarımsal İş gücü

Zorunlu koşullarla insani temelli göç eden (humanitarian migration) kişilerin başvurularının incelenmesi genellikle uzun sürdüğünden, bu kişilerin birçok ülkede iş gücü piyasasına yasal katılım haklarını elde etmeleri uzun yıllar alabilmektedir. Fakat bu durumda özellikle enformel sektörü geniş ülkelerde sığınmacıların enformel işlerde kayıtdışı çalıştıkları bilinmektedir. Tarımsal üretim gibi yerel emekle rekabetin olmadığı çalışma alanları sığınmacılara açılabilen ya da göçmenler düşük ücretli, düşük nitelik gerektiren işlere mahkum olmaktadır. Özellikle yüksek nitelikli kişilerin düşük ücretli işlere mahkum olduğu, niteliklerini kullanamadıkları durumlar da sık sık yaşanmaktadır (OECD 2016).

Tarımsal üretim göçmenler için popüler bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Hem kayıt dışı çalışma alanı olarak kolay iş bulunurken hem de belgesiz göçmenlerin kamu idaresi tarafından görülmesi ve tespit edilmesi zor bir alan olduğundan, onlara gizlenme imkânı tanımaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) Aralık 2015'de yayımladığı araştırma dünya genelinde 150 milyon göçmenin iş gücünde var olduğuna ve bunların 16.7 milyon kişinin tarım sektöründe çalıştığına işaret etmektedir (ILO 2016). Kalkınma Atölyesi'nin *Tarımsal Üretimde Göçmen İşçi İstihdamı Öğrenilen Dersler Raporu*'nda, Avrupa Ekonomik Sahası (AES) ve Avrupa Birliği (AB) üye ülkelerinde çoğunluğu mevsimlik iş gücü ihtiyacını karşılayan dört milyonun üzerinde geçici işçi bulunduğu ve tahminlere göre bunların üçte ikisini ulusal ya da uluslararası göç sonucu gelen göçmen işçilerin oluşturduğu anlatılmaktadır. Birkaç gün ile sekiz aylık süre için istihdam edilen göçmen işçilerin çoğu AB'ye üye ülkelerden gelmektedir. Avrupa'nın önemli ekonomilerinden İspanya, Fransa ve İtalya gibi ülkelerde tarım sektöründe mevsimlik geçici işçi olarak çalışanların sayısı oldukça fazladır (Kalkınma Atölyesi 2016a).

Araştırmalar Almanya, İtalya ve İspanya gibi ülkelerde, tarımsal üretimde düzensiz göçmen iş gücünün, düzenleme girişimlerine rağmen hayati olmaya devam ettiğini göstermektedir (Hess 2006, Hartman 2008). Almanya'da, Orta ve Doğu Avrupa'dan gelen göçmenler, İspanya ve İtalya'da ise Romanya, Arnavutluk gibi ülkelere gelen göçmenler tarımsal üretimde düşük ücretle ve kayıt dışı olarak çalışmaktadırlar. Göçmenler tarımsal üretimde yaygın çalışmalarına rağmen ciddi problemlerle karşılaşmakta; düşük

ücret, kötü çalışma şartları ve sağlık ve güvenlik riski olan işleri neredeyse hiçbir koruma ve güvence olmadan üstlenmektedir.

Göçmen işçiler çalışma koşulları ve yasal statülerinden dolayı yaşadıkları zorlukların yanı sıra göç ettikleri ülkelerde hem günlük hayatlarında hem de iş gücü piyasasında ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaktadırlar. Yerel nüfusla karşılaştırıldığında göçmen işçiler ırkçılık, etnik ayrımcılık, kötü muamele ve kötü çalışma koşullarına daha sık maruz kalmaktadırlar. Göçmenlerin deneyimleri onların hem ruh hem de beden sağlıklarını yakında etkilemektedir. Dünya üzerinde en fazla göçmen tarım işçisi çalıştıran ülke olan Amerika Birleşik Devletleri'nde, tarımsal üretimde çalışan göçmen işçiler sınır dışı edilme korkusuyla, etnik ayrımcılık ve toplumsal dışlanmaya maruz kalarak, sağlık ve güvenlik riski taşıyan çalışma koşullarında ve kurumsal hizmetlere sınırlı ulaşım gibi bir dizi olumsuz şartlar altında çalışmakta ve yaşamaktadırlar (Svensson ve diğ. 2013).

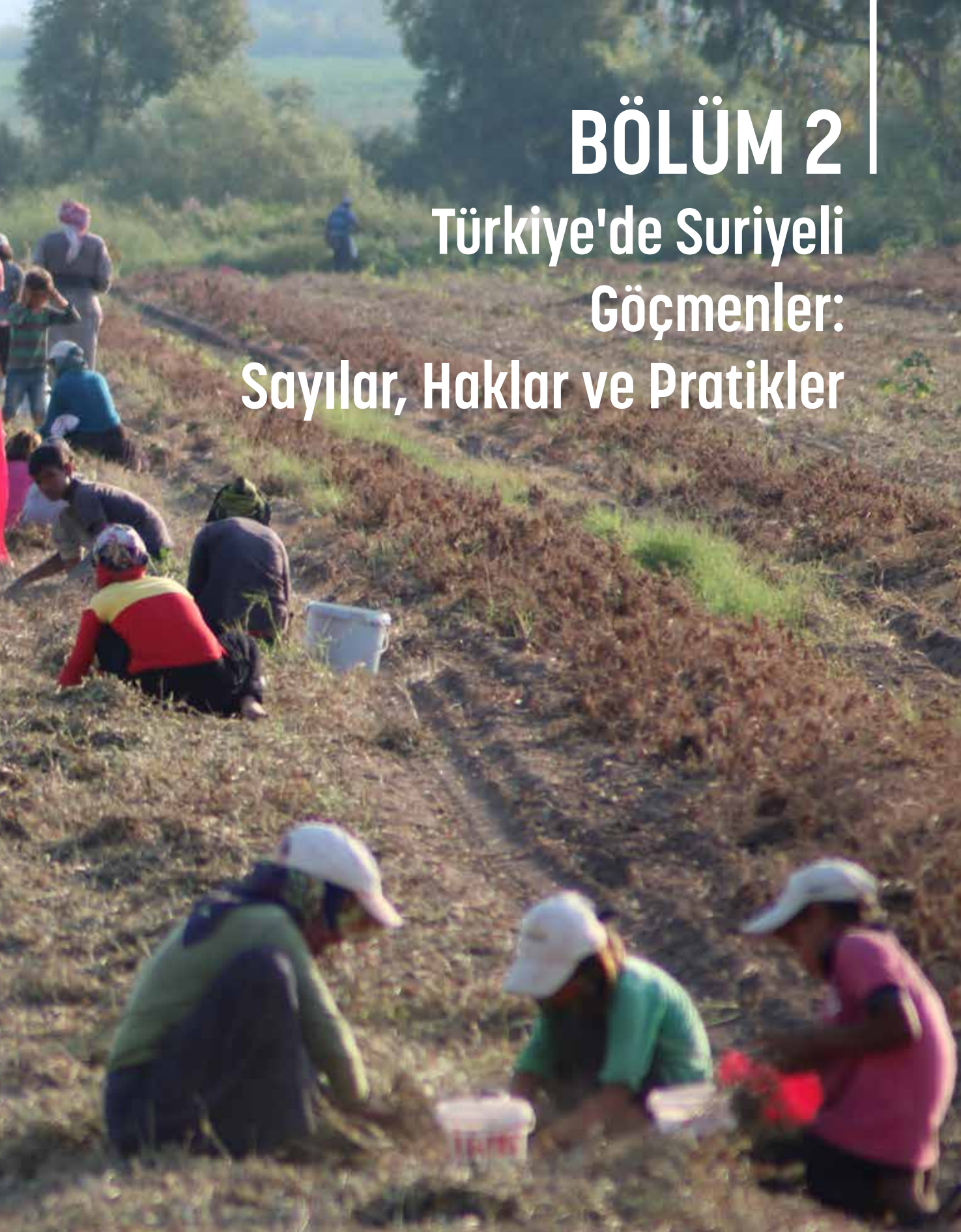
Dünyanın en iyi mevsimlik işçi programı olarak gösterilen Kanada'nın *Mevsimlik Tarım İşçileri Programı*'nın (SAWP) dâhi işçileri genel olarak korumasız bıraktığı tartışılmaktadır. İşçilerin kendi işverenlerini seçme hakkından mahrum olduğu, işlerini terk etme seçeneklerinin olmadığı, kalacakları yerleri seçemedikleri ve tarımsal üretim yaptıkları bahçelerini terk edemedikleri gibi konulara dikkat çekilmektedir (Tomic ve diğ. 2010). Göçmen işçilerin yasal statüsünün işverenlere bağlı olması, işçileri korumasız ve kırılgan bırakabilmektedir. Denetimlerin yetersiz olması işverenlerin yasal yükümlülüklerini yerine getirmemeleri gibi sonuçlar doğururken aynı zaman da işçiler için sömürü ve tacizin boyutlarını arttırmaktadır.

AB üyesi ülkelerde tarımsal üretim ve ürün işleme alanlarında çalışarak ulusal iş gücü piyasasında yer alan göçmen işçilerin işe alım, ülkeye giriş ve kalma süreçleri, çalışma ve yaşam koşullarına yönelik yasal düzenlemeler ve uygulamalar çeşitlilik göstermektedir. Ülkelerin coğrafi konumları, ürün çeşitlilikleri, ulusal ihtiyaçları ve politikaları gibi ülkeye özel unsurlar ile küresel gelişmeler uygulamaları dinamik, değişken ve daha duyarlı hâle getirmektedir. Tüm bu çabalara ve gelişmelere rağmen halen mevsimlik tarım işçileri pek çok ülkede olduğu gibi AB ülkelerinde de ILO tarafından tanımlanan *insana yakışır iş* koşullarından yoksun, yetersiz barınma imkânları, düşük ücret ve uzun çalışma saatleri ile sömürü ve ayrımcılıkla baş başa kalmaktadırlar.

BÖLÜM 2

Türkiye'de Suriyeli Göçmenler: Sayılar, Haklar ve Pratikler

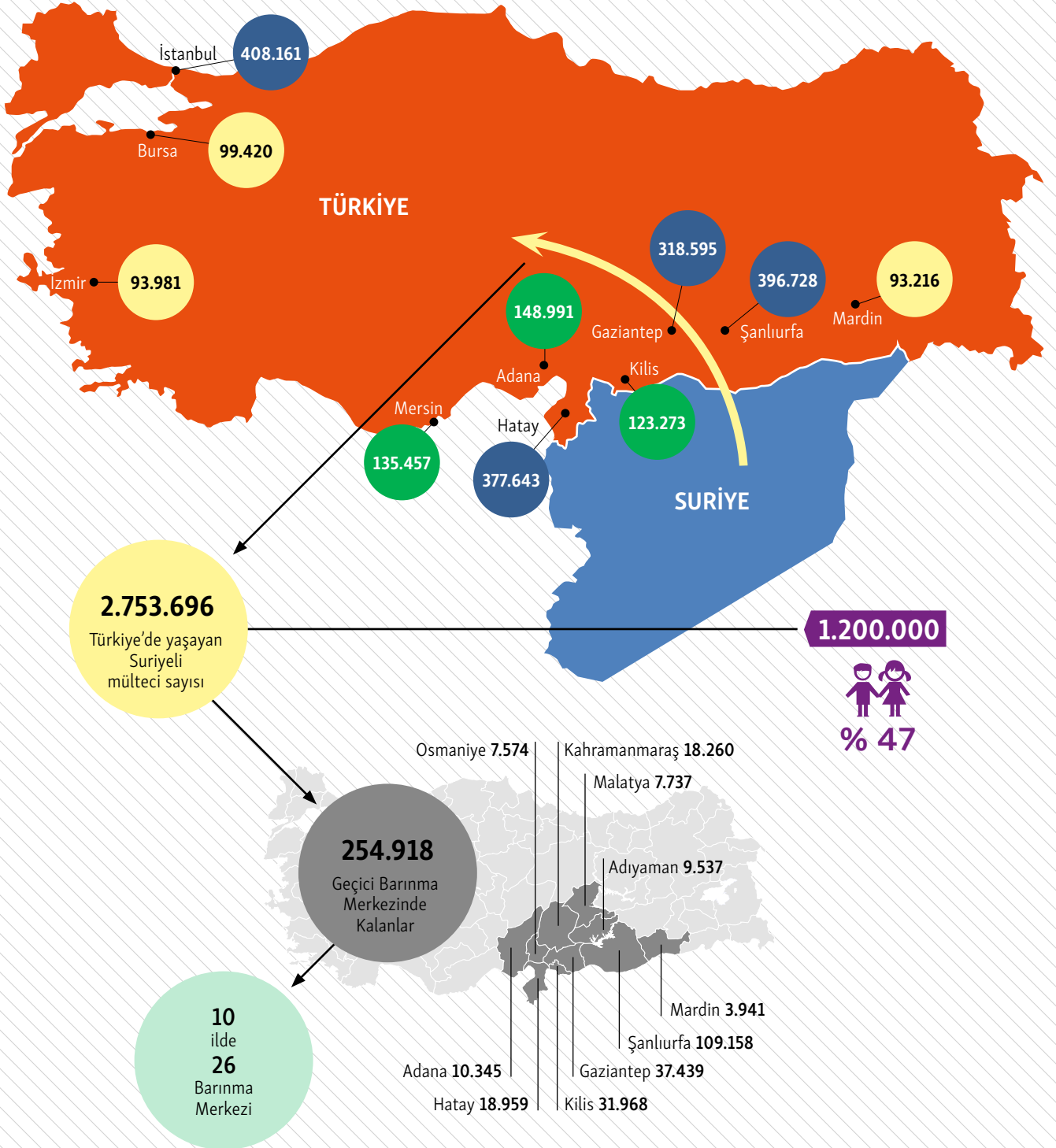

Suriye'deki savaş beşinci yılına girmiş olup Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin sayısı 2011 yılından beri sürekli artmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin 19 Ekim 2016 tarihli verilerine göre Türkiye'de yaşayan kayıtlı Suriyeli göçmen sayısı 2 milyon 753 bin 696'dır. Bu insanların yaklaşık 260 bini on ilde yer alan 26 kampta kalırken, çoğunluğu Türkiye'nin 81 iline dağılmış durumdadır (Harita 2). En çok Suriyeli barındıran iller sırasıyla Şanlıurfa, İstanbul, Hatay, Gaziantep ve Adana'dır (Göç İdaresi 2016).

Türkiye'de bulunan Suriyelilerin en dikkat çekici özelliklerinden biri nüfusun yüzde 47'sinin 18 yaş altındaki çocuk ve gençlerden oluşmasıdır (Göç İdaresi 2016). Bu genel anlamda, 1,2 milyona yakın Suriyelinin genç ve çocuk yaşta olduğu anlamına gelmektedir. Hem yapısal sorunlar hem de sayıların çok fazla olması nedeniyle, okul çağındaki (6-18 yaş arasındaki) Suriyeli çocukların okullaşma oranları yüzde 15-20'lerle son derece düşük seviyede kalmaktadır. Erdoğan ve Ünver (2015), kırsal alanlardan gelen muhafazakâr Suriyeli ailelerin 12-13 yaşından sonra kız çocuklarını okula göndermek konusunda önemli bir direniş gösterdiklerine, erkek çocukların okullaşmadaki eksikliğinin ise pek çoğunun kayıt dışı olsa da çalışıyor olmalarına dikkat çekmektedir. Genç nüfusun varlığı, sosyal uyum, eğitim ve istihdam politikaları bakımından önemli bir konudur ve Suriyelilerin entegrasyonuna ilişkin politikaların odağında olması gerekmektedir.

Suriyeli Göçmenlerin Yasal Statüsü

Türkiye Cumhuriyeti yıllarca göç sistemini ulus devlet inşasının önemli bir ayağı olarak ele almış ve uluslaşma projesinin önemli bir parçası olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında, Türk kültürüne ve diline yakınlığı olan grupların Türkiye'ye göç etmesi teşvik edilmiştir. 1934 tarihli İskân Kanunu, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'ye gelen etnik Türkleri göçmen olarak kabul etmiştir. Bu kanun, göç konusunda temel yasal mevzuat olma özelliğini koruyarak Türkiye'ye kimlerin giriş yapabileceğini, yerleşebileceğini ve/veya göçmen statüsü almak için başvurabileceğini belirlemiştir. Buna ek olarak Türkiye 1951 tarihli *Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi*'ni ancak Avrupa'dan gelen sığınmacılara *mültecilik* statüsü vermek üzere coğrafi sınırlılıkla imzalamıştır. 1994 yılında yürürlüğe giren *İltica Yönetmeliği*, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi sınırlama, yani sadece Avrupa'dan gelen sığınmacıları kabul koşulu ile taraf olan Türkiye'nin bu sınırlamayı kaldırmadan, üçüncü ülkelerden gelen sığınmacılara *geçici sığınma hakkı* ile mülteci statüsü sağlayarak üçüncü ülkelere yerleşme hakkı vermiştir. Yeni kanun göçmenlerin ülkeye girişini, çıkışını ve ülkede kalışını düzenlemenin yanı sıra, Türkiye'den sığınma talep eden kişilere sağlanacak uluslararası korumanın kapsamını da belirlemektedir.

Bu kanuna bağılı olarak 2014/6883 sayılı *Geçici Koruma Yönetmeliği*'nde *Geçici Koruma Statüsü*'nün ayrıntıları düzenlenmiştir. Bu yönetmeliğin amacı, geçici koruma altında yaşayan kişilerin statüsüne ilişkin belirsizliği gidermektir. Geçici Koruma Statüsü; *'ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak Türkiye sınırlarına gelen veya Türkiye sınırlarını geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir'*, olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu yönetmelik olanaklar dâhilinde tüm mültecileri kapsamakla birlikte içerdiği hükümler hâlihazırda sadece Türkiye Hükümeti tarafından geçici koruma sağlanan tek grup olan Suriyeliler için uygulanmaktadır (Hayata Destek Derneği 2016).

Geçici koruma altında olan kişiler Türkiye'de kalma hakkına sahiptir (Madde 25) ve ücretsiz sağlık hizmetlerine erişebilirler (Madde 27). Yönetmelik ayrıca kişilerin yasadışı giriş ve bulunuştan dolayı cezalandırılmamalarına (Madde 5); geri gönderilmemelerine (Madde 6); kişilere devlet okullarına gitmek ve çalışma izni almak için yapılacak başvurularda kullanılacak bir kimlik belgesi verilmesine (Madde 22) ilişkin hükümleri içermekte; çalışma izni alma sürecini netleştirmekte (Madde 29) ve ücretsiz tercümanlık hizmeti sağlanmasına dair bir hüküm (Madde 30) içermektedir. Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında sağlanan bu haklara rağmen Suriyeli göçmenler sağlık hizmetleri, eğitim, sosyal yardım, iş gücü piyasası ve barınma konularında çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar.

Geçici Koruma Yönetmeliği'ni takiben Ocak 2016'da *Geçici Koruma Altında Bulunan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik* (2016/8375) 15 Ocak 2016 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik geçici koruma altındaki yabancıları, tarımsal üretim ve hayvancılık işlerinde istihdam edilmeleri için çalışma izni alma zorunluluğundan muaf tutmakta ve valilikler tarafından işlenecek başvuru sayısına kota getirmektedir. Bu yönetmeliğe göre mevsimlik gezici tarım işçiliğini ilgilendiren maddeler şunlardır;

MADDE 5 (4) *Mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak geçici koruma sağlanan yabancılar, çalışma izni muafiyeti kapsamındadır. Çalışma izni muafiyeti başvuru, geçici koruma sağlanan il valiliğine yapılır. Bu başvurular, ilgili valilik tarafından Bakanlığa bildirilir. (5) Bakanlıkça, mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak geçici koruma sağlanan yabancılara ilişkin il ve kota sınırlaması getirilebilir.*

MADDE 9 (2) *Mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışması uygun görülen geçici koruma sağlanan yabancılara verilen çalışma izni muafiyetleri ilgili valiliğe bildirilir.*

MADDE 10 (1) *Geçici koruma sağlanan yabancılara asgari ücretin altında ücret ödenemez.*

Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye artan göçü Türkiye'de göç rejimi ve yasal düzenlemelere hız vermiş ve geçici koruma kapsamına alınanların hakları ve çalışma izinleri yasal düzenlemelerle güvence altına alınmıştır. Yasal korumanın genişlemesine rağmen Suriyeli göçmenlerin Türkiye'de iş gücü piyasasındaki konumları geniş ölçüde düşük ücretli işlerde korumasız, güvencesiz ve kayıt dışı olmaktadır. Mevsimlik tarımsal üretimde çalışan Suriyeli göçmenler de bu koşullara bir istisna oluşturmamaktadır.

İş Gücü Piyasasında Suriyeli Göçmenler

Türkiye iş gücü piyasasının en büyük sorunlarından biri yapısal işsizlik ve kayıt dışı çalışmadır. Bu sorunların yaygınlığına rağmen iş gücü talep cephesinde ise, işverenlerin sık sık dillendirdikleri '*çalıştıracak işçi bulamıyoruz*' vurgusu bulunmaktadır. Bu çelişki, iş gücü piyasasında var olan işlerin işçiler tarafından pek talep edilmediğinin göstergesidir. İşte bu tür yapısal sorunları barındıran iş gücü piyasasına milyonlarca Suriyeli göçmenin girmesiyle bu geniş kayıt dışı ekonominin göçmenlere çalışma imkânları sunacağı görülmüştür. Suriyeli göçmenlerin Türkiye'de çalışmalarına ilişkin en açık vurgu eski Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Şahin'in Gaziantep Belediye Başkanı görevini yürüttüğü sırada gelmiştir;

Gaziantep'teki 140 bin Suriyeli, fabrikalar için 'ilaç' gibi geldi.

(Hürriyet 2014)

Suriyeli göçmenlerin Türkiye'de hemen hemen her işte çalıştıkları son yıllarda giderek daha fazla kabul görmeye başlamıştır. Farklı ekonomik spektroma ait farklı göçmen gruplar farklı işlerde çalışmaktadır. Lordoğlu ve Aslan'ın (2015) yapmış olduğu araştırmaya göre Suriyeliler iş gücü piyasasına üç şekilde katılmaktadırlar;

- Birinci grup, kendi şirketlerini veya Türkiye vatandaşları ile ortak şirket kuranlardan oluşmaktadır.
- İkinci grup, bağımsız esnaf ve zanaatkârlıkla uğraşanlardır.
- Üçüncü ve en geniş kitleyi oluşturan grup ise, başkaları için ücretli işçilik yapan çalışanlardır.

Bu geniş kitlenin kayıt dışı düşük ücret ödeyen işlere mecbur olduğu bilinmektedir. Suriyelileri birçok iş alanı için cazip kılan faktörün başında ücretlerinin çok düşük olması ve çalışmak zorunda olduklarından birçok zorluğu ses çıkarmadan üstlenmeleri gelmektedir. Hep bilinen, vurgulanan gerçek ise, Suriyeli göçmenlerin düşük ücretli, güvencesiz işlerde uzun saatler ça-

lıştıklarıdır. Bu anlamda tekstil, konfeksiyon, bitkisel tarım ve hayvancılık, inşaat gibi enformel çalışmanın yaygın olduğu sektörler Suriyeli göçmenler için çalışma fırsatları yaratmaktadır (Kaymaz ve Kadkoy 2016, Reuters 2016).

Suriye'den göçle gelenler Türkiye'nin hemen hemen her yerinde mevsimlik tarım işlerinde çalışırken, Gaziantep, Adana, Bursa, İstanbul gibi büyük kentlerde ağırlıklı olarak tekstil, konfeksiyon atölyelerinde çalışmaktadırlar. Suriyeli göçmenlerin çalışma yaşamında karşılaştıkları en büyük sorunlardan biri dil sorunudur. Göçmenler için Türkçe bilmemek işsiz kalmakla aynı anlama gelmektedir. Suriye'de iken bir mesleği olanlar Türkiye'de dil bilmedikleri için işsiz kalmaktadırlar (Akdeniz 2014). Çalışma koşulları açısından değerlendirildiğinde Suriyeli işçilerin yerel işçilere göre daha düşük ücretlerle çalıştığı görülmektedir. Ercüment Akdeniz (Akdeniz 2014:35), İstanbul'da yaptığı görüşmeler sırasında Suriyeli işçilerin haftalık olarak yerel işçilerden 70 veya 100 TL daha az kazandığını göstermektedir. İstanbul'daki durum aslında Türkiye genelinde farklı işler yapan hemen hemen bütün Suriyeli göçmenlerin için de geçerlidir.

Suriyeli işçilerin iş gücü piyasasıyla ilgili en çok yakındıkları konuların başında ise işverenlerin ücretleri ödememesi ya da ödemelerin gecikmesi gelmektedir. Üç dört ay düzenli ödenen ücretler sonrasında kendilerine çok az para ödendiği veya çoğu zaman ödeme yapılmadığı belirtilmektedir (Akdeniz 2014:23). Bir diğer sorun ise, oldukça uzun olan çalışma saatleridir. Örneğin Hatay'da yaşayan Suriyeli bir kadın olan Fatima, bir lokantada sabah sekiz ile akşam onbir arasında çalışan eşinin iki saatlik bir dinlenme talebinden sonra kovulduğunu anlatmıştır (Amnesty International 2014).

Suriyeliler için insan onuruna yakışmayan çalışma koşullarının varlığı Türkiye'nin onlar için bir kaçış noktası değil, yeni bir mücadele alanı olduğunu açıkça göstermektedir. Suriyeli göçmenlerin iş gücü piyasası deneyimlerinin çoğu Türkiye vatandaşı olan işçilerle benzerlik göstermektedir. Başlıca sorunları kendilerine ait herhangi bir kayıt olmadığı için herhangi bir hak iddia edememeleridir. Örneğin, çalıştıkları süre zarfında iş kazası geçirdiklerinde veya meslek hastalığına yakalandıklarında herhangi bir talepleri olmayacağı gibi, işveren ücretlerini ödemediğinde de herhangi bir yaptırım uygulanmasını sağlayamamaktadırlar. Böyle bir durum bir yandan emeğin şiddetli bir sömürsünü ifade ederken diğer yandan bir kargaşa ortamı yaratacaktır. Haklarını aramak için yasal yollara başvuramayan Suriyeli göçmenlerin işverene, işyerine ya da çalışma araçlarına zarar vermelerinin önüne geçmek zor olacaktır. Nitekim buna benzer bir olay İstanbul-Çağlayan'da fason üretim yapan bir atölyede gerçekleşmiştir. Aylarca ücretleri ödenmeyen 30 atölye çalışanı makinelere el koymuşlardır. Ancak işveren çalışanlarını polise şikâyet etmiş ve Suriyeli çalışanları hırsızlıkla suçlamıştır (Akdeniz 2014).

Suriyeli göçmenlerin ve özellikle göçmen çocukların merdiven altı tabir edilen enformel atölyelerde çalışması sadece Türkiye’de değil bu atölyelerde üretilen uluslararası markaları da etkilediğinden uluslararası basının da gündemine sıklıkla gelmektedir. Reuters’in haberine göre Suriyeli çocuklar tekstil ve konfeksiyon atölyelerinde haftalık 150 TL’ye çalışmakta, ailelerinin geçimine katkı sağlamaktadır. Ücret açısından göçmenler aynı işi yapan yerel işçiye göre ya yarısını ya da üçte birini kazanmaktadır. Çocuk işçiler ise her zaman daha ucuza çalışmaktadır (Reuters 2016).

Hayata Destek Derneği’nin 2016 yılında İstanbul’da gerçekleştirdiği araştırma kapsamında görüşülen Suriyeli göçmenlerin yüzde 64’ü geçimlerini ağırlıklı olarak tekstil, inşaat ve hizmet sektörlerinde düzenli maaşla çalıştıkları işlerden kazandıklarını, yüzde 23’ü kendi becerilerine uygun hizmet sektöründe çalışarak günlük yevmiye kazandıklarını belirtmiştir (Hayata Destek 2016). Yine bu çalışmada, İstanbul-Bağcılar’da mülakat yapılan kişiler, ilçede çok sayıda fabrika ve atölye bulunması nedeniyle Suriyelilerin büyük çoğunluğunun ağır işlerde (inşaat, tekstil vb.) işçi olarak çalıştığını belirtmiştir. Çalışanlara düşük maaşlar ödendiğini de dile getirmiştir:

Tekstilde Türklere aylık 1.500 TL (yaklaşık 500 USD), Suriyelilere 750 TL (yaklaşık 250 USD); inşaat sektöründe ise Türklere günlük 70-100 TL (yaklaşık 23-33 USD), Suriyelilere 30-40 TL (yaklaşık 10-13 USD) yevmiye ödenmektedir.

Suriyeli göçmenlerin iş gücü piyasasındaki konumlarına ilişkin genel bulgular yaygınlaşmakla birlikte göçmenlerin sektörel bazda çalışmaları bugüne kadar özel bir araştırmanın konusu olamamıştır. Bu araştırmanın özgül yönlerinden biri ise tarım sektöründe çalışan Suriyeli göçmenlerin yaşam ve çalışma deneyimlerini ortaya koymak ve tarımsal çalışma şekil ve şartlarını derinlemesine incelemektir. Araştırma bulgularına geçmeden önce bir sonraki bölüm Türkiye’de mevsimlik tarımsal çalışma ve Suriyeli göçmenlerin tarımsal üretimde yerlerini incelemektedir.

BÖLÜM 3

Türkiye'de Mevsimlik Tarımsal Üretim ve Suriyeli İşçiler

Türkiye’de mevsimlik gezici tarım işçiliği genellikle toplumsal hiyerarşinin en altındaki sosyal grupların işi olagelmiştir. Daha önce topraksız veya çok küçük topraklı köylülerin çalıştıkları bir iş iken, son yıllarda Doğu, Güneydoğu ve Akdeniz bölgelerindeki illerde yaşayan kent yoksullarının ve mülksüz halkın mevsimlik tarım işçiliğinde egemenliği yaygınlık kazanmıştır. Türkiye’ye yönelen Suriyeli göçünün bir sonucu olarak da tarımsal üretimde çalışan Suriyeli göçmenler de bu sürece katılmıştır. Bu farklı işçi kesimleri farklı dönemlerde Türkiye’de mevsimlik tarımsal üretimin temel üreticisi hâline gelmiştir. Bir dönem topraksız köylüler temel işçi grubu iken son yıllarda Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nden gelen ailelerin bu üretimin asıl işçileri olduklarını görülmektedir. Birkaç yıldır ise Suriyeli göçmenler asıl oyuncular ve daha ucuz iş gücü olarak mevsimlik tarım işçiliğinin dinamosu hâline gelmiştir.

Farklı zamanlarda sahneyi alan farklı işçi gruplarının ortak özelliği ise mevsimlik tarım işçiliğinin koşullarının bu grupların yoksulluk ve sosyal dışlanmalarını üretmedeki katkısıdır. Düşük ücret, güvencesiz ve sözleşmesiz çalışma, uzun çalışma saatleri, zorlu çalışma ortamı, sağlıksız barınma koşulları, sıcak ve soğuk çetin iklim şartlarına maruz kalma gibi zorluklar işçi grupları farklı olsa bile pek değişmemektedir. Hemen hemen bütün işçi grupları kendi zamanlarında bu koşullara maruz kalmış ve toplumun en yoksul ve mağdur kesimlerini oluşturmuşlardır.

Son yıllarda artan araştırmalar bu koşullar ve tarım işçileri hakkında daha fazla bilgi vermektedir. Mevsimlik tarım işçiliğine artan ilgi ise bu tür çalışma biçiminin Türkiye’de artık tarımsal üretimin ayrılmaz bir parçası hâline gelmesinden kaynaklanmaktadır. Mevsimlik tarımsal üretimde çalışanların sayısının artması ve bu çalışma biçiminin birçok araştırma ve rapora konu olmasını aynı zamanda Türkiye’de kırsal alanda yaşanan sosyo-ekonomik dönüşümün bir sonucu olduğunu da söylemek gerekir. En temel anlamda, mevsimlik gezici tarım işçiliği, Türkiye’nin kırsal yörelerinde tarımsal üretim sırasında ortaya çıkan iş gücü ihtiyacını karşılamak için toplumun en yoksul kesimlerinin mobilize olmasını gerektirmektedir. Raporun bu bölümü mevsimlik gezici tarım işçiliği ve Suriyeli göçmenlerin mevsimlik tarımsal üretimi nasıl deneyimlediğine ışık tutmaya çalışmaktadır.

Mevsimlik Tarım İşlerinde Çalışanlar

Kim bunlar?

Kentleşme ve nüfus hareketlerinin tarımsal üretimde yarattığı en önemli sonuçlardan biri daha önce ailece yapılan tarımsal üretimin en azından bir kısmını gerçekleştirmek için ücretli iş gücü biçimlerini kullanmayı zorunlu

kılmasıdır. İşte bu bağlamda, son yıllarda mevsimlik gezici tarım işçiliği hem daha görünür hâle gelmiş, hem de ülkede yaşayan işçiler, tarla/bahçe sahipleri ve yerel nüfus başta olmak üzere ciddi sayıda nüfusu etkiler olmuştur. Daha önceleri mahalli emek kaynaklarıyla karşılanan tarımda ücretli emek ihtiyacı giderek ülkenin Doğu ve Güneydoğu'sundan mevsimlik olarak göç eden ve yıllık ortalama 4-5 ay çalışan mevsimlik iş gücü aracılığıyla sağlanmaya başlamıştır. Mevsimlik gezici tarım işçiliği Türkiye'nin birçok bölgesinde gerçekleşmektedir. Araştırmaların öne çıkardığı bölgeler ve ürünler; Karadeniz Bölgesi'nde fındık, Ege'de yaş sebze ve meyve, Çukurova'da narenciye ve yaş sebze, Orta Anadolu'da soğan, bakliyat, şekerpancarı, kayısı, Güneydoğu Anadolu'da pamuk, Antep fıstığı, sebze gibi ürünlerken, tarım işçileri genellikle bu ürünlerin çapa, toplama, kurutma ve serme işlemlerinde çalışmaktadır (MİGA 2012).

Yer fıstığında çalışan Suriyeli işçiler, Adana 2016

Demografik yapıları

Mevsimlik gezici tarım işçileriyle ilgili son yıllarda artan bir bilgi birikimi oluşmakta yapılan araştırmalar mevsimlik tarım işinde çalışanlar ve ailelerine ilişkin detaylı analizler üretmektedir. Hayata Destek Derneği tarafından 2014 yılında gerçekleştirilen mevsimlik tarım işçilerine yönelik alan araştırmasında mevsimlik tarımda çalışan nüfusun yarısının kadın, yarısının erkek olduğunu ortaya koymuştur. Hem aile büyüklükleri hem de yaş dağılımına ilişkin bulgular, mevsimlik tarım işinde çalışan ailelerin geniş ve genç nüfus olduğunu göstermektedir. Araştırma bulguları, ortalama hanehalkı büyüklüğünün yedi olduğuna işaret etmekte, hanelerin yüzde 50'sinin ise yedi ve daha az kişiden oluştuğunu ortaya koymaktadır. Araştırma için görüşülen

Sebze hasadında çalışan Suriyeli çocuk, Adana 2016

% 40

Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması Raporu'na göre Şanlıurfa ve Adıyaman'da ikamet eden mevsimlik tarım işçileri ailelerinin toplam nüfusunun yüzde 40'ı 14 yaş ve altındadır (UNFPA 2012).

hanelerin yaklaşık dörtte birinin 10 ve daha fazla kişiden oluşması, aslında mevsimlik gezici tarım işçiliği yapmak için göçen ailelerde kadın başına düşen çocuk sayısının yüksek olduğunu ama aynı zamanda da yakın akrabaların bir araya gelerek çalışmak için geniş aileler oluşturduğunu ve bu şekilde göç ettikleri yorumuna neden olmaktadır. Rapor, geniş aile yapısının yanı sıra mevsimlik gezici tarım işçilerinin genç bir nüfus yapısı olduğuna da işaret etmektedir. Araştırma kapsamındaki 168 hanede yaşayan toplam nüfusun yüzde 35'i 19-45 yaş grubundayken, 46 yaş ve üzerinde olanların oranı yüzde 11'dir. Hanelerde yaşayanların ortalama yaşı 22'dir. Bu açıdan genç bir nüfus yapısı egemenken, 25 yaş altı nüfusun toplam nüfusa oranı hem kadınlarda hem erkeklerde yüzde 68 olduğu saptanmıştır (Hayata Destek 2014).

Yine benzer şekilde Birleşmiş Millerler Nüfus Fonu'nun (UNFPA) 2012 yılında yayınladığı *Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması Raporu*'nda, Şanlıurfa ve Adıyaman'da ikamet eden mevsimlik tarım işçilerin yaş dağılımları daha da genç olduğunu göstermektedir. Nüfusun yaklaşık yüzde 10'u 5 yaş altında, yüzde 40'ı 14 yaş ve altında, yüzde 2,2'si ise 65 yaş ve üzerindedir. Mevsimlik tarım işçilerinde ortanca yaş kadınlarda 18, erkeklerde 17 iken, Türkiye genelinde kadınlarda 30, erkeklerde 29'dur. Dolayısıyla bu grupta nüfusun yarısı 18 yaş ve altındadır (UNFPA 2012). Aynı araştırma, ülke ortalamasından düşük eğitim seviyesine de işaret etmektedir. Mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarında ilköğretim net okullaşma oranı (6-13 yaşlar) kızlarda yüzde 74, erkeklerde yüzde 78'dir. Lise için (14-16 yaşlar) net okullaşma oranı ise kızlarda yaklaşık yüzde 23 iken, erkeklerde yüzde 33'tür (UNFPA 2012).

Düşük eğitim seviyesi ve gelecekte düşük kalacak okullaşma oranları aynı zamanda ailelerin çoğunun yoksulluk sınırı altında yaşadığını göstermektedir. Buna göre yaklaşık her beş aileden üçü yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Şanlıurfa il merkezinde ikamet eden ailelerde yoksulluk daha fazla iken, ailedeki kişi sayısı arttıkça yoksulluk oranı belirgin şekilde artmaktadır. Gelir yoksulluğu aynı zamanda sosyal güvence dışında kalmayı da ifade etmektedir. UNFPA araştırması kapsamında incelenen ailelerin yaklaşık yüzde 72'si *yeşil kartı* (günümüzde primi devlet tarafından ödenen sağlık güvencesi) olduğunu, on kişiden biri ise tarım sigortalı olduğunu bildirmiştir. Görüşülenlerden çoğunluğu pasif sağlık yardımlarından yararlanmaktadır ve on kişiden birinin hiç güvencesi bulunmamaktadır. Ailelerin yüzde 11,6'sı sağlık harcamalarını cepten ödeme şeklinde yapmaktadır. Ailelerin yüzde 38,8'i devletten aynı ya da nakdi yardım aldığını belirtmiştir. Yardım alanların; yüzde 57,1'i yakacak, yüzde 19,8'i eğitim, yüzde 17,5'i özür maaşı, yüzde 10,4'ü gıda yardımı almaktadır. Yardım alan ailelerin yaklaşık beşte biri yakacak ve gıda başta olmak üzere birden fazla yardım aldığını ifade etmiştir (UNFPA 2012).

Ağ Haritalamasının İnsan Hakları Bağlamında Kullanımı

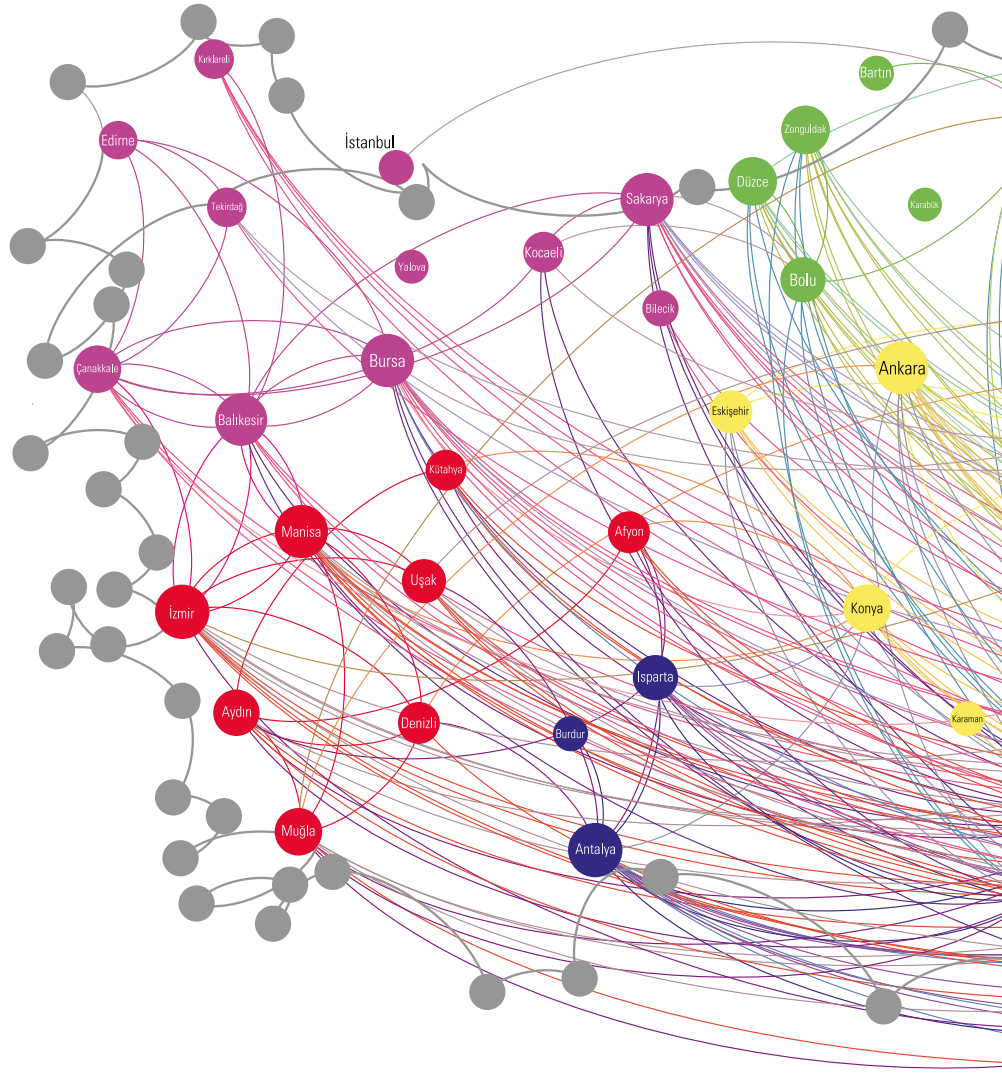
Aslında ağ haritalama çalışmaları 20. yüzyılın başında özellikle psikoloji ve sosyoloji alanlarında kullanılmıştır. Bilim ve teknolojinin gelişmesiyle ağ haritalaması ekonomiden, biyolojiye birçok uygulama alanı bulmuş ve farklı alanlarda farklı haritalar ortaya konmuştur. 2008 yılında Skye Bender-deMoll, Ağ Analizi ve Haritalama'nın İnsan Hakları'nda Potansiyel Kullanımı adlı makalesi ile ağ haritalamasının alışılmadık dışında farklı bir alanda uygulanabileceğini göstermiştir. Ağ haritalamasının insan hakları bağlamında kullanılması yöntemiyle;

- Bilgi, haber ve bakış açılarını genişletmek, değiştirmek,
- Kurumsal yapılanmaları belirleyerek sosyal bilgi hazinesini artırmak,
- Bir topluluk ya da oluşum içerisindeki dinamikleri ortaya koymak,
- Önemli odak (aktör, kişi) ve öbekleri (grupları) belirleyerek müdahalede bulunmak, karar alıcı mekanizmaları işletmek, politikacıları yönlendirmek,
- Matematiksel ve görsel analiz yapmak,
- Topluluğun katılımını sağlamak,
- Etkili savunuculuk taktikleri geliştirmek, gibi amaçlar hedeflenmektedir.

Türkiye'de insan hakları bağlamında vaka temelli olarak yapılan harita örneklerinden biri de Kalkınma Atölyesi'nin Mevsimlik Tarım İşçilerinin Göç yollarını gösteren göç haritasıdır.

Harita 3.

MEVSİMLİK TARIM GÖÇÜ AĞ HARİTASI

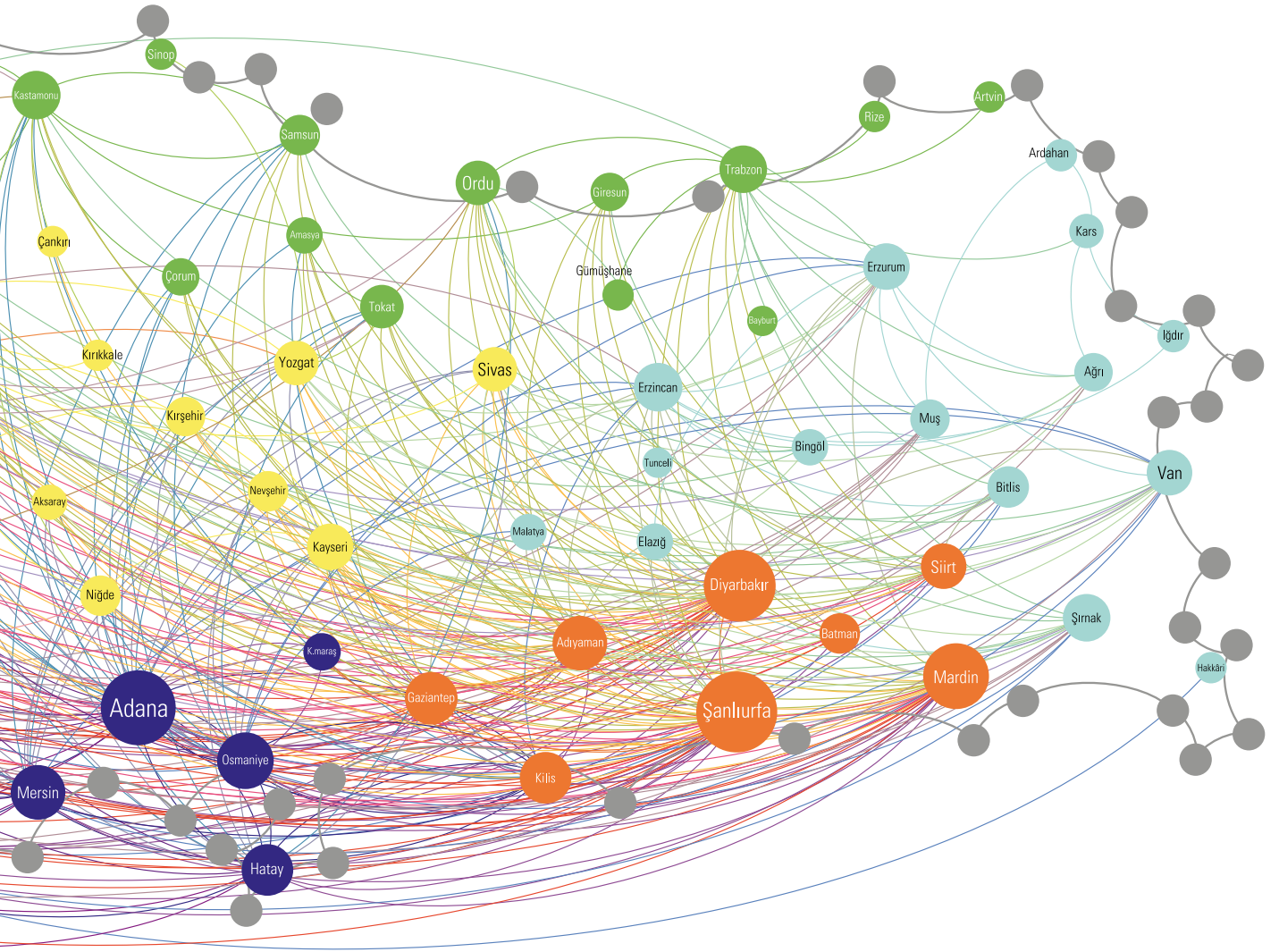
Bu ağ haritası Barış ve Demokrasi Partisi milletvekili Ertuğrul Kürkçü'nün 18 Eylül 2013 tarihinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Faruk Çelik'e verdiği yazılı soru önergesi kapsamında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın 9 Nisan 2014 tarihinde verdiği yanıtı göre derlenmiş verilerden Kalkınma Atölyesi ortakları Kurtuluş Kararın ile Ali Kaplan ve Gündem Çocuk Derneği'nden Özgür Tek'in katkılarıyla hazırlanmıştır.

Çizgilerin Anlamı:

- Marmara Bölgesi
- Ege Bölgesi
- Akdeniz Bölgesi
- İç Anadolu Bölgesi
- Karadeniz Bölgesi
- Güneydoğu Anadolu Bölgesi
- Doğu Anadolu Bölgesi
- Türkiye sınırları

Saat yönünde bir ilden çıkan çizgiler, ulaştığı ile göç vermiştir. Saat yönünün tersinde gelen çizgiler o ilin göç aldığı gösterir. Örneğin, Van ilinden saat yönünde çıkan koyu mavi çizgiler; Van ilinin Akdeniz Bölgesi'ndeki illere göç verdiğini göstermektedir. Yine saat yönünde çıkan yeşil çizgiler; Van ilinin Karadeniz Bölgesi'ndeki illere göç verdiğini gösterir. Mavi renkli çizgiler, Van ilinden saat yönünün tersinden çıkıyor olması da, Van ilinin Akdeniz Bölgesi'ndeki illerden göç alıyor olduğunu gösterir. Haritadaki büyük daireler ve çıkan çizgiler ise yoğun göç alıp/verme durumunu göstermektedir.

Kaynak: www.guvenlicalisma.org/icerik/haber/dosyalar/ezgi.pdf

Mevsimlik tarım işçiliğiyle ilgili mevzuat

Mevsimlik tarım işçiliği mevzuatta yeterli düzenlenmemiş ve son yıllara kadar görünmez kalmıştır. Yasal düzenlemelerin dışında olmak, güvencesizlik ve korumasızlık mevsimlik tarım işçiliğinin en belirgin özelliğidir. Fakat son yıllarda özellikle trafik ve iş kazalarıyla uluslararası kurum ve kuruluşların tarımsal üretim ve ürün tedarik zincirlerinde emek ve çalışma emeği hakları standartlarına uyumlu hâle getirme çabaları az da olsa adım atılmasına yol açmıştır. 2010 yılında yayınlanan Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Başbakanlık Genelgesi (METİP) bu ilerlemenin ve ilginin bir örneği olarak düşünülebilir (Resmi Gazete 2010). Ne varki, Başbakanlık tarafından 24 Mart 2010 yılında yayınlanan ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından METİP kapsamında strateji ve eylem planı olarak yürürlüğe konan 2010/6 (27531) sayılı Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Genelgesi'nde yer alan öneri ve yaptırımlar yeterince hayata geçirilememektedir.

Yasal zeminde mevsimlik tarım işçileri İş Kanunu'nun kapsamı dışında kalmaktadır. Çünkü yalnızca 51 ve daha fazla tarım işçisi çalıştıran tarım işletmeleri İş Kanunu kapsamındaki haklardan faydalanabilir. 51'den daha az işçisi olan tarım işyerlerinde işçilerin hakları Borçlar Kanunu tarafından düzenlenmektedir. Tarım iş koluna ilişkin özel bir yasa bulunmadığından ve bu çalışma biçimiyle ilgili kayıt ve istatistik de tutulmadığından, bu alandaki iş gücüne ve istihdama yönelik gerçek ve net verilere, tarım işçilerinin çalışma koşullarına ilişkin güvenilir bilgilere ulaşmak da mümkün olmamaktadır (KEİG 2015).

Babam hepimize bakamıyor...

Uzaktan genç bir kadın bize el sallıyor. Onun çadırına da gelmemizi istiyor. Bizlerin yardım dağıtacağını düşünüyor olmalı. Onun yanına gidiyoruz. Henüz 15 yaşındaki Leyla'nın çadırına misafir oluyoruz. Yardım yapmadığımızı, onların durumunu saptamak için görüşme yaptığımızı belirtiyoruz. Leyla erken evlendirilmiş. İki yaşında bir çocuğu var. Aynı zamanda hamile. Neden erken evlendiğini soruyoruz;

"Biz 11 kardeşiz ve babamın iki eşi var. Babam hepimize bakamıyor, bu yüzden beni erken yaşta evlendirdi."

Kocasının çalışmak için Mersin'e gittiğini söylüyor. Leyla ile görüşmemizi tamamlıyoruz ve oadaki bir hayatın nasıl zehir gibi yaşandığına şahit oluyoruz..

Türk hukuk sisteminde doğrudan mevsimlik gezici tarım işçilerine özel bir yasa bulunmamasıyla beraber ilgili mevzuatın uygulanmasına yönelik başta Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı olmak üzere, İşçileri Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı temel sorumlu bakanlıklardır.

Tarım aracısının çadır alanında konakladığı yer Adana, 2016

Tarım araçları ve yeni yasal düzenlemeler

Çalışmalarının temel dinamiği tarla/bahçe sahipleriyle işçileri buluşturma olan tarım araçlarının yerine getirdiği işlev, her iki taraf için de garanti, güven ve işleyişin düzenli ilerlemesini sağlayan bir düzenek oluşturmaktır. Fakat aracı ile işçiler arasında bir çeşit patronaj ilişkisi yaratmakta ve bu nedenle işçilerin çoğunda iş ve kazanca ulaşmak için genellikle bu kişilere bağımlılık oluşmaktadır. Yani, işçiler adına neredeyse her konuda araçlar karar vermekte, işverenle pazarlık yapmaktadır. Buna çalışma ve yaşam koşullarının düzenlenmesi ya da ilgili hakların güvence altına alınması da dâhildir. Tarım araçları bu hizmetlerinin karşılığında da belirli bir komisyon almaktadırlar. Mevsimlik gezici tarım işçiliğinin İş Kanunu içerisinde değerlendirilmemesi işçilerin işveren karşısında güçsüz kalması anlamına gelirken, araçların önemini ve işçilerin onlara olan bağlılığını da arttırmaktadır. Aracı ile kurulan ilişki yalnızca çalışma sürecini kapsamamaktadır. Örneğin, mevsimlik gezici tarım işçileri çalışmaya gitmeden önce yaşadıkları yerde, dönüşlerinde ödenmek kaydıyla alışveriş yaparlar. Bu alışverişin listesi ara-

ciya verilir ve iş dönüşü paranın toptancı, dükkan veya market sahibine ulaştırılması aracının sorumluluğundadır. Diğer bir deyişle para ile ilgili süreçlerin çoğu aracı tarafından kontrol edilmektedir. 2010 yılında Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği yenilenmiştir (Resmi Gazete 2010a). Ancak, çok az sayıda tarım aracısı kayıt altına alınabilmiştir. Örneğin Adana ilinde Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü'yle yapılan görüşmelerde 2016 yılında yalnızca 29 tarım aracısının kayıt yenilediğini, oysa ilde yüzlerce tarım aracısı olduğunun bilindiği ifade edilmiştir. Ayrıca kayıt altına alınan bu az sayıdaki aracının bile denetimi yeterince yapılamamaktadır.

20 Mayıs 2016 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanan *6715 sayılı İş Kanunu ile Türkiye İş Kurumu Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun* 4857 sayılı İş Kanunu'nun geçici iş ilişkisini düzenleyen 7. maddesini değiştirerek mevsimlik tarım işlerinde *özel istihdam bürosu* aracılığıyla geçici iş ilişkisi kurulacağını belirtmektedir (Resmî Gazete 2016a). Ayrıca bu kanunun 10. maddesi 4904 sayılı Türkiye İş Kurumu Kanunu'nun 20. maddesini değiştirerek, mevsimlik tarım işçiliğini ilgilendiren aşağıdaki maddeler eklenmiştir;

Kurumdan izin almadan veya izin yenilemeden tarımda iş ve işçi bulma aracılık faaliyetinde bulunanlara on bin Türk lirası,

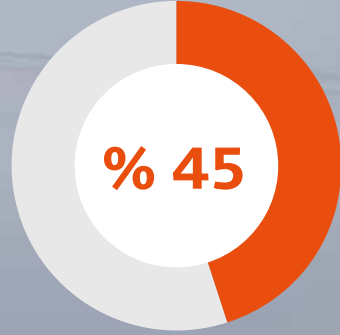
Tarım işçileri ile sözleşme imzalamayan veya imzaladığı sözleşmeyi Kuruma ibraz etmeyen tarım aracılara her bir işçi için beş yüz Türk lirası, idari para cezası verilir'.

Yukarıda sözü edilen önemli değişikliklere ilişkin henüz kamuoyu ve özellikle tarım aracılarının yeterli bilgisi olmadığından durumun tarım araçları ile onlara bağlı işçiler arasındaki ilişkiye nasıl bir etkisi olacağına dair de herhangi bir öngörü bulunmamaktadır. Özel istihdam bürolarının değişen kanunlara göre nasıl daha işlevsel olacağına dair hazırlanan yönetmelik 11 Ekim 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹ Yönetmeliğin 5. maddesi özel istihdam bürolarının mevsimlik tarım işlerinde de geçici iş ilişkisi kurabileceğini belirtmektedir. Ancak tarım aracılarının durumuna değinmemekte, ayrıca 2010 yılında yenilenen Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği'nin yeni kanunu göre değişip değişmeyeceğine dair belirsizlik devam etmektedir.

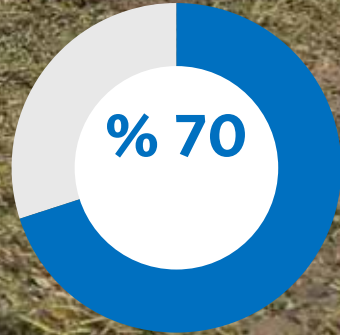
Bu kanunlarda yer verilen geçici iş ilişkisinin, mevsimlik tarım işlerinde özel istihdam büroları tarafından ve tarım aracılarının kanunda belirtilen özel istihdam bürosu kurmalarının kolay olmadığı söylenebilir. Gelişmelerin yakından izlenmesine gereksinim duyulmaktadır.

¹ www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/10/20161011-1.htm (Alıntı tarihi 12 Ekim 2016)

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin yüzde 45'i günde 9-11 saat çalışmakta, yüzde 45'i de 11 saatten fazla çalışmaktadır.

İşçilerin yüzde 70'i günde 10 saat olmak üzere haftanın 7 günü çalışıyor.

Suriyeli göçmenler mevsimlik tarımsal üretimin birçok alanında giderek artan bir varlık göstermektedirler. Kalkınma Atölyesi 2016 raporunda narenciye yetiştirilen Mersin ve Adana'da Suriyeli göçmenlerin giderek yaygınlık kazandığı vurgulanmaktadır. Yine aynı raporda, belirtilen bölgelerde Suriyeli göçmenlerin yerel emeğe nazaran daha düşük ücretlerle mevsimlik tarımsal üretimde çalıştıkları tespit edilmiştir. Diğer araştırmalarda pamuk üretiminin yapıldığı Adana, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Hatay illerine bakıldığında mevsimlik tarım işçiliğinin Suriyeli göçmenlerin temel uğraşı olması önemli bir iş gücü profili değişikliğini göstermektedir. Ege Bölgesi'nde yine sebze, narenciye ve diğer bitkisel ürünlerin üretiminde Suriyeli göçmenler çalışmaktadır. Hatta Afyonkarahisar'da kiraz toplamaya giden işçilerin dramı gazetelerde geniş yer bulmuştur (Milliyet 2015). Afyonkarahisar'ın Emirdağ, Sultandağı gibi ilçelerinde başta kiraz toplayıcılığı olmak üzere tarımsal faaliyetlere son yıllarda Suriyeli işçiler de katılmaktadır. Sultandağı ilçesine kiraz toplamaya giden Türkiye ve Suriyeli işçilere ilçe kaymakamlığı tarafından kullanılmayan bir cezaevi konaklama yeri olarak tahsis edilmiştir. Barınma ve diğer ihtiyaç konusunda sıkıntılı olduğu ifade edilen bu mekânın yaşamaya uygun olarak yenilenmediği belirtilmektedir (Hayata Destek 2014).

Domates taşıyan Suriyeli genç bir işçi, Adana 2016

Suriyelilerin mevsimlik tarımsal üretim sürecine katılımları

Suriyeliler daha ucuza çalıştıkları için yerel işçileri işlerinden ettikleri kanısına çok sık vurgu yapılmaktadır. Medyada da sıklıkla benzer haberlere yer verilmektedir. Suriyeli göçmenlerin mevsimlik tarım işinde emek arzını arttırdığı ve bunun yerel işçilerle Suriyeli göçmenlerin arasında bir sınıf içi çatışma yarattığı belirtilebilir. Bu nedenle, Suriyelilerin mevsimlik tarım işinde çalışmaya başlamaları hem yevmiyelerin sabit kalmasına hem de aile başına düşen iş miktarının geçmiş yıllara göre azalmasına neden olmuştur. Dolayısıyla ailelerin işçilikten kazandığı para azalmaktadır. Bu hem emek sömürsünü derinleştirmekte hem de farklı işçi grupları arasındaki gerilimi arttırmaktadır (Hayata Destek 2014).

Yine benzer vurgular, TBMM'nin *Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarını Araştırmak Amacı ile Kurulan Meclis Araştırması Komisyon Raporu*'nda da yer almaktadır. Özellikle Suriyeli göçmenlerin ücretleri aşağı çektiği belirtilmektedir. Ayrıca raporda,

İşverenler yabancı işçileri ucuz iş gücü deposu olarak görmekte ve çalışma izin belgeleri olmadığı halde çalıştırmaktadır. Yabancı uyrukluların daha düşük ücret ve ağır çalışma şartlarını çaresizlikten kabul ettikleri gözlemlenmiştir. Bu durum hem iş gücü piyasaları açısından hem de sağlık ve sosyal sorunlar açısından risklere ve önemli ölçüde hizmet sunumunda güçlükler neden olmaktadır,

ifadesi yer almaktadır (TBMM 2015:176). Göçmen işçilerin mevsimlik gezici tarım işçiliğine katılmasıyla mevcut sorunların gelecekte katlanarak artacağını tahmin etmek zor değildir.

Çukurova'da Suriyeli Tarım İşçileri

Kalkınma Atölyesi'nin *Yabancı Göçmen İşçiler Mevcut Durumu Araştırması*, Çukurova yöresinde Suriyeli göçmenlerin yaşam ve çalışma koşullarını ele almıştır. Mevsimlik tarım işçiliği bölgenin geçmişinden günümüze uzanan sosyal değişimin de göstergesi olarak okunabilir. Daha önceleri yoksul yerel halk tarafından yapılan tarım işçiliği yerini zamanla Doğu ve Güneydoğu bölgelerinden özellikle Mardin, Diyarbakır, Batman, Hatay, Şanlıurfa ve Adıyaman'dan gelen işçilere bırakmış, son birkaç yıldır ise Suriyeli işçilerin yaygın olarak çalıştığı geçici ve hareketli emek faaliyeti olmuştur. Özellikle Mersin ve Adana'da sayıları hayli yüksek olan Suriyeli göçmenlerin sebze, seracılık, pamuk, narenciye, yer fıstığı üretim ve hasadında çalıştıkları görülmektedir. Hatta bölgeye yerleşmelerinin tarımsal üretimi olumlu yönde etkilediği, işçilik ücretlerini düşürerek üretimin artmasını sağladıklarına ilişkin görüşler de bulunmaktadır. Söz konusu araştırma kapsamında görüşme

yapılan bir sera sahibi, Suriyelilerin ücretleri düşürdüklerine vurgu yaparken bu sayede ücretli ucuz iş gücüne ulaşmanın kolaylaştığını ve daha önce iki yüz metrekare plastik serada üretim yaparken Suriyeliler gelince beş yüz metrekare serada üretim yapmaya başladıklarını belirtmiştir.

Özellikle Mersin’de Suriyelilerin varlığına ilişkin görüşlerin diğer bölgelere nazaran daha olumlu olduğu ve Suriyelilerin Türkiye’ye alıştığına ilişkin vurgular ağırlık kazanmıştır. Bir görüşmeci bunu şöyle ifade etmiştir;

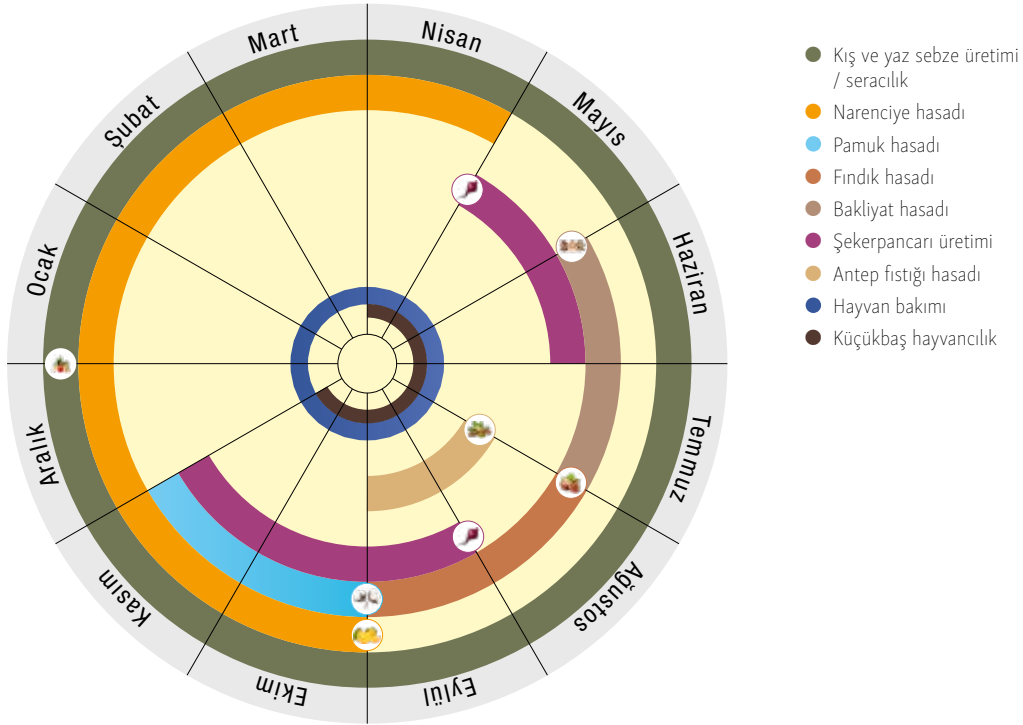
Bu olumlu tutumun arkasında Suriyelilerin tarımsal üretim için ucuz iş gücü olmasının yanında yerel ekonomiye tüketici olarak getirdikleri canlılık, esnafa yaptıkları katkı bulunmaktadır. Ayrıca Suriyeliler emlak piyasasında ev kiralalarının yukarı doğru çıkmasına neden olmuştur. Bu da ev sahiplerini mutlu eden bir gelişme olarak gösterilmiştir. Bu olumlu yaklaşıma rağmen Suriyelilerin yaşadıkları zorluklar da sıralanmaktadır. Ahırdan bozma, bir odada 10-15 kişinin, yaşama uygun olmayan koşullarda yaşadıkları da sık sık dillendirilmiştir.

Tarımsal üretimde mevcut işler işçiler arasında bir iş bölümüyle yapılmaktadır. Suriyeliler genellikle bu iş bölümünün şimdilik en alt basamaklarında yer alarak nitelik gerektirmeyen işler için talep edilmektedir. Teknik bilgi ve beceri gerektiren ilaçlama, budama ve serada yetiştirilen salatalıkların iplere sarılması gibi işler deneyimli yerel işçiler tarafından yapılmaktadır. Bu işlerin ücretleri diğer işlerle karşılandığında daha yüksektir. Fazla sayıda işçi gerektirmeyen ve kısa bir sürede yapılması gereken ve belli bir çalışma deneyimi isteyen işler için örneğin biber ve salatalık toplamak gibi. Şanlıurfa ve Adıyaman’dan gelen deneyimli mevsimlik tarım işçileri çalışırken, Suriyeliler daha çok nitelik gerektirmeyen işlerde yoğunlaşmaktadır. Narenciye kesme, toprak hazırlığı, sebze toplama (kavun, karpuz, domates), pamuk toplama, taşıma ve ekim gibi işlerde çalışmaktadırlar. Şimdilik biber ve salatalık toplamak gibi işler için Suriyeli işçiler pek talep görmezken, yıllar

içinde bu alanların çoğuna yayılacakları ve tarımsal üretim tecrübeleri geliştikçe daha nitelikli işlere doğru kayacakları beklenmektedir.

Yine aynı araştırma için görüşülen bir tarım aracısı, narenciye bahçeleri için tarım işçisi bulunduğunu ve kendisi için çalışan 200 işçi olduğunu, bu işçilerin yüzde 70'inin Suriyeli olduğunu belirtmiştir. Suriyelilerin gelmesinin yukarı doğru giden işçilik fiyatlarını frenlediğini, hatta son birkaç yıldır aşağı doğru da bir eğilim kazandırdığını söylemiştir. Suriyeliler için yörede ihracata konu olan ürünler için 'Türkiye ekonomisini sırtlayan insanlar' olarak söz etmiştir. Çukurova'da yıl boyunca (Grafik 2) tarımsal faaliyet olduğunu, her isteyene iş bulunduğunu, kendisinin 200 işçisi daha olsa onlara da iş verebileceğini, fakat bu kadar işçi ile uğraşmayacağını altını çizmiştir. Şanlıurfa ve civarında sulanabilir tarıma başlanmasıyla birlikte artan iş imkânları, bu bölgeden Çukurova'ya gelen mevsimlik gezici tarım işçilerinin azalmasına ve bundan dolayı da işçilik fiyatlarının yükselmesine neden olduğundan, tam bu aşamada Suriyeli işçilerin istihdama dahil olması bölgedeki üretimin canlılığının devam ettirilmesinde bir can simidi hâline geldiği ifade edilmektedir.

Grafik 2. Suriyeli göçmen işçilerin aylara ve ürünlere göre yaptıkları işler

BÖLÜM 4

Suriyeli Göçmen Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Adana Ovası Mevcut Durum Araştırması

Çukurova'nın *bereketli toprakları* tarih boyunca hem zenginlik kaynağı olmuş hem de bir lokma ekmek için *zehir gibi yaşamlara* ev sahipliği yapmıştır. 21. Yüzyılın ilk yarısında bereketli topraklarda zehir gibi yaşayanların önemli bir kısmını Suriye'deki iç savaştan kaçıp Türkiye'ye sığınan Suriyeliler oluşturmaktadır. Bu rapor, tarihin bu evresinde Çukurova'da tarımsal üretimde ücretli işçilik yapan Suriyeli göçmenlerin yaşam ve çalışma koşullarını tespit etmek, bu koşulları daha geniş kitlelerle paylaşmak ve daha insanca çalışma ve yaşam için daha yoğun çaba gösterilmesini sağlamak amacıyla hazırlanmıştır.

Tarımsal üretimin yaygınlığı ve göçmenler için tarımdaki işlere ulaşımın kolaylığı Adana ilini göçmenler için cazip bir yerleşim yeri hâline getirmektedir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün Ekim 2016 verilerine göre Adana'da geçici koruma statüsü altında bulunan Suriyeli göçmen sayısı 148 bin 991'tir. Bu sayı ile Adana, Türkiye'de en çok Suriyeli göçmen barından ilk 10 ilden beşincisi durumundadır. Bu rapora kaynaklık eden araştırmanın anket çalışması Adana ilinin Karataş, Ceyhan, Yumurtalık ve Yüreğir ilçelerinde tarımsal arazilere kurulu bulunan çadırlarda yaşayan, gezici veya mahalli olarak mevsimlik tarım işçiliği yapan 1655 Suriyeli bireyi kapsayan 266 Suriyeli haneyi temsil eden kişilerle gerçekleştirilmiştir. Anket çalışmasından elde edilen bulgular ve Adana'da yüz yüze görüşme yapılan kamu kurum temsilcileri, akademisyenler, meslek örgütleri, tarım aracıları ve sivil toplum kuruluşlarının görüşleri raporun bundan sonraki bölümlerinde Suriyeli göçmenlerin demografik özellikleri, göç yolları, çalışma ve yaşam deneyimleri ile sağlık ve eğitim gibi hizmetlere erişim ve temel ihtiyaç alanları gibi konulara odaklanarak sunulmuştur.

Kim Bu Suriyeli Göçmenler?

Türkiye Suriyelilerin akımına maruz kaldığından beri onlara ilişkin birçok araştırma ve rapor yayınlanmıştır. Ancak *kim bu Suriyeli göçmenler* denildiğinde aklımıza ilk gelen imaj kışın soğuktan donmuş ellerini bir minibüsün egzozunda ısıtmaya çalışan küçük kız, Ege Denizi'nde boğulan Aylan bebek ya da trafik ışıklarında dilenen çocuklardır. Mağduriyetin farklı çehrelerini birçok gazete haberi ve araştırma raporunda bulmak mümkündür. Bu çehreleri bazen konfeksiyon atölyesinde çalışan bir erkek çocuk, bazen işçi pazarında 20 TL yevmiye için simsar bekleyen çevik ve atak bir genç ya da bazen de kendi ülkesinde keman çalarken -şimdi yorucu başka işler yaparken- görüyoruz.

Bu raporun çizmeye çalıştığı tekil bir birey resimden öte Adana'da mevsimlik tarımsal üretimde çalışan ve genellikle plastik brandadan veya bezden imal edilmiş çadırlarda yaşayan Suriyeli göçmen bir gruptur. Bu grubun

sosyo-ekonomik profili yanı sıra tarım işçiliği koşulları ve çadırlarda yaşadıkları koşullar belirlenmeye çalışılmaktadır.

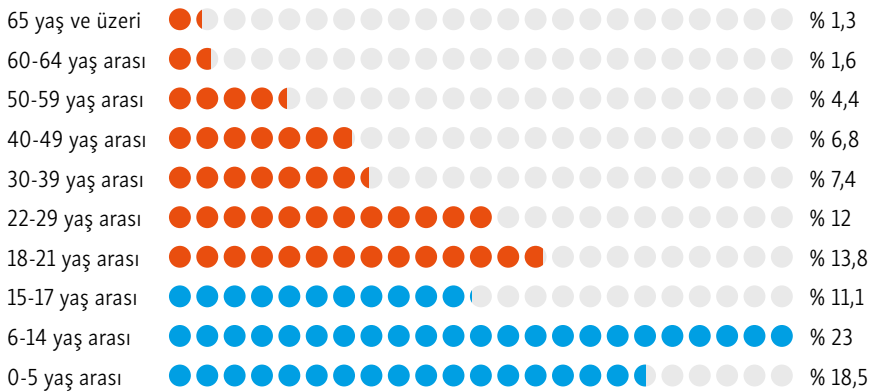
Demografik özellikler

Görüşme yapılan 266 Suriyeli hanenin yüzde 78'i Suriye'nin kırsal bir bölgesinden göç etmişlerdir. Tarımsal üretime yatkınlıkları ve çadır hayatına katlanabilmeleri biraz da bu kırsal deneyimden kaynaklandığı söylenebilir. Tüm hanehalkı üyelerinin cinsiyet dağılımına bakıldığında yüzde 50,5'i erkeklerden, yüzde 49,5'i ise kadınlardan oluşmaktadır. Verilerin bu şekilde dağılımı, aile merkezli bir göç olduğuna ilişkin güçlü işaretler taşımaktadır. Batı Avrupa'ya yönelen sığınmacı akımının en bariz özelliklerinden birinin genç erkek sığınmacı olmasına rağmen, Adana'da araştırılan grubun aile özelliklerini koruyarak göç ettiği ve Adana'da o şekilde yaşadığı görülmektedir.

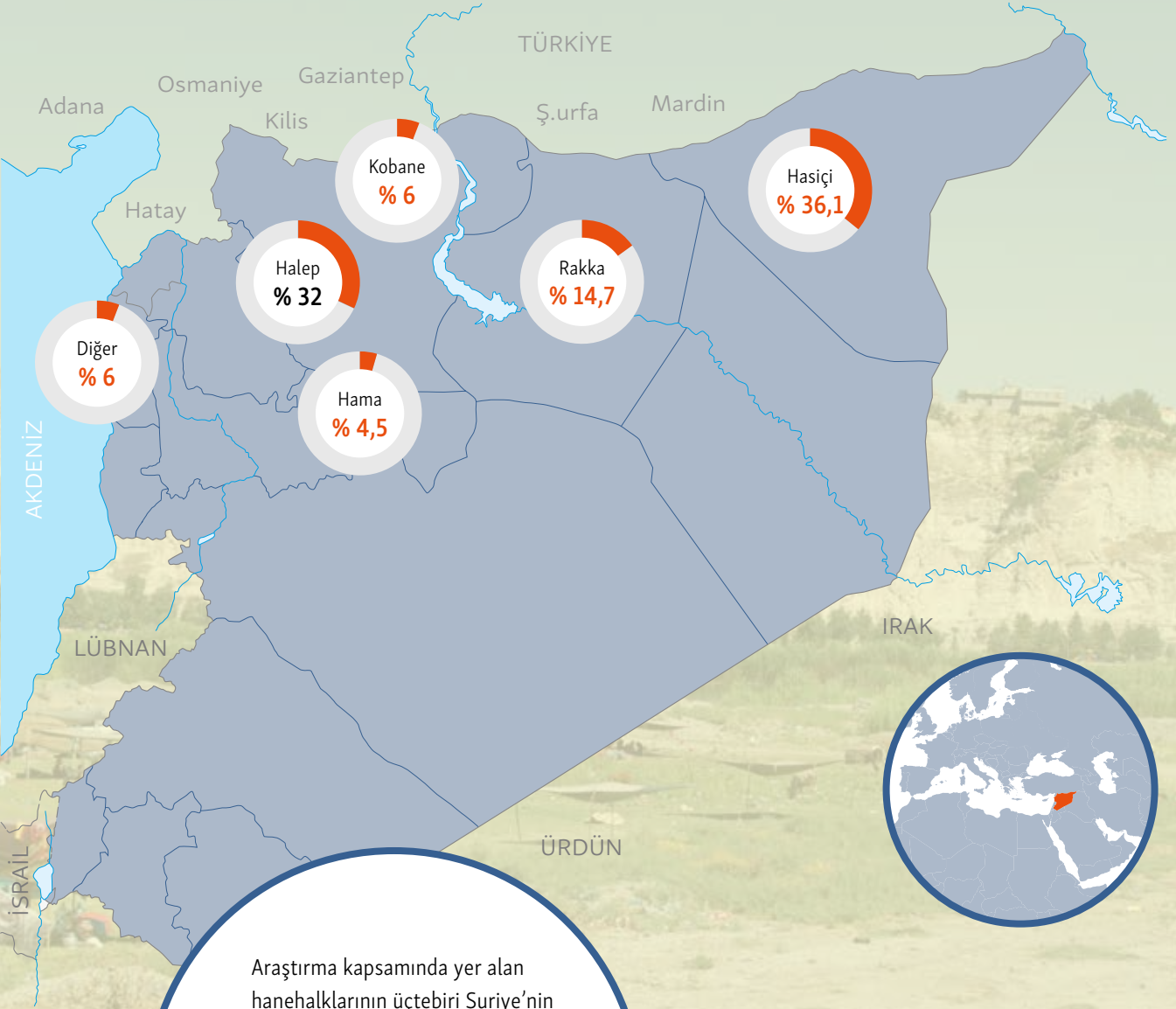
Türkiye'de bulunan Suriyeli göçmenlerin yüzde 47'si 18 yaş ve altı çocuklardan oluşmakta, bu durum göçmenlerin genç bir nüfus kompozisyonuna sahip olduğunu göstermektedir (Göç İdaresi 2016). Araştırma kapsamındaki anket sonuçlarından elde edilen bulgular Adana Ovası'nda yaşayan Suriyeler için de benzer sonuçlara işaret etmektedir. Görüşme yapılan 266 hanehalkını temsil eden yetişkin erkeklerin ortalama yaşı 38,6 iken, kadınların ortalama yaşı 32,3'tür. Tüm hanehalkı üyelerinde ise (sayı:1655) erkeklerin yaş ortalaması 19,8, kadınların ise 17,7'dir. Türkiye genelindeki Suriyelilerin daha genç bir nüfus kompozisyonuna sahip örneklemde, 18 yaş altı tüm hanehalkı üyelerinin yüzde 52,7'sini oluşturmaktadır. 30 yaş üstü nüfus ise toplam nüfusun ancak yüzde 15 gibi küçük bir kısmını temsil etmektedir. Yaklaşık her dört kişiden birinin temel eğitim çağında olduğu görülmektedir (Grafik 3).

Grafik 3. Ankete katılan hanedeki üyelerin yaş dağılımı

Harita 5. Araştırma kapsamında görüülen Suriyeli göçmenlerin Suriye’de yaşadıkları iller

Araştırma kapsamında yer alan hanehalklarının üçtebiri Suriye'nin kuzeydoğusunda bulunan Hasiçi ilinden, üçte biri de Halep kentinden Türkiye'ye göç etmişlerdir. Diğerleri ise orta batıda yer alan Hama, Orta Suriye'de yer alan Rakka, Kuzey Suriye'de Türkiye sınırına yakın Kobane'den göç etmiştir.

Eğitim Durumları

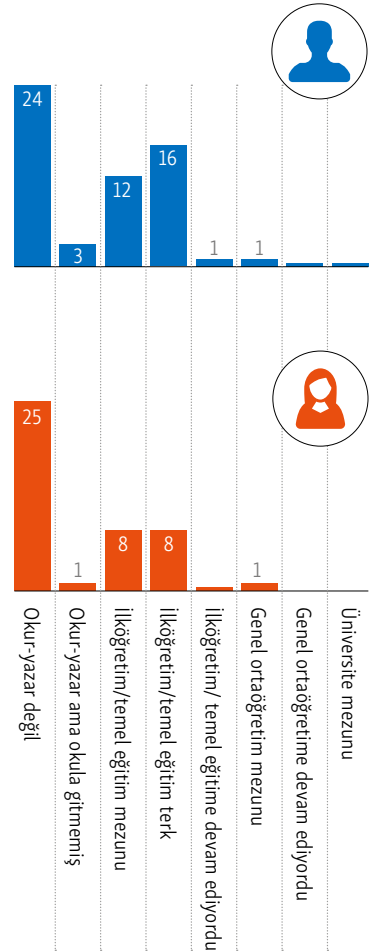
Anketin eğitim bölümünde görüşülen kişilerin Türkiye'ye gelmeden önceki, yani geçmişe dönük eğitim durumları sorulmuştur. Bu çerçevede görüşme yapılan grubun eğitim durumu çok net bir tablo çizmektedir. Düşük eğitim seviyesi ve okur-yazar olmama en yaygın durumdur. Grubun neredeyse yarıya yakını okur-yazar değildir ve ilköğretimi terk edenlerin oranı yüzde 23,7'dir. İlköğretim eğitimini tamamlayanlar ise toplam görüşmecilerin beşte birine karşılık gelmektedir (Tablo 4).

Tablo 4. Ankete katılan haneyi temsil eden kişilerin eğitim durumu

Eğitim durumu	Sayı	Yüzde
Okur-yazar değil	130	48,9
Okur-yazar ama okula gitmemiş	11	4,1
İlköğretim/temel eğitim mezunu	53	19,9
İlköğretim/temel eğitim terk	63	23,7
İlköğretim/ temel eğitime devam ediyordu	3	1,1
Genel ortaöğretim mezunu	4	1,5
Genel ortaöğretime devam ediyordu	1	0,4
Üniversite mezunu	1	0,4
Toplam	266	100,0

Kadın ve erkeklerin okur-yazar olmama hâli hemen hemen aynı orandadır. İlköğretim mezuniyeti erkek görüşmecilerde kadınlardan daha fazladır. Okulu terk etme hâli ise erkek görüşmecilerde kadın görüşmecilerin iki katına karşılık gelmektedir. Bunu anlamı erkeklerin ilköğretime daha fazla kayıt oldukları, dolayısıyla okulu bırakmalarının da daha fazla olduğu şeklinde değerlendirilebilir. Eğitim seviyesi ilerledikçe, Grafik 4'te görüldüğü gibi örneklem içindeki kişi sayısı ve oranı da düşmektedir. Düşük eğitim seviyesi ve okur-yazar olmama, görüşülen grubun eğitim durumunu özetleyen temel çıktılardır.

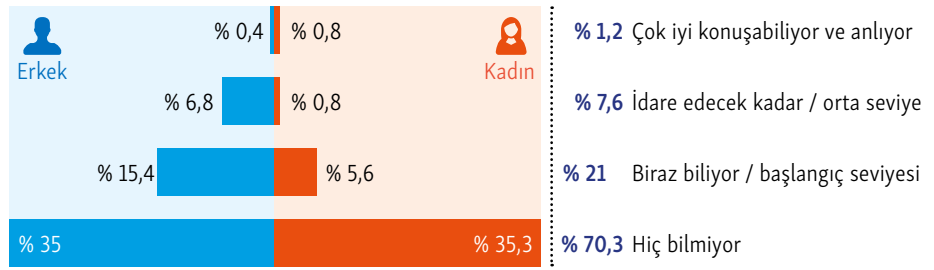
Grafik 4. Araştırma kapsamında görüşme yapılan kişilerin cinsiyetine göre eğitim durumu (yüzde)

Türkçe Dil Becerileri

Göçmenlerin göç ettikleri toplumun dilini konuşabilmeleri ve kullanabilmeleri topluma uyum için anahtar konumdadır. Dil becerisi hem mevcut işlere ilişkin bilginin edinilmesi hem de iş gücü piyasasında daha nitelikli işlere giriş için çok önemli bir role sahiptir. Görüşme yapılan Suriyeli göçmenlerin yüzde 70'ine yakını Türkçeyi hiç bilmediklerini ifade etmişlerdir. Hiç bilmeyenlerin oranı cinsiyet bazında herhangi bir farklılık göstermemektedir. Biraz ve idare edecek kadar Türkçe bilenlerin arasında ise kadınların oranı erkeklere göre daha azdır (Grafik 5). Türkçe bilgisi açısından grubun sosyal sermayesinin yeterince gelişmediğini, genç kuşağın da okula devam etmediğinden gelecekte iyi düzeyde Türkçe bilme konusunda sıkıntılar yaşayacağı tahmin edilebilir.

Grafik 5. Araştırma kapsamındaki Suriyeli göçmenlerin Türkçe bilme düzeyleri (yüzde)

Domates hasadına katılmış Suriyeli göçmen kadın, Adana - 2016

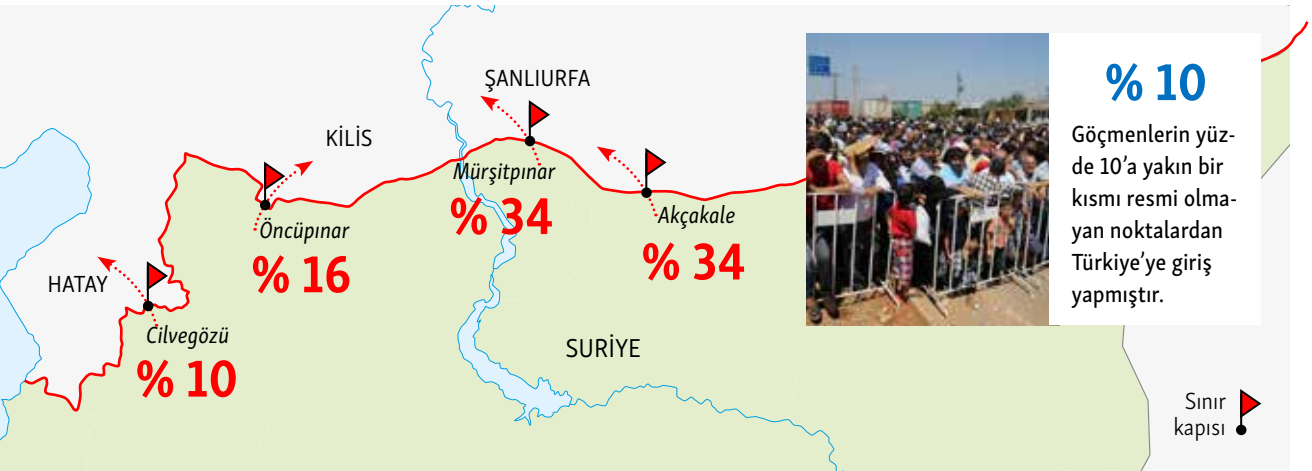

Suriyeli topluluğun demografik özelliklerini ve Türkçe dil becerilerine kısa bir bakış, grubun genç nüfus yapısına sahip olduğunu gösterirken, göç süreci grubun aile temelli yapısını bozmadan devam ettirmesiyle sonuçlanmıştı. Genç ve dinamik bir nüfus yapısı hem bir potansiyel hem de bir tehdit unsuru olarak değerlendirilebilir. İş gücü piyasasına girişte gençler bir avantajken, aynı genç nüfus Türkiye için eğitim ve diğer temel sosyal hak ve hizmetlerden yeterince faydalanamayan yoksulluk ve sosyal dışlanmayı girdabında yaşayan geniş bir nüfus potansiyeli demektir. Bu açıdan göçle beraber özellikle göçmen gruba ve yine yerel nüfusun yoksulluk sınırı içinde yaşayan kesimlerinin ciddi bir yoksulluk içine hapsolme potansiyeli taşıdığı düşünülebilir. Ayrıca bu durum yoksul gruplar arasında ortaya çıkacak gerilim ve çatışmanın da habercisi olarak okunabilir. Eğitim seviyeleri zaten düşük bir kitle göçle beraber formel eğitim sisteminden tamamen dışlanınca yoksulluk sarmalını kırmanın çıkış yolları giderek azalmış görünmektedir.

Göç Yolları ve Göçmenlik

Suriyeli göçmenlerin zehir gibi yaşamlarının altyapısını zorunlu göç oluşturmaktadır. Zorunlu göç mağduru olan göçmenlerin, can güvenliklerini korumak için göç etmek zorunda kalmışlar, Suriyeli göçü ne gönüllü bir insan hareketi ne de çok sık tartışılan ekonomik motivasyonu olan bir göç türüdür. Adana'da çadırlarda yaşayan Suriyeli göçmen tarım işçilerinin büyük oranda Türkiye'ye 2012 ve 2015 yılları arasında girdiği görülmektedir. Görüşme yapılanların yüzde 33'ü 2015 yılında giriş yapmış ve 2015 yılı en fazla girişin yapıldığı yıl olarak tespit edilmiştir. 2016 yılında ise giriş sayılarında hızla düşüş söz konusudur. Göçmenlerin üçte ikilik kısmı (yaklaşık yüzde 68) Şanlıurfa'ya bağlı Akçakale ve Mürşitpınar sınır kapılarından ülkeye giriş yapmıştır. Kilis'e bağlı Öncüpınar'dan yapılan girişler toplam girişlerin yüzde 16'sını oluştururken, Hatay Cilvegözü ise toplam girişlerin yüzde 10'una ev sahipliği yapmıştır. Yüzde 10'a yakın bir kısım ise sınır kapısından giriş yapmadığını belirtmiştir. Bu grup sınır kapısı dışında resmi olmayan, geçişe izin verilemeyen noktalardan Türkiye'ye girmiş görünmektedir (Harita 6).

Harita 6. Araştırma kapsamındaki Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye giriş yaptığı sınır kapıları

Yukarıda ele alınan aile temelli göç örüntüsü olarak değerlendirilen göç yapısının bulguları Tablo 5'te de görülmektedir. Görüşme yapılanların yarıya yakını yanında eşi ve çocukları ile sınırı geçmiş ve bir kısmı ise daha geniş aile ve akrabalarının da yanında olduğunu belirtmiştir. Bu bulgular kitlesel zorunlu göçün özelliklerine benzer özellikler sergilemekte, ailelerin yaşadıkları yerleri toplu olarak terk etmek zorunda bırakıldığı görülmektedir.

Sınırdan geçtikten sonra herhangi bir barınma merkezine yerleştirildiğini söyleyenlerin oranı sadece yüzde 7.5'dir. Bu durum barınma merkezlerine yönelik güncel verilerle de uygunluk göstermektedir. Ağustos 2016 tarihi itibarıyla Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından açık-

lanan barınma merkezi verilerine göre hâli hazırda bu merkezlerde kalan Suriyeli göçmen sayısı yaklaşık 254 bindir (AFAD 2016). Aslında çok az göçmenin barınma merkezlerine yönlendirilmesi, sınır geçişlerinde önemli bir kontrolün olmadığına göstergesi olarak da okunabilir. Bir nevi, sınır kapıları girişlere açılmış ama gelenler ne bir yönlendirme ne de kayıt işlemi yapılmadan ülkeye kabul edilmişlerdir. Barınma merkezlerine yerleştirilenlerin de büyük oranı Şanlıurfa Suruç Barınma Merkezi'ne yerleştirilenlerden oluşmaktadır. Barınma merkezine yerleştirildikten sonra, görüşmeciler arasında burada en az kalan bir ay, en çok kalan ise 1,5 yıl bulunmuştur. Barınma merkezinden ayrılmanın temel nedeni hemen hemen bütün görüşmeciler için iş bulmak ve çalışmaktır.

Barınma merkezlerine yerleştirilmeyenlerin yüzde 50'ye yakını Adana'ya gelmiş, yüzde 28,6'lık kısmı ise Şanlıurfa'ya gitmiştir. Sınırdan giriş yapıldıktan sonra görüşmecilerin neden bu illere gittikleri sorulduğunda, iş olanaklarının çekim merkezi olduğunu göstermektedir. Akraba ve tanıdıkların o şehirde bulunması ise hem göçmenlere yaşanılan yerle ilgili bilgi aktarılması hem de çalışma imkânlarına ilişkin fırsatlardan haberdar olunması açısından büyük önem taşımaktadır. Göçmenlerin yöneldikleri illerde çalışma, konaklama ve buna benzer imkân ve fırsatlarla ilgili bilgiler daha önce oraya yerleşmiş tanıdıklar ve akrabalar üzerinden edinilmektedir (Tablo 6).

Suriyeli göçmenler *Geçici Koruma* rejimi dâhilinde kayıt altın alınmakta ve kendilerine 99 ile başlayan geçici koruma kimlik belgesi verilmektedir. Kayıt işleminde yetkili kuruluş Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'dür. Kayıt esnasında, göçmenlerin adı, soyadı, doğum yılı ve yeri gibi temel bilgiler alınmakta ve

Tablo 5. Sınırdan geçerken yanınızda kimler vardı?

Sınırdan geçerken yanınızda kimler vardı?	Sayı	Dağılım (yüzde)
Sadece ben	8	3
Sadece eşim	10	3,8
Sadece annem ve babam	2	0,8
Eşim ve çocuklarım	124	46,6
Sadece kardeşlerim	7	2,6
Annem, babam, kardeşlerim ve kendi ailem	45	16,9
Annem babam ve kardeşlerim	12	4,5
Kendi ailem ve yakın akrabalar	40	15
Sadece ben ve çocuklarım	18	6,8
Toplam	266	100

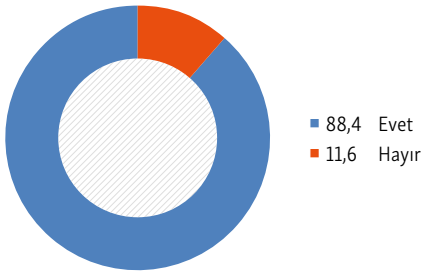

Tablo 6. Görüşmecilerin sınırı geçtikten sonra gittikleri yerleri tercih nedenleri

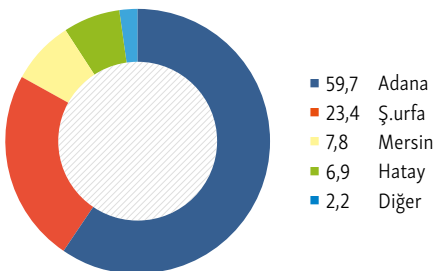
Gidilen yerin tercih nedenleri	Sayı	Dağılım (yüzde)
Ailem oradaydı	4	1,6
Arkadaşlarım/akrabalarım oradaydı	29	11,8
İş imkânlarından dolayı	168	68,3
Daha önceden bildiğim bir yerdin	1	0,4
Bana ve aileme yardım edecek kişiler vardı	5	2,0
Özel bir nedeni yok	31	12,6
Diğer	8	3,3
Toplam	246	100

Grafik 6. Anket kapsamındaki hanehalkı üyelerinin kimlik, kayıt durumu (yüzde)

Grafik 7. Araştırma kapsamındaki Suriyeli göçmenlerin kaydının yapıldığı başlıca şehirler (yüzde)

eğer yanlarında bir kimlik belgesi varsa buradaki bilgiler teyit edilebilmektedir. Kayıt esnasında ayrıca göçmenlerin biyometrik verileri alınarak kayıt işlemi tamamlanmakta, göçmenlerin adına bireysel olarak *Geçici Koruma Kimlik Belgesi* verilmektedir.¹ Bu belge göçmenlere Türkiye’de kalma hakkı verdiği gibi eğitim ve sağlık gibi temel kamusal hizmetlere erişim hakkını da vermektedir.

Alan araştırmasının kapsadığı 1655 kişinin yüzde 88,4’ün kimlik kaydı yapılmıştır. Fakat hâlâ kimlik kartı olmadan Türkiye’de bulunan yüzde 11,6’lık bir oran mevcuttur. Bu yüksek oranın sadece bu gruba özgü bir durum olup olmadığı da, Türkiye’de bulunan toplam Suriyeli nüfusun ne kadarının kayıtlı olduğu da bilinmemektedir (Grafik 6).

Suriyelilerin kimlik kaydını yaptırdığı illerde ikamet etmeleri beklenmekte ve kayıt oldukları illerde kamusal hizmetleri kullanmalarına izin verilmektedir. Bu nedenle hangi ilde kayıt oldukları Suriyeliler için önemli olmaktadır. Bu kapsamda görüşülen Suriyeliler arasında Adana ilinde kayıt yaptıranların oranı yüzde 59,7 iken, Şanlıurfa’da kayıt olanlar yüzde 23,4 gibi bir orana karşılık gelmektedir (Grafik 7).

Suriyelilerin eğitim, sağlık ve diğer kamu hizmetlerine erişimi ancak kayıt oldukları illerde bu hizmetlerden yararlanmak için başvurduklarında mümkün olmaktadır. Örneğin, Şanlıurfa’da kayıtlı göçmenlerin birinci basamak sağlık hizmeti dışındaki sağlık hizmetlerine erişimi acil durumlar hariç sadece Şanlıurfa’da gerçekleşebilmektedir. Bu nedenle başka bir ile yerleştiklerinde göçmenlerin bu haklara erişimi de çok zor olmaktadır. Fakat anket sonuçlarının da işaret ettiği gibi, Adana dışında kayıtlı olsa bile Adana’ya gelen tarım işçisi ailelerin oranı yüzde 40’a yakındır. Bu ailelerin bazıları süreç içinde kayıt oldukları ili değiştirmekte ve Ada-

¹ Bu konuda daha detaylı bilgi için, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Suriyelilere Yabancı Kimlik Belgesi Verilmesine İlişkin Duyuru, www.goc.gov.tr/icerik6/suriyelilere-%E2%80%9Cyabanci-kimlik-numarasi%E2%80%9D-verilmesine-iliskin-duyuru_350_360_8912_icerik

na'ya yerleşmektedirler. Araştırma sırasında görüşülen ve Şanlıurfa'dan bir tarım aracısının himayesinde Adana'ya çalışmaya gelen Suriyeli bir aile, Adana'da kalmaya ve yerleşmeye karar verdiklerinde, kayıtlarını da Adana iline geçirdiklerini ifade etmiştir. Kayıt ilini değiştirmekteki temel motivasyon ise engelli çocuklarından biri için Valilik ya da diğer kurumlardan yardım aramaktır.

Kayıt olunan illerde yaşamaya ilişkin güçlü bir neden varken, bazı göçmenlerin kayıt oldukları illerden Adana'ya göç ettikleri görülmektedir. Bu değişimin temel nedeni ise Adana'da çalışma imkânlarının daha yaygın olmasıyla açıklanmaktadır. Çalışmak için kayıtlı olduğu ili terk edenlerin temel nedeni olarak yüzde 48'i iş bulmak ve yüzde 47'si ise başka bir kentte iş bulduğu ve kayıtlı olduğu ilden oraya çalışmak için gittiğini ifade etmiştir (Grafik 8).

Ülkelerindeki iç savaştan kaçan Suriyeli göçmenler 2015 yılında daha çok aileleriyle birlikte Türkiye'ye göç etmişlerdir. Önemli bir kısmı kendilerine Türkiye'de oturma hakkı ve belli sosyal hizmetlere ulaşım sağlayan kimlik kartlarına sahiptir. Kayıt yaptırdıkları ilden Adana'ya gelen göçmenler ise daha fazla iş imkânından faydalanmak için Adana'ya göç etmişlerdir.

Tarımsal Üretimde Suriyeli Göçmen Emeği: Bir Yol Ayrımı mı, Yoksa Yola Devam mı?

Kalkınma Atölyesi *Türkiye’de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Yabancı Göçmen İşçiler Mevcut Durum Raporu*, yabancı göçmenlerin tarımsal üretimde ücretli çalışmasının göçmen işçiler içinde bir hiyerarşi yarattığını ve bu hiyerarşinin en altında Suriyelilerin olduğuna işaret etmektedir. Türkiye’de mevsimlik gezici tarım işçiliğinin toplumun hep en yoksul kesimi tarafından yapıldığını vurgulayan rapor, aynı zaman da kentleşme ve toplumsal değişimden etkilenen dinamik bir alan olduğunu da göstermektedir. Geleneksel olarak topraksız veya az topraklı köylüler tarafından yapılan ücretli tarımsal üretim, zamanla başka yoksul gruplar tarafından da yapılmaya başlanmıştır. Toplumsal gelir düzeyinin en altında bulunanlar, zamanla üst basamaklara çıktıkça, onların boşalttıkları *yoksulluk nöbetini* başka gruplar devralmıştır. Bu analizi takiben raporda, mevsimlik gezici tarım işçiliği bir nevi *yoksulluk durağı* olarak adlandırılmıştır. Farklı zamanlarda farklı grupların nöbet tuttuğu bir durak olan yoksulluğun en son sakinleri ise, Güneydoğu ve Doğu Anadolu illerinde bulunan ve çoğunlukla kentlerden gelen ve yaşanan çatışmalar sonucu köylerini terk edip topraksız ve mülksüz hâlde kentlere yerleşmiş kent yoksullarıdır. Kaynak kent olarak daha çok Şanlıurfa, Adıyaman, Siirt, Hatay, Van, Diyarbakır, Batman ve Mardin gösterilmektedir. Şimdi bu sahneye yavaş yavaş Suriyeli göçmenlerin çıktığı görülmektedir. Bu yeni aktörlerin Türkiye’de mevsimlik tarımsal iş gücü piyasasına en büyük etkileri yerel iş gücü ile girdikleri rekabettir, yani *yoksulların rekabeti* (Kalkınma Atölyesi 2016).

Kalkınma Atölyesi’nin bu araştırması Suriyeli göçmenlerin işçi hiyerarşisinde en alttaki yerinin kanıtı onların en düşük ücret almasıdır. Bu analizi takiben, bu raporda ise Adana ilinde yaşayan Suriyeli göçmen tarım işçilerinin çalışmaları ele alınacak ve düşük ücretlere razı Suriyeli göçmenlerin mevsimlik tarımsal üretim de nasıl bir dönüşüm yarattıkları ve mevsimlik tarımsal üretimin asıl oyuncular olup olmayacakları ve Güneydoğu’dan gelen işçilerin yerini alıp almadıkları sorgulanacaktır. Mevsimlik tarım işçileri hiyerarşisinin en altındaki Suriyeli bir grubun çalışma deneyimleri, tarım araçlarıyla girdikleri ilişkiler, ücretler,

Rakkalı ilkokul öğretmeni İbrahim...

2013 yılında Rakka'daki şiddetli çatışmalardan üç oğlu, bir kızı ve karısıyla birlikte yakın akrabalarını orada bırakarak ailesinin bütün üyeleriyle Şanlıurfa Suruç'a gelir ilkokul öğretmeni İbrahim. Üç ay oradaki kampta kalır. Daha sonra iş aramak için yollara düşer. Çukurova'nın bereketli topraklarına ulaşır. İbrahim öğretmenin bel fitiği vardır. Çalışamaz... Bir de sağ ayağında küçük bir sorun. Ne olduğunu bizlerle paylaşmaz. Üç oğlu, bir kızı 19 yaş ve altındadır. En küçük oğlu işten dönerken traktör kasasından düşer ve yere düştüğünde de sol kolunun üzerine kasma denk gelir. Hem kolu kırılır hem de yara açılır. Acilen ameliyata alınır. Çocuk çalışamaz. Muhtemelen de 3-4 ay çalışamayacak. Ortanca oğlu ayağını kırar yine bir traktör kazasında. O da çalışamaz. İbrahim öğretmen de hasta olduğundan evin geçimi yalnızca büyük oğluna kalır. Oğlu günde 45 TL (15 USD) kazanır ve altı kişilik ailenin bütün geçimi bunun üzerinedir. Kişi başına günde yaklaşık 7,5 TL (2,5 USD). Bu parayla çocukların kemikleri hızla iyileşsin diye günde iki litre süt alınmaktadır en yakın köyden. Bu köye gitmek için bile uzun yürümek gerekmektedir. Bisikletleri olsa köye gidip alışveriş yapma imkânı da olacaktır. İbrahim öğretmenin kaldığı işçi çadır kampı ovanın en büyük ve en izole çadır yerleşimlerindedir. Bu yerleşime ne sosyal yardım gelmekte ne de insani yaşam koşullarının iyileştirilmesi için çaba harcanmaktadır. Çadır kampında okuma yazma bilmeyen yüzlerce mülteci çocuk bulunmaktadır. Kendisi küçük imkânlar sunulması durumunda bu çadır yerleşiminde çocuklara 3-4 ay içinde okuma yazma öğretebileceğini ifade etmektedir. Ancak bu imkânı kimse ona sunmamaktadır. Zehir gibi hayatlar hem yoksulluk hem de yoksullukla devam etmektedir. Çocuklar işçi olarak çalışıyor, eğitimsiz yeni yoksul ve yoksun bir nesil yetişiyor.

çalışma saatleri ve ücret ödeme periyotları gibi konular üzerinden ele alınacaktır.

Suriyelilerin göç öncesi çalışma deneyimlerini gösteren Grafik 9, bu kişilerin önemli bir oranının işsiz, yevmiyeli/mevsimlik çalışan ücretsiz aile işçisi ya da kendi hesabına çalıştıklarını göstermektedir. Suriyeli erkeklerin önemli bir kısmı (yüzde 20) zaten Suriye’de de mevsimlik ve yevmiyeli işçilik yaptığı, kadınların yüzde 12’sinin yine yevmiyeli ve mevsimlik işçi, yüzde 21.40’ünün ise ücretsiz aile işçisi olduğu görülmektedir.

Grafik 9. Araştırma kapsamındaki Suriyeli göçmen işçilerin cinsiyete göre çalışma durumu (yüzde)

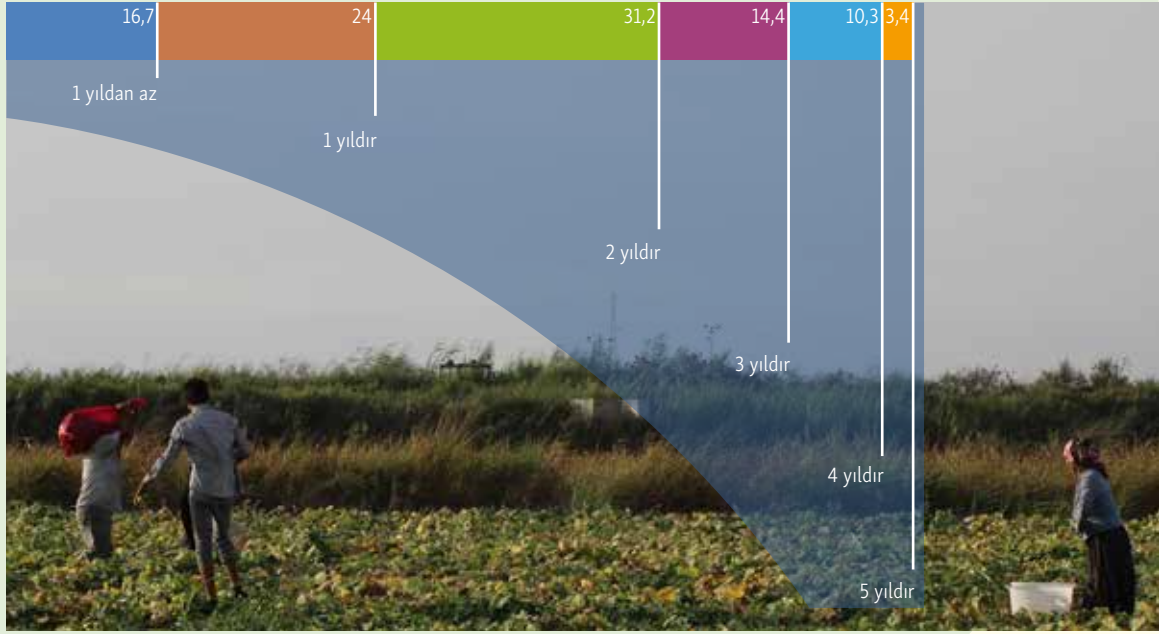

Çadır alanında yaşayanların büyük çoğunluğu çocuk olmasına rağmen hane-halkı üyelerinin tarım işçisi olarak çalıştığını belirtenlerin oranı tüm hane üyeleri içinde yüzde 45,4’tür. Geriye kalanlar ise çeşitli nedenlerden ötürü tarım işçisi olarak çalışmadığını belirtmektedirler. Tarım işçilerinin yüzde 70’den fazlası son iki yıldır sürekli tarım işçisi olarak çalıştıklarını belirtmişlerdir. Son üç yıldır çalışanların oranı ise 14.4’tür. Bu veriler Suriyeli göçmenlerin ve çadır alanlarında yaşayanların çoğunluğunun Türkiye’ye geldikleri tarihten itibaren tarım işçisi olarak çalıştıklarını göstermektedir (Grafik 10).

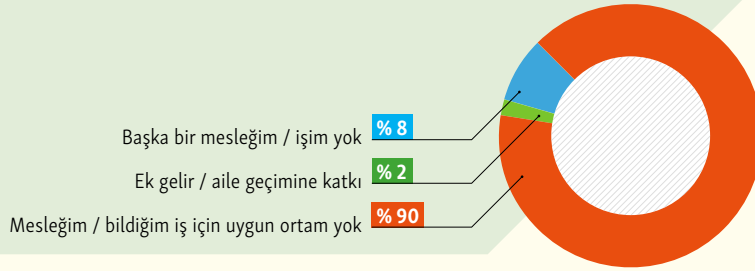
Suriyelilerin büyük çoğunluğu başka iş bulamadıkları ya da meslekleri olmadığı için tarım işçisi olarak çalıştıklarını belirtmişlerdir (Grafik 11). Fakat burada dikkat çekilmesi gereken bir faktör, çok çocuklu kalabalık bir yapıya sahip aileler, çocuklar da dâhil birçok aile üyesini tarım işçiliğinde çalıştırmakta, böylece günlük kazanç maksimize edilmeye çalışılmaktadır. Tarım dışı sektörlerde ise bu kadar hızlı iş bulmanın hem zor hem de maaşlı işlerde çalışmanın kendileri için bu kadar avantajlı olmayacağını, bir kişinin geliri ile 8-9 kişilik hanelerinin geçiminin sağlanmasının zor olduğunu belirtmişlerdir.

Adana Ovası’nda göçmenlerin tarım işçisi olarak çalıştıkları ürünler ise (Grafik 12) kavun/karpuz, sebze toplama, çapalama, yer fıstığı, pamuk çapalama/ilaçlama, narenciye hasadı, şeker pancarı ve mercimek/nohut

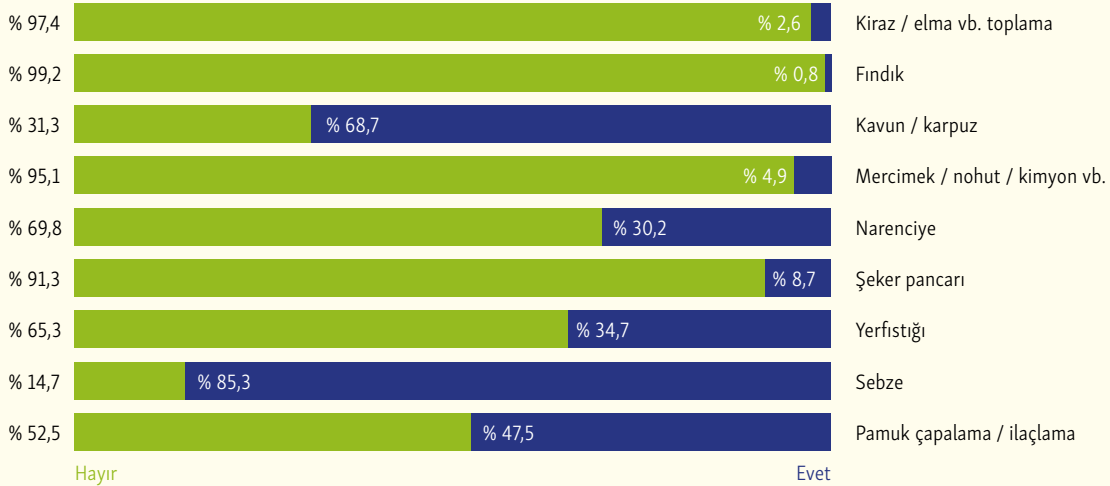
Grafik 10. Kaç yıldır mevsimlik tarım işçiliği yapıyorsunuz? (yüzde)

Grafik 11. Neden mevsimlik tarım işçiliği yapıyorsunuz? (yüzde)

Grafik 12. Çalışılan mevsimlik tarım işçiliği (yüzde)

gibi baklagillerdir. Ürün yelpazesinin genişliği hem Türkiye'nin hem de Çukurova'nın bereketli topraklarında tarımsal üretimin devamı için tarım işçilerinin varlığının ve ucuz iş gücünün akışına ne kadar muhtaç olduğunu göstermektedir.

Suriyeli tarım işçilerinin Adana Ovası'ndaki tarımsal üretimin asıl işçileri hâline gelmesi hem daha ucuz iş gücü olmaları nedeniyle tarımda iş gücü ücretlerinin aşağı doğru çekilmesine hem de Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinden gelen yerel iş gücünün giderek azalmasına neden olmuştur. Yerel mevsimlik tarım iş gücünün, özellikle Şanlıurfa'dan gelenlerin, civarda tarım arazilerinde sulamalı tarımın başlaması ile azalmaya başladığı, tarım işçilerinin göç etmeyip memleketlerinde iş buldukları sık sık dile getirilmiştir. Bunun Adana'da tarım işçiliği üzerine etkisi ise ücretlerin yukarı doğru çekilmesi ve giderek azalan iş gücü arzıdır. Bu gelişmelere paralel olarak artan Suriyeli göçü bu alandaki iş gücü açığını kapatmakta, işçilik ücretlerini çoğunlukla düşürmekte, bazen de sabitlemektedir. Adana Ovası'ndaki tarım üreticileri Suriyeli göçmenleri iş gücü arzı problemlerini çözmek için kullanırken, daha düşük ücretle daha yaygın bir iş gücü havuzuna erişim sağlamaktadırlar.

Suriyeli göçmenlerin Adana Ovası'nda tarım işçiliğinin temel unsuru hâline gelmesi, Türkiye'de mevsimlik tarım işçiliğine ilişkin çok önemli bir gelişmeyi ortaya çıkarmaktadır. Daha önce çoğunlukla başka illerden Adana'ya çalışmak için gelenlerle yapılan tarımsal üretim Suriyeli göçüyle Adana'da yaşayan göçmen işçiler tarafından yapılır hâle gelmiştir. Bu da mevsimlik tarımsal üretime kaynak olan diğer illerin artık Adana'ya daha az işçi gönderdiklerini ortaya çıkarmaktadır. Adana'daki tarımsal üretimin son birkaç yıldır büyük çoğunluğu Adana'ya çalışmaya gelen Suriyeli göçmenler tarafından yapılmaktadır.

Tarım Aracıları

Tarım araçları mevsimlik tarımsal üretimin organize edilmesinde hayati bir öneme sahiptir. Adana Ovası gibi büyük tarım arazilerinde yapılan üretimin devamlılığı için tarihsel olarak da yaygın olarak kullanılan ve iş bulma kurumu gibi çalışan kurumsal bir yapıdır. Tarım araçları işçilerle işverenleri buluşturan aracı konumları yanı sıra, işçilerin tarımsal üretim yapılan yere yakın mekânlarda konaklamaları, yiyecek ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması ve çalışılacak yerlere ulaşılması gibi birçok faaliyeti yerine getirmektedir. Bu faaliyetlerin karşılığı olarak da, mevsimlik tarım işçilerinin brüt yevmiyelerinin yüzde 10 oranını işverenden almaktadırlar. Ayrıca işçinin aldığı net ücretten de pay aldığı ifade edilmektedir. Tarım araçları mevsimlik tarımsal üretimde işçinin emeğini sömüren ve patronaj ilişkileri içinde işçileri çaresiz bırakarak kendine muhtaç eden bir ilişkiyi yeniden üreten kişiler olarak

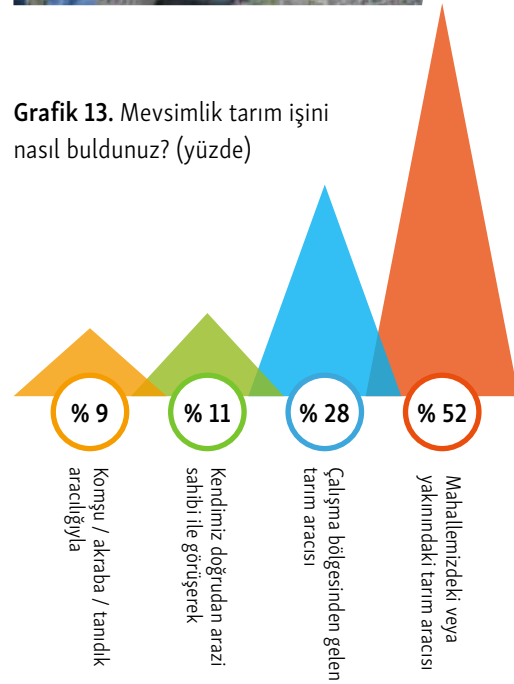
resmedilir. Aldıkları komisyonların yüksekliği, işçilere sağladıkları erzak ve ulaşım için yaptıkları ücret kesintileri bu savın doğruluğuna kanıt olarak gösterilebilir.

Araştırmada görüşülen Suriyeli göçmenlerin büyük çoğunluğu çalıştıkları tarımsal üretim işlerine tarım aracıları sayesinde erişmektedir. Göçmenlerin tarım aracıları üzerinden iş bulmaları hem dil bilmedikleri hem de iş ve çalışma ilişkilerinin nasıl işlediğini çok iyi anlamadıkları bir ortamda en makul seçimdir. Tarım aracıları işçilerin mobilitesini ve işe ulaşımını sağlamaktadır. Her ne kadar işi kendimiz doğrudan veya eş/dost aracılığıyla bulduk diyen yüzde 20'lik bir kesim olsa bile bu grupların da bir şekilde aracılarla ilişki içinde olduğu yapılan gözlemlerle doğrulanmaktadır. İşin devamlılığını sağlamak, gerektiğinde günlük yaşama yönelik karşılaşılan problemleri çözmek gibi konularda da aracılar işçilerin yaşamında önemli bir yer tutmaktadır (Grafik 13). Anket sonuçlarından elde edilen bulgular, tarım aracılarının hemen hemen hepsinin Türkiyeli olduğunu göstermektedir. Bu bulgu aynı zaman da Suriyeli göçmenlerin kendi aracılarını henüz yaygınlaştırma konusunda yeterince ilerleyemediklerini de göstermektedir. Fakat yakın gelecekte göçmenlerin dil kabiliyeti geliştikçe bu alanda da varlık gösterecekleri ve işverenle işçileri buluşturan Suriyeli tarım aracılarının yavaş yavaş yaygınlaşacağı tahmin edilmektedir.

Tarım aracılarının işçilerin hem çalışma hem de yaşamlarını organize etmedeki önemli rolleri, görüşmecilerin verdikleri yanıtlardan da ortaya çıkmaktadır. Görüşülen kişilerin yüzde 12,7'si tarım aracısının kendisi için hiçbir şey yapmadığını ifade etmiştir. Anket sonuçlarına göre tarım aracısının en önemli sorumluluğu *vasıta ayarlamaktır*. Bu vasıta başka şehirlere yapılan yolculuk kadar, aynı ilde farklı arazi-

Grafik 13. Mevsimlik tarım işini nasıl buldunuz? (yüzde)

lere gidiş-gelişi ve hastalık/yaralanma gibi durumlarda sağlık kuruluşlarına ulaşmayı da kapsamaktadır. Sağlık, alışveriş ve işverenle ilişkilerin düzenlenmesi cevapları birlikte düşünüldüğünde ve dil bilmemenin verdiği bağımlılık da eklenirse araçlar Suriyeli tarım işçilerinin bir nevi gözü kulağıdır. Onlardan borç almaları da ekonomik bağımlılığın gösterge derecesidir (Grafik 14).

Grafik 14. Görüşülen kişilere göre tarım araçlarının en önemli sorumluluğu (yüzde)

Tarım araçları tarımsal üretimde açığa çıkan iş gücü arz ve talebinin yönetiminde kilit bir role sahiptir. Tarım araçları işçileri, işçiye ihtiyaç olan alanlara yönlendirmenin yanında onların başka illere hareketliliklerini de sağlamaktadırlar. Örneğin Adana'daki bir tarım aracı Adana'da yerleşik Suriyeli işçilerini Kayseri ve Ankara'ya çalışmak için gönderdiğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra işçilerin çalıştıkları sürece yiyecek ve ulaşım ihtiyaçlarının karşılanması tarım araçları tarafından gerçekleştirilmektedir. Özellikle dil bilmeyen Suriyeli göçmenler için tarım araçları daha kritik bir rol oynamakta, sağlık gibi birçok ihtiyaçları tarım araçları sayesinde karşılanmaktadır. Suriyeli göçmenlerin tarım araçlarına bağımlılığı, emek sömürsünü de gündeme getirmektedir.

Çalışma Saatleri

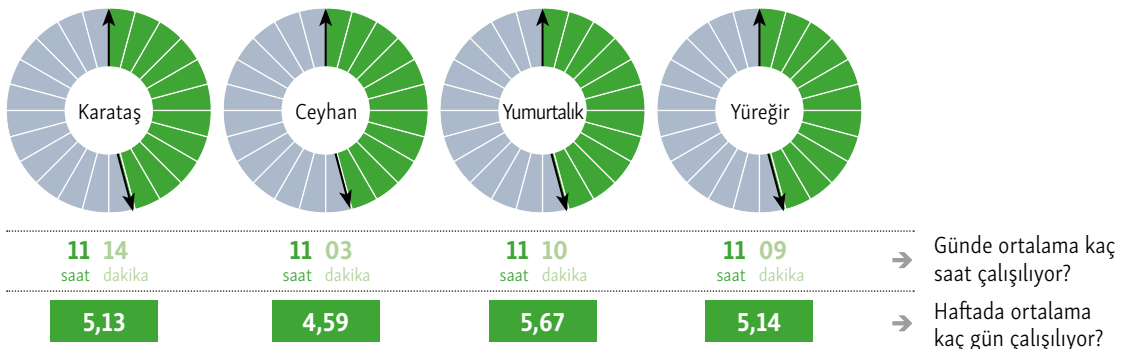
Tarım işçilerinin tarım araçlarıyla kurdukları kalacak aleyhine bağımlılık ilişkisi ile beraber düşünüldüğünde çalışma saatlerinin uzunluğu emek sömürsünü katmerlemektedir. Mevsimlik tarıma ilişkin en sık dillendirilen konulardan biri çalışma saatlerinin uzunluğu ve tarım ürünlerinin bozulmadan toplanması ya da hasat edilmesi için zaman kısıtının önemli bir belirleyici olmasından kaynaklanan çalışma yoğunluğudur. Bu baskı işçilerin günü tarlada geçirmeleriyle sonuçlanmakta, işçiler genel olarak gün doğumundan gün batımına kadar tarlada, bahçede kalmaktadır. Anketlerden elde edilen bulgular bu vurguları doğrulamaktadır. İşçiler için gün içinde ortalama 11 saate uzayan çalışma söz konusudur (Grafik 15).

Grafik 15. Günde ortalama kaç saat, haftada kaç gün çalışıyorsunuz?

Anket bulgularının ilçelere göre dağılımı çalışma saatlerinde farklılık bulunmadığını, genel çalışma süresinin ortalama 11 veya 12 saat civarı olduğunu göstermektedir. Haftalık çalışma süreleri ise ortalama beş gün olarak tespit edilmiştir (Grafik 15). Haftada kaç gün çalışıldığıyla ilgili bilgi anketin yapıldığı günden bir önceki hafta temel alınarak sorulmuştur. Anket uygulamasının yapıldığı Temmuz 2016 ayının ikinci yarısında Adana'da mevsimlik tarım işlerinin en az olduğu, Suriyeli göçmenlerin önemli bir kısmının başka illere çalışmaya gittiği göz önünde bulundurulursa bu durum normal görülmelidir. Beş günlük çalışma hafta tatili değil, iş bulamamaktan kaynaklanan bir durumdur. Mevsimlik tarım işçileri genel olarak tarım işlerinde haftanın yedi günü çalışmakta, yalnızca hastalık, iş bulamama veya hava şartlarının çalışmaya elverişsiz olması durumunda çalışmamaktadırlar (Grafik 16).

Grafik 16. İlçelere göre günlük ortalama çalışma saati ve haftalık ortalama çalışma gün sayısı

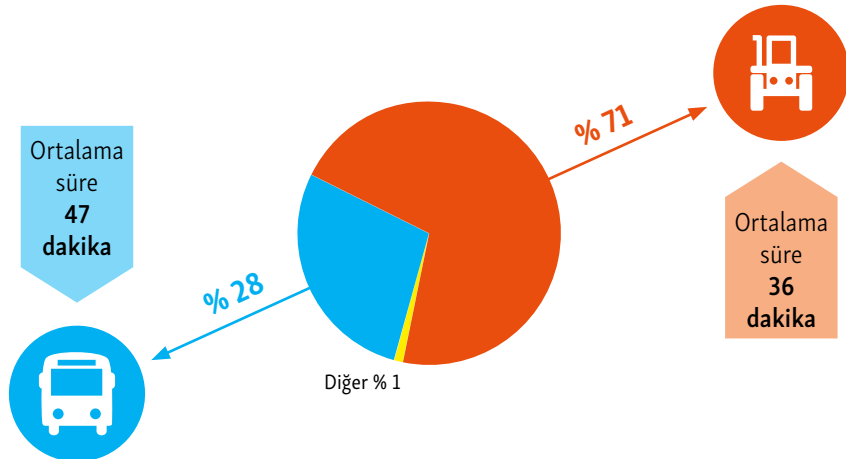
İşçilerin çalışacakları bahçeye, tarlaya ulaşım için harcadıkları zaman da işçilerin gün içinde ne kadar zamanı iş eksenli faaliyetle geçirdikleri bakımından önemli bir veridir. Bu çerçevede işçiler ortalama olarak yarım saat ile bir saat arasında tarlaya, bahçeye ulaşım için zaman harcamaktadır. Bu durum günde gidiş ve geliş olarak iki saate yakın bir zamanın çalışma yerine ulaşmak için harcadığını göstermektedir (Grafik 17).

Grafik 17. İlçe bazında çalışma yerine (tek yön gidiş) ortalama ulaşım süresi (dakika)

Araziye ulaşım için en çok kullanılan vasıtalar traktör ve minibüstür (Grafik 18). Yaygın olan bu vasıtalar dışında, bisiklet ve kamyon seçenekleri belirtilmiştir. İlçe bazında araziye ulaşımında belirgin bir farklılık yokken, traktörle en çok Karataş, minibüs ile ise Yüreğir ilçesinde karşılaşılmaktadır. Çalıştıkları araziye traktörle gidenlerin harcadığı ortalama süre 36 dakikayken, minibüsle gidenlerin ortalaması 47 dakikadır.

Grafik 18. İşçilerin araziye ulaşım araçları (yüzde) ve ortalama süresi (dakika)

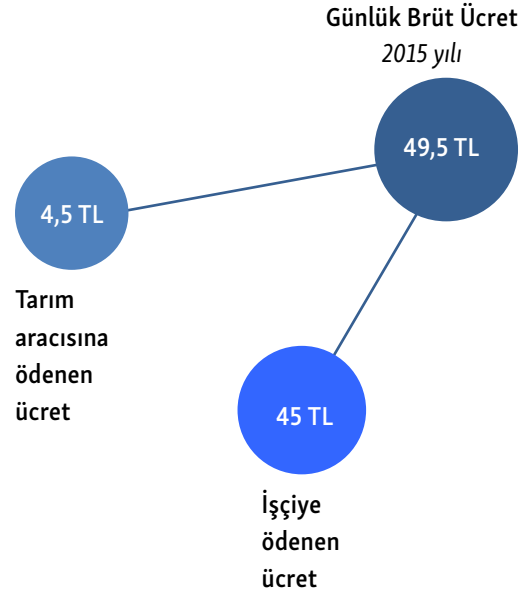

Ücretler

Çukurova’da mevsimlik tarım işçilerinin ücretleri Çukurova Tarım Aracıları Derneği tarafından tarım aracılarının da görüşü alınarak bir öneri şeklinde ortaya konulmaktadır. Bu öneri özellikle yaş sebze ve meyve ihracatçısı firmalar ve tarla, bahçe sahiplerinin meslek örgütü olan Ziraat Odası ve Çiftçiler Birliği ile yapılan ortak toplantıda sonuca bağlanmaktadır. İşçilik ücretleri ağustos ayında yenilenmekte ve bir yıl geçerli olmaktadır. 2016 yılının Ağustos ayından itibaren geçerli olacak günlük ücretleri brüt olarak 55 TL olarak belirlenmiştir. Bu ücretin 5 TL’si tarım aracısına, 50 TL’si işçiye verilecek şekilde açıklanmıştır.

Araştırma dâhilinde Adana’da yapılan kurumsal görüşmelere göre Ağustos 2015-Temmuz 2016 ayları arasında (ki 2015 yılı ücretleri olarak ifade edilmektedir) tarım işçilerinin günlük brüt ücreti 49,5 TL’dir (yaklaşık 17 USD). Bu ücretin 4,5 TL’si (yaklaşık 1,5 USD) tarım aracılara, 45 TL’si (15,5 USD) işçiye net ücret olarak verilmektedir. Uygulamada Suriyeli göçmenlere net ücretin ne kadarının verildiği ise anket sonuçlarında görülmektedir. Araştırma bulguları göçmenlerin bu genel teamülün daha azına bir ücretle çalıştıklarını, ortalama olarak 38 ile 40 TL (yaklaşık 13-14 USD) arasında günlük yevmiye aldıklarını göstermektedir (Tablo 7-8). Günde on saatin üzerinde çalışan işçilerin saatlik ücretleri 4 TL’dir. Bu da yaklaşık 1,4 USD’ye karşılık gelmektedir.

Adana Ovası’nda Suriyeli işçilere bazı işler için *kabala* veya *götürü* denilen yöntemle ücret ödendiği belirtilmektedir. Bu durum narenciye de yerel işçiler için de geçerlidir. İşçiler genellikle belli bir tarım işi için aile ya da ekip olarak çalışmaktadır. Örneğin bir ailden 10 kişi ya da bir ekip 35 kişi olarak işe çıkmaktadır. Narenciye toplama işinde 30-35 kişilik bir ekibin bir günde bir kamyon narenciye toplayana kadar

Tablo 7. Araştırma görüşmelerine göre Suriyeli işçilerin cinsiyete göre ortalama günlük işçi ücretleri

Cinsiyet	Ortalama günlük ücret (TL)	USD
Erkek	38,77	13,36
Kadın	38,61	13,31
Ortalama	38,70	13,34

Tablo 8. Suriyeli işçilerin ilçelere göre ortalama günlük işçi ücretleri

İlçeler	Ortalama günlük ücret (TL)	USD
Karataş	39,23	13,52
Ceyhan	34,44	11,87
Yumurtalık	37,40	12,89
Yüreğir	40,27	13,88
Ortalama	38,70	13,34

1 USD: 2,9 TL

çalışması karşılığı olarak günlük yevmiye ödenmektedir. Biber toplamada ise bir günde bir işçinin 11 çuval biber toplaması karşılığı bir günlük ücret ödenmektedir. Belli bir çıktının netleşmediği tarım işçiliğinde bile her işveren işçilerden belli bir performans düzeyi beklemektedir. Çapa işinde bir işçi belli bir miktar alanı çapalarken, ot yolma işinde yine bir işçinin bir günde otlardan temizleyeceği alan aşağı yukarı bellidir. Bu çalışma temposunun karşılığı olarak yevmiyeler verilmektedir.

Mevsimlik gezici tarım işçileri günlük ortalama net 40 TL (13,79 USD) kazandıkları takdirde ve de hiç dinlenmeden, hafta sonları ve resmî tatiller dâhil ara vermeden bir ayda 30 gün aralıksız çalışmaları durumunda, toplam 1200 TL (414 USD) net gelir elde etmektedirler. Bu net ücretten sağlık ve emeklilik amaçlı sosyal güvenlik ile gelir vergisi ödemesi de yapılmamaktadır. Ayrıca net kazanç 2016 için belirlenen aylık net ulusal asgari ücret olan 1300 TL'nin de (448 USD) altında bulunmaktadır.

İşçilerin yüzde 67'si işe başlamadan önce avans almadığını, yüzde 33'ü avans aldıklarını ifade etmişlerdir. İşçiler ücretlerinin ne kadar olduğunu genel olarak tarım aracısı veya çavuştan öğrenmektedirler (Tablo 9). Bu durum aracısız çalışılmadığının bir diğer göstergesi olarak değerlendirilebilir. Görüşülen kişilerin yüzde 78,9'u işe başlamadan önce ücret konusunda bilgi sahibi olduğunu ifade etmiştir. Özellikle Suriyeli işçiler söz konusu olduğunda tarım aracıları işçilerin alacakları ücretleri belirlemede en yetkili kişi konumundadır. Alan araştırması sırasında tarım aracılarının tutumuna bağlı olarak işçilere günlük 33 TL ile 40 TL arasında değişen farklı ücretler ödendiği belirtilmiştir.

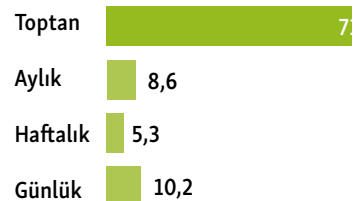
Tarımsal üretimde işçi ücretleri genel olarak günlük yevmiye üzerinden hesaplanıp işçilere ödenmektedir. İşçiler ücretlerini büyük oranda (yüzde 73,3) iş bitiminden sonra aldıklarını belirtmişlerdir. Ücretin günlük olarak alınması yalnızca yüzde 10,2'dir (Grafik 19).

İşçiler ücretlerini çoğunlukla çalıştıkları ürün sahibi tarafından satıldıktan sonra tarım aracısından almaktadırlar. Örneğin eylül ayında karnabahar ekiminde çalışan işçiler, toprak sahibi ocak ayında karnabaharları satıp parasını aldıktan sonra, toprak sahibinin tarım aracısına işçi ücretlerini öde-

Tablo 9. İşçilerin ücret bilgisini öğrendikleri kaynaklar

Ücret bilgisi	Sayı	Dağılım yüzde
İşveren	14	5,2
Tarım aracısı, çavuş, dayıbaşı	247	92,9
Halen bilmiyor	5	1,9
Toplam	266	100.0

Grafik 19. Ücret ödeme zamanı (yüzde)

Yer fıstığı üretiminde çalışan Suriyeli göçmenler, Adana 2016

mesiyle ücretlerini alabilmektedirler. Tarım aracılığıyla çalışılan hergün için işçilere bir yevmiye anlamına gelen kendi ücret kartını vermektedir. Bu kartlar zaman zaman tarım aracısının birlikte çalıştığı yiyecek toptancısı ya da yerleşim alanına gelen “*mobil marketler*” tarafından da kabul edilmekte ve para işlevi görmektedir. Kartların çoğunda “*kart kaybedilirse ödeme yapılmayacağı*” ibaresi yer almaktadır. Bu kartlar olsa bile tarım işçileri ücretlerinin zamanında ödenmediğini ve ciddi maddi sıkıntılar çektiklerini belirtmişlerdir. Bazı işçilerin ise çalıştıkları günlerin ücretlerini hiç alamadıkları ve tarım aracılığı ya da toprak sahipleri tarafından kandırıldıkları sık sık dillendirilmiştir. Tarla veya bahçe sahibinden işçi ücretlerini alamayan tarım aracılılarına da rastlanmıştır.

Özet olarak, 2015-2016 yılında Adana Ovası’nda Suriyeli işçilere ortalama olarak 38 TL (13 USD) günlük ücret verilmektedir. Bu ücret tarım aracılığının komisyonu düşüldükten sonra net olarak işçinin eline geçendir. Fakat işçilerin büyük çoğunluğu nakit ödeme alamamakta, ücretlerinden tarım aracısından aldıkları erzak, kira, elektrik ve su gibi giderler düşülmektedir. Ayrıca, ücret ödeme zamanları çok ötelenmekte, arazi sahipleri ürünleri satıp paralarını aldıktan sonra işçilerin ücretlerini ödemektedir. Bu da ücret ödeme zamanlarının üç ya da dört ay kadar ötelenmesi anlamına gelmektedir.

“

Para pul olur ama ya emek?**Hasan amcanın pul olmuş emekleri**

Adana'da gecekondu mahallesi ile hemen hemen iç içe kurulmuş çadırlarda, tarım aracısının ailesi dışında herkes Suriyeli. Hasan amcanın çadırına oturuyoruz, diğer aileler de niçin geldiğimizi merak edip yanımıza geliyorlar. Kıt imkanlarla yapılan çayı hep beraber paylaşıyoruz. Hasan amca, Türkiye'nin kendilerine kol kanat germesinden, kendilerine kapıları açmasından dolayı duacı ve minnettar. Türkiye'nin dünyanın en büyük devleti olduğunu söylüyor, Allah razı olsun diyor.

Adana'ya yerleşeli çok olmamış, kışı bu çadır alanında geçireceklerini, iş bulduka çalışacaklarını anlatıyor. 10 çocuklu bir aile, karın doyurmak bile ciddi gelir istiyor. Adana'ya yeni geldiklerini, iş bulamadıklarını, çalışsalar bile ücretlerini alamadıklarını anlatıyor. Neden, nasıl, ne kadar derken, Hasan amca bir hamle ile buzdolabına yöneliyor ve onun üzerinde duran bir okul çocuklarının kullandıkları kalem kutusu çıkarıyor. İçi üzerinde tarım araçlarının isimlerinin yazılı olduğu ücret kartlarıyla dolu. Nereden bakılsa, yüzden fazla kart duruyor, pembeli mavili. Her bir kartın anlamı ödenmeyen bir günlük ücret. Bir tane iki tane değil onlarca, neredeyse yüze yakın kart, Hasan amcanın ve ailesinin emeklerinin pul olduğunu gösterircesine kalem kutusunun içinde duruyor. Pul olmuş emeğin değeri olmadığında öyle saklamaya, kilitlemeye gerek kalmamış, öyle ulu orta herkesin görebileceği bir yerde geliş güzel duruyor.. Pul olmuş, değersizleşmiş emek..

“

Tarım araçlarıyla anlaşmazlık

Tarım işçileri işe başlamadan önce tarım araçlarıyla ücret konusunda sözlü olarak anlaşmakta sonra işe başlamaktadırlar. Tarım işçilerine çalışma sırasında tarla veya bahçe sahipleri veya işverenle herhangi bir anlaşmazlık yaşayıp yaşamadıkları sorulduğunda “*anlaşmazlık yaşadım*” diyen 22 kişinin (yüzde 8) dile getirdiği en önemli sorun (Grafik 20) ücret ödeme zamanı (yüzde 77,3) iken, diğer anlaşmazlıkların ücret miktarı ve çalışma süreleri ile ilgili olduğu görülmektedir.

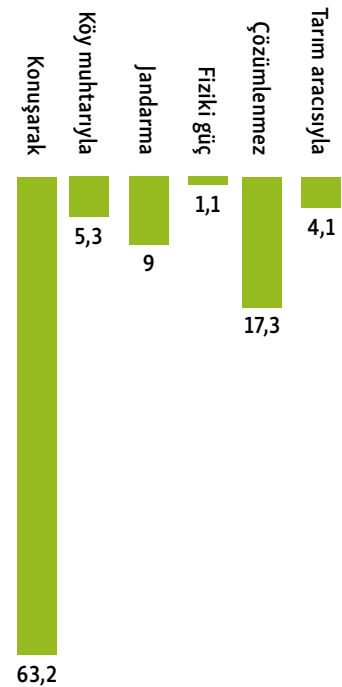
Anlaşmazlıkların ücret konusuna öbeklenmesi işçilerin ücret ve tarım araçlarının komisyonları konusunda yeterince bilgilendirilmediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Suriyeli göçmenler için yayınlanan *Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik* mevsimlik tarım ve hayvancılık işlerinde çalışma izni muafiyeti getirmiş, ancak bu muafiyetin koşulları belirlenmemiştir. Çalışma izni muafiyet başvurusu için geçici koruma kimlik belgesinin olması ve başvurunun geçici koruma ile ülkede kalma hakkının sağlanması şartıyla yapılması gerekmektedir. Ancak yönetmelikte ve buna bağlı olarak hazırlanan uygulama rehberinde² belirtilen süreçler işlememekte, muafiyet izni olmadan çalışan göçmenler iş gücü piyasasında birçok istismarla karşılaşmaktadırlar. Bunların en başında çalıştıkları hâlde ücretlerinin ödenmemesi gelmektedir. Türkiye’de göçmenlerin çalışmalarını inceleyen araştırmalar göçmenlerin ödenmeyen ücretleri konusunda yaşadıkları mağduriyetlere dikkat çekmiştir (Dedeoğlu ve Ekiz Göçmen 2011). Tarım işçilerinin benzer istismar ve sömürü yaşadıkları kuvvetle muhtemeldir.

Çıkan anlaşmazlıkların nasıl çözüldüğüne ilişkin cevaplar ise sorunların büyük oranda konuşarak aşılmaya çalışıldığını vurgulamaktadır. Bunun yanında çözümsüz kalan durumların da epey yüksek oranda olduğunu belirtmek gerekir. Sorunları jandarmanın müdahalesi ile çözmeye çalışanların oranı ise yalnızca yüzde 9 civarındadır. Ayrıca köy muhtarlarından yardım alanlar ve fiziki güç kullananlar da bulunmaktadır. Bazı durumlarda tarım aracısının yardımına başvuranlar da mevcuttur. Ücret anlaşmazlıkları büyük oranda tarım aracısıyla yaşandığından tarım aracısı sorun çözen bir merci gibi görülmemektedir (Grafik 21).

Grafik 20. İşverenle anlaşmazlık yaşadınız mı? (yüzde)

Grafik 21. Tarım işçilerinin sorun çözme pratikleri (yüzde)

² Bu konuda daha detaylı bilgi için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından hazırlanan uygulama rehberine bakılabilir, www.calismaizni.gov.tr/media/1035/gkkuygulama.pdf (Son erişim tarihi 11 Eylül 2016)

“

Çocukları kucağında taşıyan çocuklar...

Tarım işçilerinin barındığı çadır alanlarında gündüzleri yetişkinler tarlalarda çalışırken çadır yerleşim alanları çocukların egemenliğine kalır. Çocuk sayısı yetişkin sayısından kat be kat fazladır. Geleceğin tarım işçileri yine bu çadırlarda, olumsuz yaşam koşullarının içinden çıkar. Daha zor yürümeye yeni başlamışken kendilerinden küçük kardeşlerine bakar, düşe kalka ayakkabıyla bile yürümenin zor olduğu taşlı topraklı zeminlerde çıplak ayakla koşuran çocukların büyümüş halidir tarım işçileri. Yazın sıcak güneşin, kışın keskin soğuğun acısında çadırlarda yetişkinlerin kendilerine bıraktıkları işleri üstlendiklerinden hızla büyümekten başka çaresi olmayan çocukların geleceği değil bugünüdür tarım işçiliği.

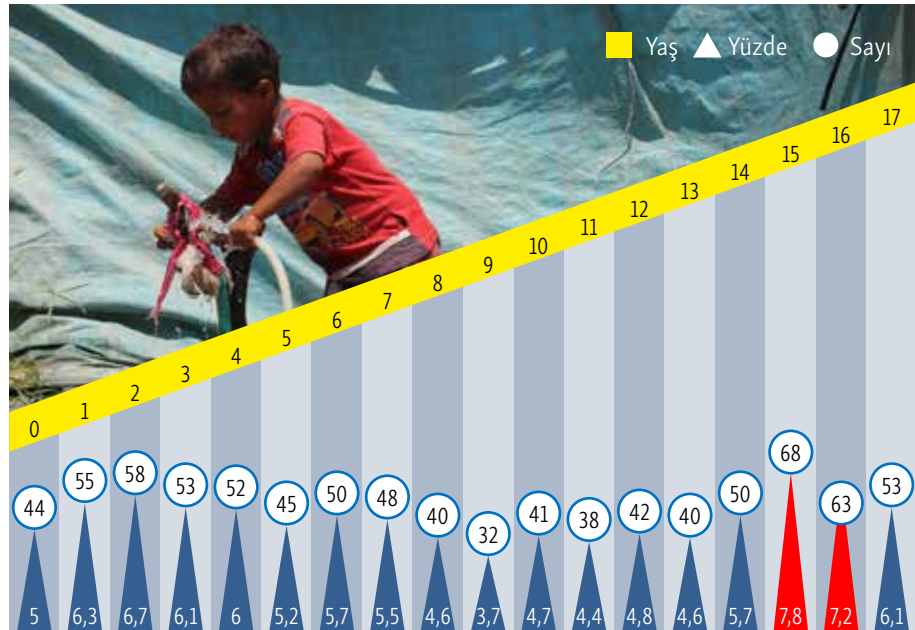
“

Suriyeli Çocuk Emeği ve Tarımsal Üretim

Kalkınma Atölyesi *Mevsimlik Tarımsal Üretimde Yabancı Göçmen İşler Raporu*'nda Suriyeli mevsimlik gezici tarım işçileri arasında çocuk işçiliğinin yaygınlığına işaret edilmiş, ailelerin zorunlu göçün yarattığı olağanüstü koşullarda yaşam mücadelesine devam edebilmelerinin en temel koşulunun mümkün olduğu kadar fazla sayıda hanehalkı üyesinin gelir elde etmesiyle mümkün olduğu gösterilmiştir. Adana'nın narenciye bahçelerinde görüşülen Suriyeli göçmenler arasında 10 yaşın biraz üzerindeki çocukların da olduğu belirtilmiştir. Yine aynı bahçelerde gençlerden oluşan çalışma gruplarının içinde ağır narenciye kovalarını kamyonu taşıyan çocukların da bulunduğu gözlemlenmiştir. Suriyeli göçmenler arasında tarım işinin zaten gençlerin yapması gerektiği, o kadar ağır ve temposu hızlı bir işi yaşı geçkin kişilerin yapamayacağı düşüncesinin yaygınlığı, Suriyeli göçmen grup arasında okullaşma oranlarının çok düşük olması, eğitim hizmetlerine ulaşamama gibi sorunlar çocuklara tek seçenek olarak tarlalarda, bahçelerde, kentler de ise sanayide ve sokaklarda çalışmaya ittiği tespit edilmiştir (Kalkınma Atölyesi 2016).

Adana Ovası'nda çadır gruplarında yaşayan Suriyeli göçmenler arasında da benzer eğilimlere işaret etmek mümkündür. Bu rapora kaynaklık eden araştırma kapsamında yer alan toplam hanehalkı üyelerinin yüzde 53'ü 17 yaş ve altı çocuklardır (Grafik 22). Anket çalışması sırasında okul yaşındaki çocuklardan okula devam eden olmadığı görülmüştür. Eğitime erişim konu-

Grafik 22. Araştırma kapsamındaki Suriyeli hanelerdeki çocukların yaşlara göre dağılımı

sunda Suriyeli göçmen çocukların yaşadıkları sorunlar çok tartışılrsa ve bu grup için eğitim imkânları olsa dahi hem ailelerin sürekli yer değiştirmesi hem de çocuk işçiliğinin yaygınlığı nedeniyle eğitim oranları düşük kalmaya mahkum görünmektedir.

Çalışan çocuklar ise bütün çalışanların yüzde 32'sini oluşturmaktadır.

% 32

Yapılan görüşmelere göre 6-17 yaş grubunda toplam çocuk sayısı 565'dir ve bu çocukların 240'ı çalışmaktadır. 0-5 yaş grubu çocuklardan hiçbiri çalışmazken, 6-17 yaş aralığındaki çocukların yüzde 42'si tarım işçisi olarak çalışmaktadır. Çalışan çocuklar ise bütün çalışanların yüzde 32'sini oluşturmaktadır. Çalışan çocuklar arasında en yüksek çalışma oranı 15-17 yaş grubu çocuklara aittir. Çalışan erkek ve kız çocuklarının oranı hemen hemen birbirine eşit görünmektedir. Bu bulgular ışığında araştırmaya konu olan Suriyeli ailelerin iş gücü havuzunun 1/3'ünün çocuk işçilerden oluştuğu söylenebilir.

Kalabalık ailelerde çocuk emeği ailenin gelirini arttırmak için bir fırsata dönüşebilmektedir. Ayrıca Suriyeli aileler arasında tarım işçiliğinin gençlerin işi olduğu algısı, çok küçük yaşta çocukların tarlalarda çalışması ile sonuçlanmaktadır. Ayrıca yapılan görüşmeler küçük yaşta çocuklara iş veren tarım araçlarının yoksul ailelere yardım ettiklerini düşündüklerini göstermiştir. Genellikle, *çok yoksuldu iş verdim, çalıştı, ekmek parası kazandı*, vurgusu ile çocukların çalıştırılması mazur gösterilmektedir. Tarım araçları çocukları işe aldıklarında hem ailelerin bütçesine maddi olarak katkı yaptıklarını hem de çocukların ilerde işi bilen bir tarım işçisi olmalarına yardım ettikleri saikleri ile hareket etmektedirler. Bu durum tarımsal üretime katılan toplulukların çocuk işçiliğine ilişkin tutumlarını ve çocuk işçiliğini yoksul ailelere yapılan bir yardım olarak algıladıklarını göstermektedir.

Tablo 10. Şu an mevsimlik tarım işçisi olarak çalışıyor mu? (17 yaş ve altı)

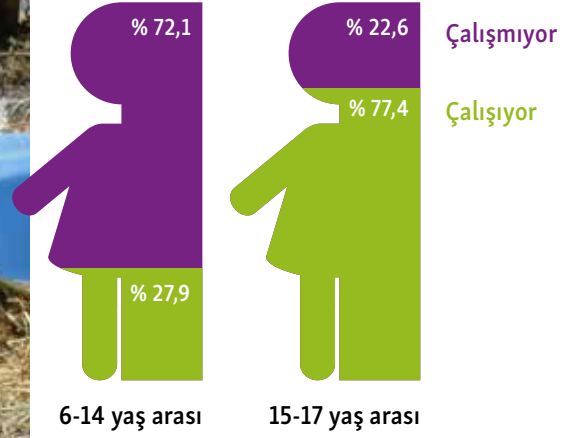
Şu an mevsimlik tarım işçisi olarak çalışıyor mu?		Cinsiyeti		Toplam
		Oğlan	Kız	
Evet	Sayı	118	122	240
	Kendi içinde	%49,2	%50,8	%100,0
	Toplam içinde	%13,5	%14,0	%27,5
Hayır	Sayı	330	302	632
	Kendi içinde	%52,2	%47,8	%100,0
	Toplam içinde	%37,8	%34,6	%72,5
Toplam	Sayı	448	424	872
	Kendi içinde	%51,4	%48,6	%100,0
	Toplam içinde	%51,4	%48,6	%100,0

Tablo 10'da da görüldüğü gibi çalışan çocukların yüzde 49,2'si oğlan; yüzde 50,8'i kız çocuğudur. Çalışan oğlan çocukların yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde yüzde 33,9'u 6-14 yaş, yüzde 22'si 15 yaş ve yüzde 44,1'i ise 16-17 yaş grubundadır. Çalışan kız çocuklarının ise yüzde 41'i 6-14 yaş, yüzde 20,5'i 15 yaş ve yüzde 38,5'i 16-17 yaş grubundadır.

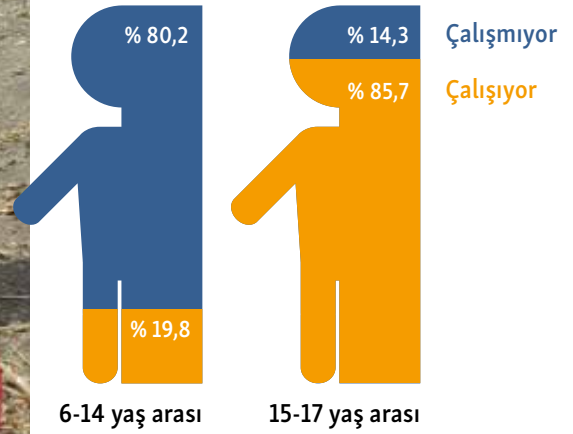
Çalışan kadınların yüzde 36'sını 6-17 yaş arası kız çocukları oluşturmaktadır. Tarımdaki çocuk iş gücüyle ilgili geçmiş çalışmaları ve tarımın çocuk işçiliğindeki ağırlıklı payı düşünüldüğünde bunun aslında mevcut bulguları desteklediği söylenebilir (Kalkınma Atölyesi 2014). Bu verilerin işaret ettiği diğer gerçek ise erken yaştaki evlilikler öncesi kız çocuklarının ağırlıklı olarak tarlalarda çalıştığıdır. Kadınların çalışmasını sadece tarlaya gitmekten ibaret olarak düşünmek sınırlayıcı olacaktır. Tarlaya gitmeyen kız çocuklarının ailenin yeniden üretiminde önemli bir role sahip oldukları bir gerçektir. Özellikle kız çocukları çadır alanlarında su taşımaktan yemek yapmaya, kardeş ya da yaşlı veya engelli akrabalara bakmaktan temizliğe birçok faaliyeti çok erken yaşlarda üstlenmeye başlamaktadırlar (Grafik 20).

Suriyeli göçmen tarım işçileri içinde çocuk işçiliğinin yaygınlığı ve ailelerin çocuk işçiliğine bağımlılığı araştırma grubundan elde edilen verilerde net bir şekilde görülmektedir. Ailelerin nakit gelire duyduğu ihtiyaç, ücretlerin düşük olması ve çocukların eğitim hizmetlerine ulaşımının olmaması çocuk işçiliğini bu grup içinde yukarı doğru çeken faktörlerin başında gelmektedir.

Grafik 23. Yaş gruplarına göre kız çocuklarının tarım işlerinde çalışma durumu (yüzde)

Grafik 24. Yaş gruplarına göre oğlan çocuklarının tarım işlerinde çalışma durumu (yüzde)

Çadırlarda ve Tarlada Kadınlar

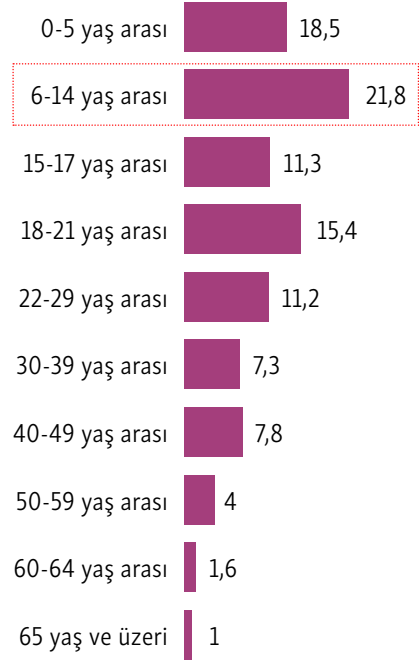

Çadır yerleşiminde genç Suriyeli kadınlar, Adana 2016

Türkiye’de mevsimlik gezici tarım işçileri konusunda en yaygın tartışılan konuların başında çocuk ve kadın emeği gelmektedir. Kadınların mevsimlik gezici tarım işçiliğinden çok iş günlerinin uzunluğu, yemek, ekmek yapma, bulaşık, temizlik, çocuk bakımı gibi birçok işin de omuzlarında olması, zor koşullarda gerçekleştirilen yeniden üretim faaliyetlerinin zaman ve emek maliyetinin kadınlar tarafından taşınması ekseninde tartışılmaktadır (Çınar 2014, Kezban vd. 2015). Kadınlar günde ortalama 16-18 saat çalışırken, bu uzun çalışma gününde en büyük yardımcıları ise yine kız çocuklarıdır. Kız çocukları da bu iş yükünün büyük bir kısmını üstlenmektedir. Yemek-ekmek yapma, su taşıma, odun toplama, ateş yakma, çadır temizliği gibi işleri yapmaktadırlar. Ayrıca, kendilerinden küçük kardeşlerinin bakım sorumluluğunu da almak zorunda kalmaktadırlar (KEİG 2015). Mevsimlik kadın tarım işçileri genel olarak sigorta, sosyal güvenlik ve özel olarak da analık sigortası hakkından mahrumdurlar. Yetersiz hijyen koşulları, düşük sosyo-ekonomik düzey, çocuk yaşta evlenme ve beraberinde adölesan gebelikler, çok sayıda ve sık aralıklarla gebelik ve doğum, tarım alanlarında doğum öncesi, esnası ve sonrası sağlık hizmetine erişememe yanında yeterli ve sağlıklı beslenememe anne ve bebeğin sağlık risklerini

Grafik 25. Araştırma kapsamındaki kadınların yaş grubuna göre dağılımı (yüzde)

artırmakta hastalanmalarına ve hatta ölümlerine bile neden olabilmektedir.

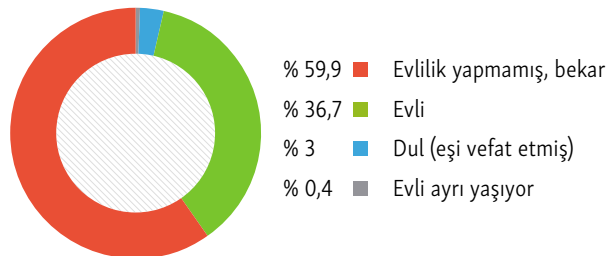
Mevsimlik tarımsal üretimde kadın emeğinin yoğun olarak kullanılmasına ek olarak, uluslararası göç hareketlerinin merkezinde de kadının bulunması göç literatüründe göçün feminizasyonu olarak ele alınmaktadır. Hem göçün hem de tarımsal üretimin kadın ağırlıklı karakteri bu araştırmada ele alınan Türkiye’de mevsimlik tarımda çalışan göçmen işçiler arasında da gözlemlenmiştir. Bu araştırmada incelenen kitlenin niteliklerinin öne çıkardığı ve Türkiye’ye yönelen Suriyeli göçünün aile temelli bir göç hareketi olması, kadınları bu göç hareketinin merkezine koymaktadır. Kadınların göç hareketlerinin merkezinde olması aynı zamanda göçmenlerin hayatta kalma mücadelelerinin de merkezinde olduğunun en önemli işareti olarak okunabilir.

Araştırma dâhilinde incelenen Suriyeli hanehalkı üyelerinin yüzde 49'u kadındır. Bu kadınların yaş dağılımı ise çok genç bir nüfus yapısına işaret etmektedir. Kadın nüfusun yüzde 21,8'i 6-14 yaş arası kız çocuklarından oluşmaktadır. Bu oranı 5 yaş ve 15-17 yaş grubu ile birlikte değerlendirildiğinde kadın nüfusunun yüzde 51,7'sini 17 yaş ve altı kız çocukları oluşturmaktadır (Grafik 25). 14 yaş ve altı nüfusun kadın nüfusunun yüzde 40'ını oluşturduğunda genç bir nüfus yapısından bahsedebiliriz. Çadır gruplarında genç kızların ağırlıkta olduğu bir tablo mevcut, bu aynı zamanda ciddi bir nüfus potansiyeline de işaret etmektedir. Bu nedenle göçmen grubun sosyal entegrasyonuna ilişkin çalışmaların hangi alanlarda olacağı, bu grupların Türkiye'ye nasıl ekleneneceğini entegrasyon politikaları belirleyecektir. İlerleyen yıllarda bu kitlenin hem eğitim hem istihdam hem de yeni nesillerin yetiştirilmesi konusunda sorunları ve ortaya çıkardıkları fırsatlar ve bunlara ek olarak sahip oldukları potansiyel, Türkiye'nin yapısının belirlenmesinde önemli bir rol oynayacaktır.

Kadınların evlilik durumu

Araştırma kapsamındaki kadınların yarısından fazlası bekârlardan oluşmaktadır. Evli kadınların oranı ise yüzde 36,7'dir (Grafik 26). Yüzde 3'lük oran ise dul kadınlardan oluşmaktadır. Evli kadınların yaş ortalaması 32, eşi vefat etmiş dul kadınların yaş ortalaması ise 50,7'dir.

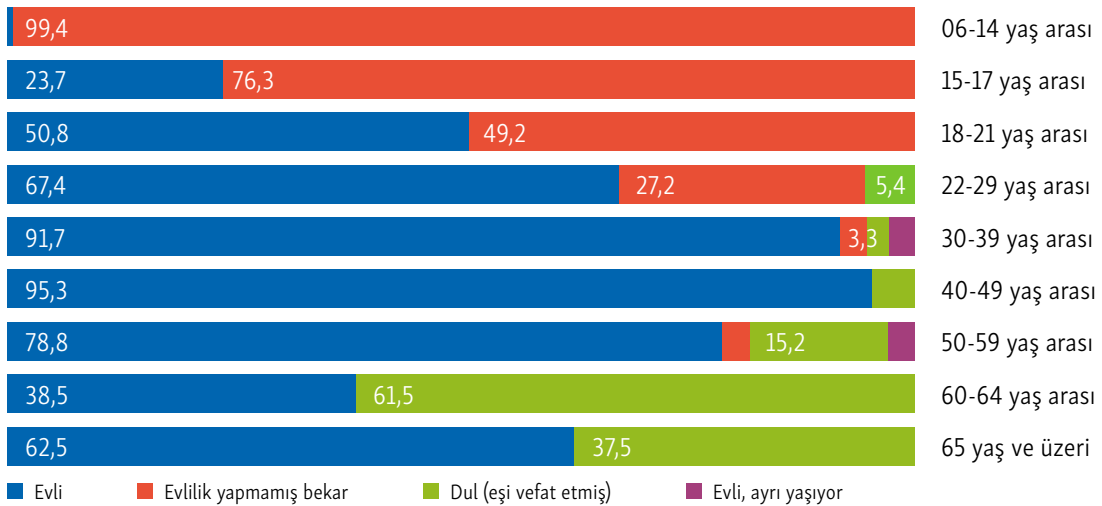
Grafik 26. Kadınların medeni durumu (yüzde)

Tarımsal üretime katılan Suriyeli göçmen kadın, Adana 2016

Genç nüfus kompozisyonu gözönüne alındığında bekar kadınların oranlarının yüksek olması beklenen bir sonuçtur. Fakat aynı zamanda da, araştırma yapılan çadır gruplarında yaşayan göçmen kadınlar arasında erken yaşta evlilik yaygındır. Araştırma kapsamındaki nüfusta en genç evli kadının yaşı 13 olarak tespit edilmiştir. 13-17 yaş grubunda evli olan kadınların oranı tüm evli kadınlar içinde yüzde 7,6'dır ve 15-17 yaş grubu ve çocuk evliliklerin göçmenler arasında yaygınlığı anket sonuçlarının ortaya çıkardığı önemli bulgulardandır. Çocuk yaşta evliliklerin geleneksel ve kırsal toplumsal yapının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. 18-21 yaş grubunda ise evlilik oranı yüzde 50'dir. Buna karşın, savaşın etkilerinden biri olarak okunabilecek bir durum ise, 22-29 yaş grubunda yer alan kadınların yüzde 5,4'ünün eşinin vefat etmiş olmasıdır. 30-39 ve 40-49 yaş arası kadınlarda evli olma oranları hemen hemen o yaş grupları için en belirgin durumken, 50-59 yaşından itibaren ise eşin vefatı nedeniyle dul olma yaygınlaşmaktadır (Grafik 27).

Grafik 27. Kadınların medeni durumlarının yaş gruplarına göre dağılımı (yüzde)

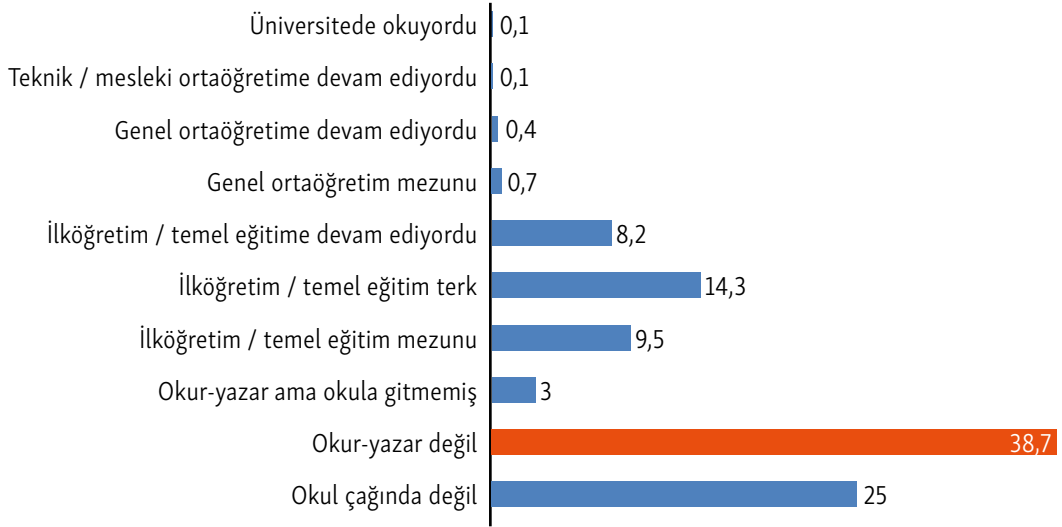

Kadınların eğitim durumu

Elde edilen veriler hanehalkındaki kadınların eğitimine ilişkin de önemli sonuçlar sunmaktadır. Genel olarak düşük eğitim düzeyi en dikkat çekici bulgudur. Kadınların neredeyse yüzde 40'ı okur-yazar değildir. İlköğretimi bitirerek eğitime devam eden kadın yok denecek kadar azdır. İlköğretime başlama ve savaş dışı nedenlerle eğitimi terk etme oranı yüzde 15'e yakındır. Kadınlar arasında okur-yazar olmama oranlarının yüksekliği sadece Türkiye'de eğitim hizmetlerine erişimden kaynaklanan bir sorun değil aynı

zamanda Suriye’de kadınların önemli bir kısmının eğitim olanaklarından mahrum kaldıklarını da göstermektedir. Okur-yazar olmayan kadınlar kadın nüfusunun neredeyse yarısını oluşturmakta ve yaş ortalaması yaklaşık 29’dur. Kadınların hem Suriye’de hem de Türkiye’de eğitim olanaklarına ulaşamaması toplumun kadınlara biçtiği rolün sonucu olarak değerlendirilmek ve kırsal Suriye’de yaşayan kadınların eğitim imkânlarından mahrum kaldığı söylemek mümkündür (Grafik 28).

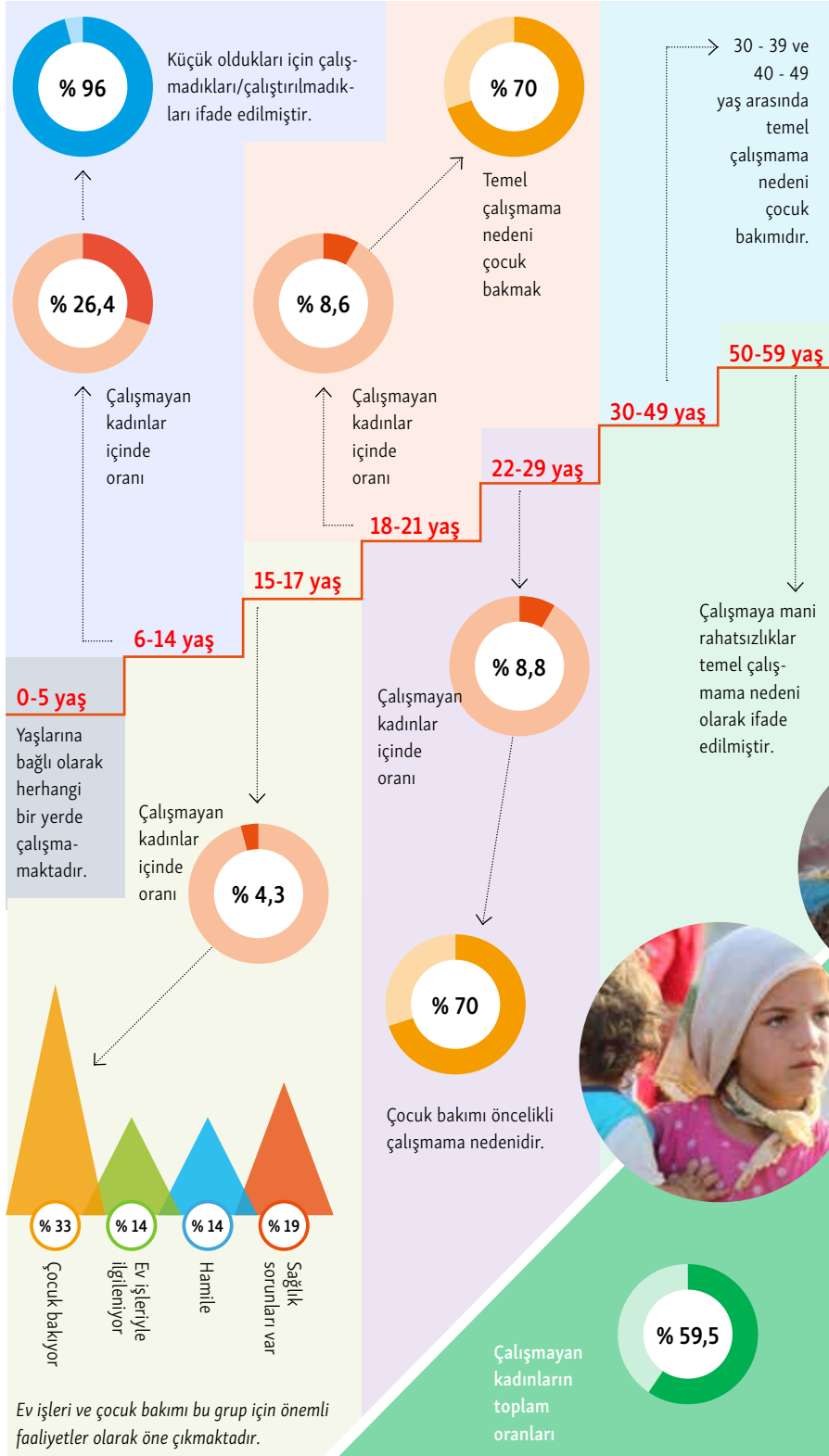
Grafik 28. Kadınların genel eğitim durumu (yüzde)

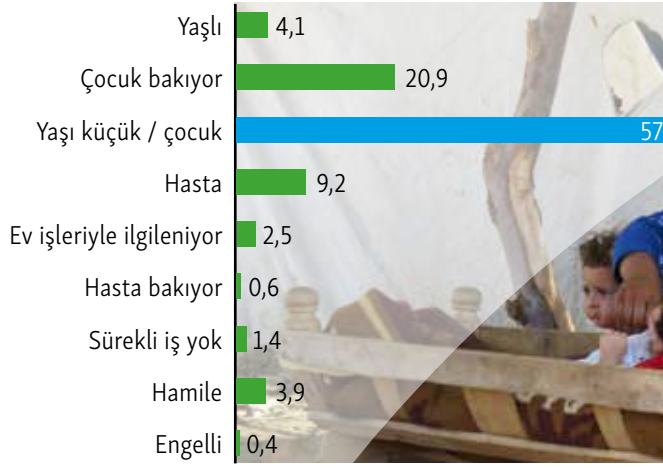

Daha önce de ifade edildiği gibi araştırma kapsamına dâhil edilen kadın grubunun Suriye’de kırsal bir coğrafyada yaşaması, büyük çoğunluğunun ücretsiz aile işçisi olarak çalışması düşük eğitim seviyesinin nedenlerinden biri olarak görülebilir. Okur-yazar olmayan grubu takiben eğitimi terk eden kadınların oranı da yüksektir (yüzde 14,3). Eğitimini terk eden kadınların oranı okul çağında olmayan kız çocuklarını bir kenara bıraktığımızda ikinci en yüksek grubu oluşturmaktadır. Bu kadınların yaş ortalaması 23’tür. Kısacası, araştırma dâhilinde incelenen grubun savaştan çok daha önce eğitimden ya vazgeçtikleri ya da vazgeçirildikleri anlaşılmaktadır.

Kadınların çalışma durumu

Araştırmanın gerçekleştirildiği dönemde (Temmuz-Ağustos 2016) kadınların yüzde 40,5’i mevsimlik tarım işçiliğine katılmaktadır. Çalışmayan kadın nüfusunun (yüzde 59,5) çalışmama nedenleri çeşitlilik gösterse de temizlik, çocuk bakımı, yemek ve ekmek yapımı, su taşıma gibi yeniden üretim işleri ön planda durmaktadır. Genel olarak bulgular şöyle özetlenebilir:

Grafik 29. Kadınların çalışmama nedenleri (yüzde)

Kadınların çalışmama nedeni olarak ağırlıklı olarak çocuk bakım yükleri ifade edildiğinden (Grafik 29), anket çalışması çocuk bakım yüklerinin kimler tarafından üstlenildiğine ilişkin bir soru da içermektedir. Aileler çalışırken çocuk bakım yükünün kimler tarafından üstlenildiği sorusuna bakım ihtiyacı olan çocuk sahibi hanelerin yüzde 76,6'sı "haneden yetişkin birisi" cevabını vermiştir (Tablo 11). En temel olarak, çocuk bakımı aile içi işbölümünde de büyük oranda (yüzde 96,2) kadınlara atfedilmektedir.

Tablo 11. Siz çalışırken çocuklara kim bakıyor? (yüzde)

Çocuklara kim bakıyor?	Sayı	Dağılım yüzde
Kimse bakmıyor	30	14,4
Haneden yetişkin birisi bakıyor	160	76,6
Çocuklardan bir/ikisi bakıyor	11	5,3
Hanenin dışında bir nöbetçi bakıyor	2	1,0
Para karşılığı bakıcı tutuyoruz	1	0,5
Diğer	5	2,4
Toplam	209	100

Çocuk bakımı Tablo 11'den de anlaşıldığı üzere kolektif bir aile görevi gibi görünse de daha çok kadınlar tarafından üstlenilmektedir. Ailedeki yaşlı ve genç kadınların fiilen katılımıyla yapılmaktadır. Kurumsal çocuk bakım hizmetinin olmadığı, ki bu hizmete Türkiye'de orta sınıf aileler için bile erişim zordur, bir ortamda çocuk bakımı bazen çadır alanlarında ortak üstlenilen ve zaman zaman daha büyük çocuklara devredilen işlerdendir. Kimsenin bakmadığı çocuklar kendi kendilerine ve yaşlıları ile birlikte büyümektedirler.

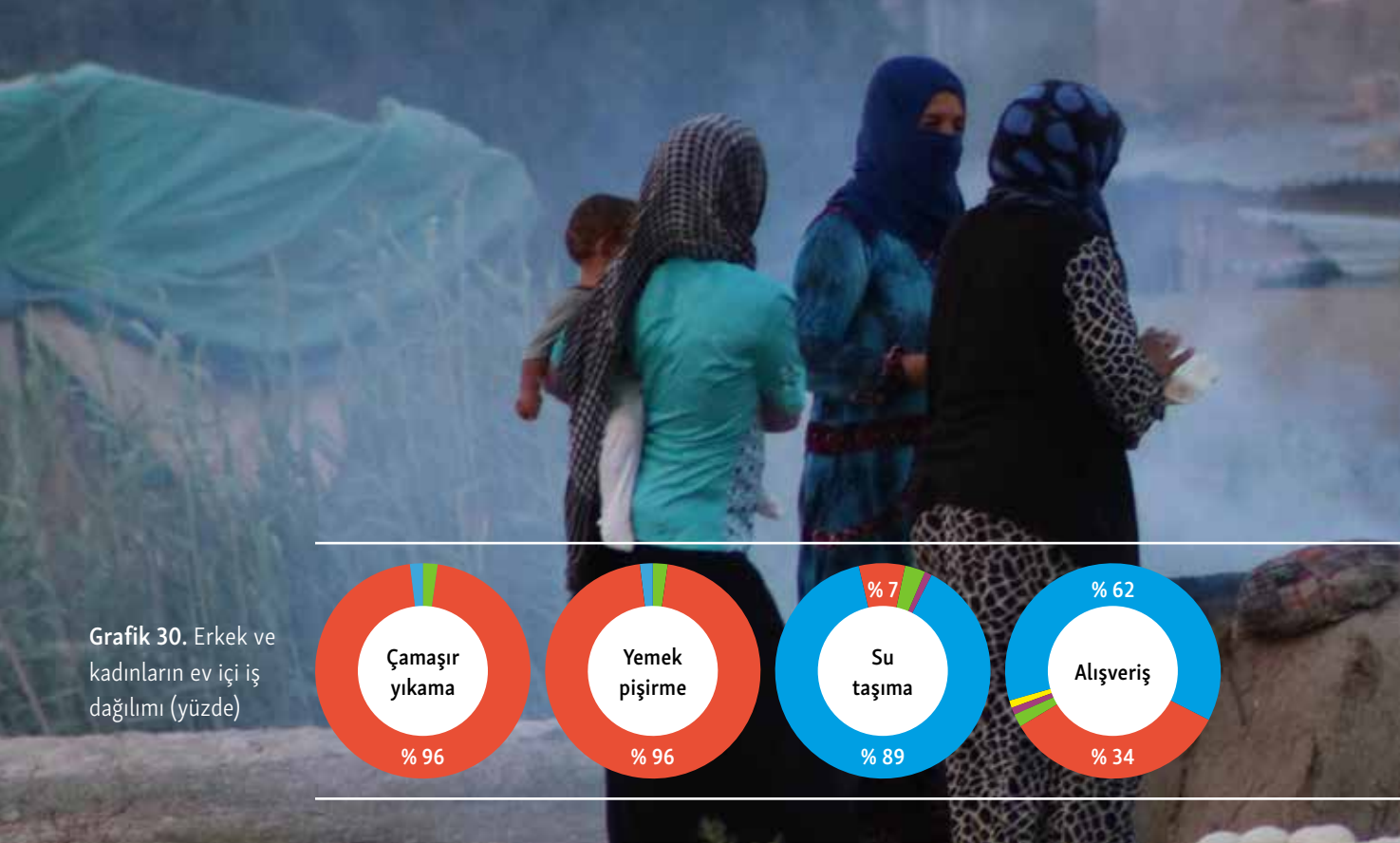

“

Kimseyi bakmadığı çocuklar...

Çadır alanlarında çocuklar sabah-tan akşama kadar bir oradan bir oraya koşturuyorlar. Kendi oyun ve oyuncaklarını yaratıyorlar. Buldukları arazi onlara ilgi çekecek ne veriyorsa onlar çocukların oyunları ve oyuncakları oluyor. Bakımdan anlaşılabilir çocukların bakımını doyurulması çoğu zaman. Yeni doğanlarda biraz daha farklı olabilir ama çocuk yürümeye başladığı anda artık çadır grubunun ortak çocuğu haline geliyor. Akran sıkıntısı çekmiyorlar, etraf kendi yaş grubu çocuklarla dolu. Yeni doğan bebek bakımı önemli, daha farklı bir özen istiyor, ama hanelerin bunları sağlayacak ne ekonomik ne de kültürel sermayeleri var. Dolayısıyla geleneksel yöntemler önemli bir rol oynuyor. Hane dışından nöbetçi birinin çocuklara bakması yaygın bir uygulama. Ayrıca annelerin yeni doğan çocuklarını eğer çalışıyorsa tarlaya yanında götürmesi de görülen bir pratik. Kimse bakmıyor seçeneği işte bu açıdan okunabilir. Çocukların çocuklara bakması... 8-10 yaşındaki kız çocukları kucığında bebeklerle... Haneden yetişkin birisinin bakması ise belki de 12-13 yaşında veya büyük çocukları da yetişkin sınıfına dâhil edildiğinden, aslında manzara çocukların çocuklara bakmasıdır.

“

Ev içi işlerinin kadın ve erkekler arasında dağılımına bakıldığında kadınların geleneksel rollerinin gereği ev işleri ve çocuk bakımını üstlendikleri görülmektedir. Çamaşır ve bulaşık yıkamak, ekmek, yemek ve temizlik yapmak ve yaşlı bakımı gibi işler ağırlıklı olarak kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Erkeklerin temel faaliyetleri ise alışveriş ve su taşımadır. Bu durumda kadının mevsimlik tarım işçiliği çerçevesinde yükü iki kat daha fazladır. Hem tarla ve bahçede çalışmak hem de ailenin yeniden üretiminde başat bir rol üstlenmek zorundadır. Erkeklerin ailenin kamusal alan faaliyetlerinde etkin olduğu görülmektedir. Alışveriş ve bazen de çocukların hastaneye götürülmesi erkeklerin üstlendiği işlerdir. Çocukların hastaneye götürülmesi ise kadın ve erkeğin birlikte yaptıkları tek faaliyet olarak görülmektedir. Tarım araçları, muhtar ya da yerel halktan kişilerle temas da yine erkeğin üstlendiği ya da kadınlara izin verilmeyen işlerden. Bu para işlerinin erkeğin egemenliğinde olduğu, kadının erkeğe bağımlı, erkeksiz yaşayama durumunun da göstergesidir (Grafik 30).

Kadınların çifte yükü, yeniden üretim faaliyetlerindeki iş yüklerini azaltmadan bir de üretim faaliyetlerine katılmaları kadınların günlük çalışma sürelerini uzatmaktadır. Çalışan kadınların iş yüklerinin, çadırlarda yaşayan ve tarımsal üretime katılan kadınlar için çok ağır olduğu önemle vurgulanmaktadır. Musluktan kesintisiz akan su, konforlu mutfak ve banyo ortamı ve ekipmanlarının olmadığı, elektriğin sağladığı birçok imkândan mahrum bu kadınların yemek ve ekmek yapması, bulaşık ve çamaşır yıkaması, çocuklarının bakımını yapması, tuvalet ve banyo olanağı sağlaması, taşıma suyla çamaşır yıkaması, sıcak suyu hazırlaması, yakacak odun temin edilmesi, kısaca ailelerin yeniden üretim faaliyetlerini hem çok yorucu hem de zaman tüketici aktiviteler hâline getirmektedir. Bu faaliyetlerin yükü ise orantısız bir biçimde kadınların, kız çocuklarının omuzlarına yüklenmektedir.

Barınma ve Yaşam Koşulları: Değişen Sadece Aktörler mi?

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışmak için gittikleri yerlerde barınmalarına ilişkin sorunlar sık sık gündeme gelmektedir. Ülke genelinde mevsimlik gezici tarım işçilerinin konaklaması için kamu kurumlarının yönetiminde *Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi (METİP)* kapsamında geçici konaklama kampları oluşturulmuştur. METİP kampları çok genel olarak elektrik ve sürekli akan suyu olan çadır alanlarıdır ve barınan ortalama bin kişi için tuvalet ve banyo imkânlarının sınırlı olduğu yerlerdir. Bunların yanı sıra çadırların kurulması için gösterilen yerler genellikle sulama kanalları veya taşıt trafiğine yakın yerler olduğundan hem çocuklar hem de yetişkinler için boğulma ve trafik kazaları gibi riskler de bulunmaktadır. METİP kapsamında oluşturulan konaklama imkânlarından Suriyeli göçmenlerin ne kadar faydalandıklarına ilişkin herhangi bir veri ve bilgi mevcut değildir. Fakat Adana Ovası'nda gerçekleştirilen bu araştırma kapsamında Suriyeli tarım işçilerinin kendilerine gösterilen arazilerde kendi imkânlarıyla çadır alanları kurdukları ve birçok olumsuz şartlara göğüs gererek bu mekânlarda konaklamaya çalıştıkları görülmüştür. Bazı çadır yerleşimlerinde METİP kapsamında temin edilmiş tuvaletlerin olduğu gözlenmiştir.

Mevsimlik tarım işçilerinin konaklama mekânları için yaşam merkezlerinin çeperlerinde, ücra tarla kenarlarında, gözlerden uzak yerler seçilir. Bu izolasyon aynı zamanda yerel halk ile gezici/geçici olan işçilerin yaşam alanlarını birbirinden ayırmak için de kullanılır. Emeğine ihtiyaç duyulan kişilerin normal hayatın akışına katılımı bu ayrımcı yerleşimle bir nevi engellenmiş olur. Gözlerden uzak tutulmaları, tarlalarda çalıştıkları zamanlar dışında yokmuşlar gibi davranılması gereken 'ötekiler' olduklarından, izole yaşam alanları genellikle çadır yerleşimlerinde sağlanır. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin yaşam alanlarının izole yerlerde olması hem yerel hem de Suriyeli göçmen işçiler için benzer dinamikler üzerine yükselmektedir. O nedenle çadır yerleşimlerinde göçmenlerin konaklamaya ilişkin sorunları, diğer yerel mevsimlik tarım işçilerin yaşadıkları sorunlarla benzer olduğu, yaşam kalite ve koşullarının pek değişmeden devam ettiği söylenebilir.

Araştırma kapsamında ele alınan çadır alanlarında konaklayan Suriyeli göçmenlerin büyük çoğunluğu bez, naylon, plastik brandadan kendileri tarafından kurulmuş çadırlarda yaşamaktadır. Ancak yüzde 10,2'sinin bez çadırları bulunmaktadır (Grafik 31). Adana'nın sıcak ikliminde naylon, plastik branda çadırların içinde yaz sıcaklarının ve kış soğuklarının yaratacağı etki, diğer olumsuz koşullar göz önünde anlaşılabileceği üzere naylon, plastik branda çadır en yaygın görünen konaklama biçimidir. Bu naylon, plastik branda çadırlar çoğu zaman kurumuş dal ve sazlıklarla kaplanmakta ve

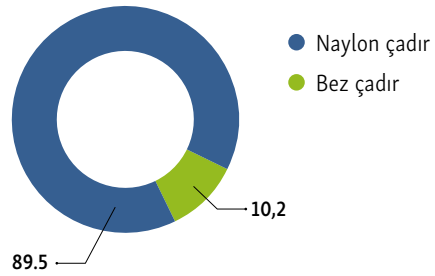
sıcağa karşı yalıtımlı hâle getirilmektedir. Görüşülen kişilerden sadece bir kişi briketten yapılmış bir konutta konakladıklarını ifade etmiştir.

Çadırların konuşlanan mahallede veya sınırında kurulması genel örneklem grubu içinde en çok görünen konaklama yeri biçimidir (yüzde 41). Bu tarz konaklama yeri Ceyhan ve Yüreğir'de karşımıza daha yaygın bir şekilde çıkmaktadır. Sulama kanalı yanına kurulan çadır grupları en fazla Karataş ilçesindedir (yüzde 19,5). Çadır grupları genel olarak yol kenarları ve sulama kanallarının yanına kurulmakta ve bu yerler özellikle çocuklar için trafik kazaları ve kanala düşerek boğulmalara karşı riskleri de içermektedir (Grafik 32).

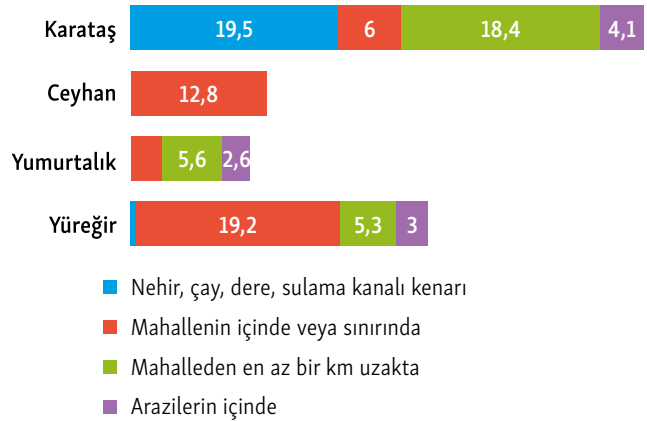
Haneler, hanehalkı nüfus büyüklüklerine göre birden daha fazla çadırdaki konaklayabilmektedirler (Grafik 33). Tek çadırdaki konaklayan hanelerin bütün hanelerin içindeki payı yüzde 77,8'i iken, iki çadırdaki konaklayanlar yüzde 16,2, üç çadırdaki konaklayanlar hane sayısı 12 (yüzde 4,5), dört çadırdaki konaklayan hane sayısı 3 (yüzde 1,1) ve bir hane de yedi çadırdaki konakladığını beyan etmiştir (Grafik 34). Yedi çadırdaki kalan tek hanede yaşayan kişi sayısı 19 olarak belirtilmiştir. Sadece bir çadırdaki sahip olan hanelerde çadırdaki konaklayan ortalama kişi sayısı 5,6 kişidir. Sahip olunan çadır sayısı ile hane büyüklüğü ortalaması arasında pozitif bir ilişki olduğu Grafik 33'ten takip edilebilir. Hanedeki kişi sayısı arttıkça çadır sayısı da artmaktadır (Grafik 33).

Tek çadırdaki konaklayanların ortalama çadır büyüklüğü 15,79 m² ve bu ortalama büyüklükteki çadırdaki yaşayan

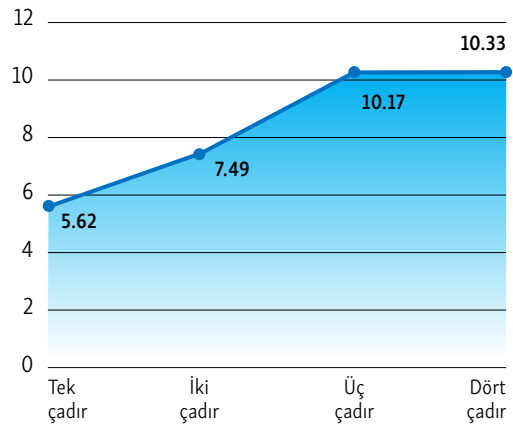
Grafik 31. Konaklama amacıyla kullanılan çadırların nitelikleri (yüzde)

Grafik 32. Konaklama yerinin ilçelere göre dağılımı (yüzde)

Grafik 33. Hanelerin konakladıkları çadır sayısı ve bu çadırlarda konaklayan ortalama kişi sayısı

ortalama kişi sayısı da 5,6 kişidir. Tek çadırda kaldıklarını ifade edenlerin hanelerindeki ortalama çocuk sayısı 3'tür. Diğer bir deyişle, bu çadırlarda konaklayanlar için kişi başına 2,8 m² alan düşmektedir. Çadır alanlarında genellikle küçük bir alan mutfak, küçük bir alan da eşyaların konulması için ayrılmaktadır. Böylece kişi başına düşen alan daha da azalmaktadır. Tek çadırda bütün aile fertlerinin küçük bir alanda yaşamaya çalışması ve özellikle yetişkinler ile çocukların bir arada bulunması/uyuması beraberinde ihmal ve istismar vakalarını da getirmektedir. Aile bireylerinin kendilerine ait alanlarının olmaması hem anne baba hem de çocukların yaşamlarını olumsuz etkilemektedir.

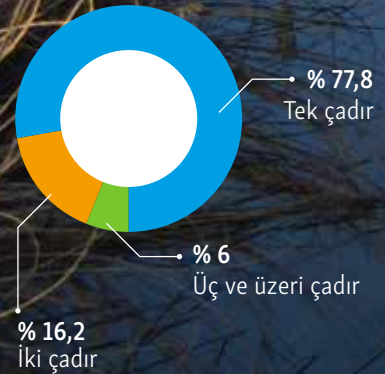
Görüşülen kişilerin yüzde 89,1'i çadır alanı³ için herhangi bir kira ödemediklerini dile getirmiştir. Hanelerin yüzde 33,8'i konaklama alanında kullanılan hizmetler için hiçbir şey ödenmediğini, ücret talep edilmediğini dile getirmiştir. Sadece yüzde 5,6'sı her şeyi (kira + su + elektrik) kendilerinin ödediğini ifade etmiştir. Bu ailelerin büyük bir çoğunluğu Karataş ilçesinde yaşayan ve çalışan ailelerdir. Sadece elektrik bedeli ödeyen hanelerin oranı yüzde 28,2'dir. Sadece kira ve elektrikle, sadece su ve elektrik bedelini ödeyen hanelerin oranı ise sırasıyla yüzde 2,6 ve 26,3'tür. Grafik 35'te hanelerden konaklama yeri karşılığı talep edilen masraf kalemlerinin ilçe bazında dağılımını göstermektedir.

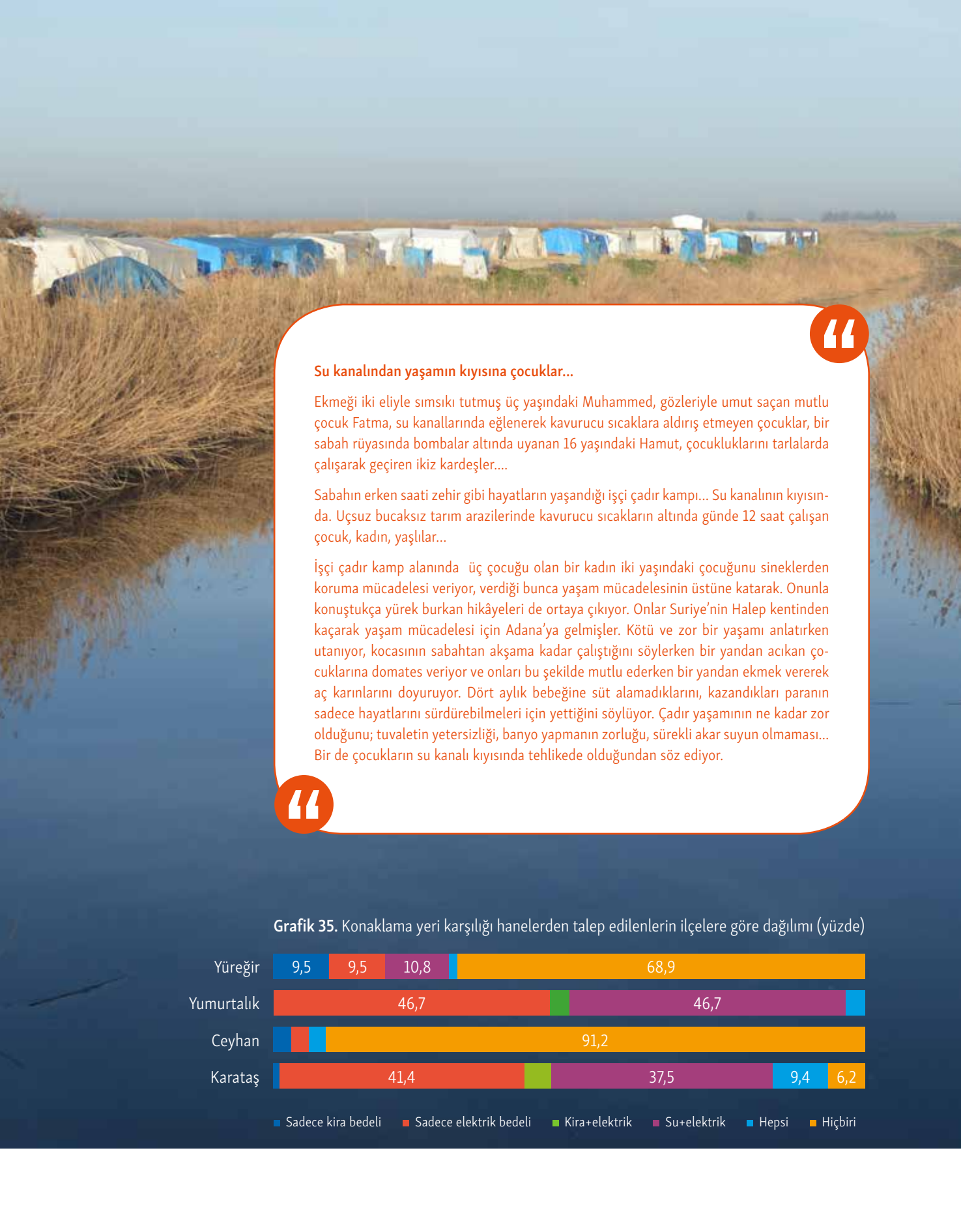
Karataş ilçesinde yaşayan hanelerin yüzde 41,4'ü sadece elektrik ücreti ödemektedir. Kira dâhil olmak üzere su ve elekt-

³ Çadırların kuruldukları araziler yoğunlukla aracı ya da tarla/bahçe sahipleri ve hatta muhtarlar tarafından gösterilen kamu arazileridir.

Grafik 34. Çadır sayısına göre konaklama dağılımı (yüzde)

Su kanalından yaşamın kıyasına çocuklar...

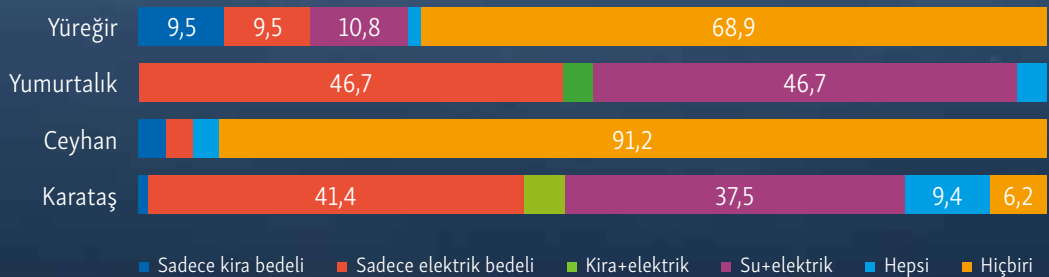
Ekmeği iki eliyle sımsıkı tutmuş üç yaşındaki Muhammed, gözleriyle umut saçan mutlu çocuk Fatma, su kanallarında eğlenerek kavurucu sıcaklara aldırış etmeyen çocuklar, bir sabah rüyasında bombalar altında uyanan 16 yaşındaki Hamut, çocukluklarını tarlalarda çalışarak geçiren ikiz kardeşler....

Sabahın erken saati zehir gibi hayatların yaşandığı işçi çadır kampı... Su kanalının kıyısında. Uçsuz bucaksız tarım arazilerinde kavurucu sıcakların altında günde 12 saat çalışan çocuk, kadın, yaşlılar...

İşçi çadır kamp alanında üç çocuğu olan bir kadın iki yaşındaki çocuğunu sineklerden koruma mücadelesi veriyor, verdiği bunca yaşam mücadelesinin üstüne katarak. Onunla konuştuğunda yürek burkan hikâyeleri de ortaya çıkıyor. Onlar Suriye'nin Halep kentinden kaçarak yaşam mücadelesi için Adana'ya gelmişler. Kötü ve zor bir yaşamı anlatırken utaniyor, kocasının sabahtan akşama kadar çalıştığını söylerken bir yandan acıkan çocuklarına domates veriyor ve onları bu şekilde mutlu ederken bir yandan ekme vererek aç karınlarını doyuruyor. Dört aylık bebeğine süt alamadıklarını, kazandıkları paranın sadece hayatlarını sürdürebilmeleri için yettiğini söylüyor. Çadır yaşamının ne kadar zor olduğunu; tuvaletin yetersizliği, banyo yapmanın zorluğu, sürekli akar suyun olmaması... Bir de çocukların su kanalı kıyısında tehlikede olduğundan söz ediyor.

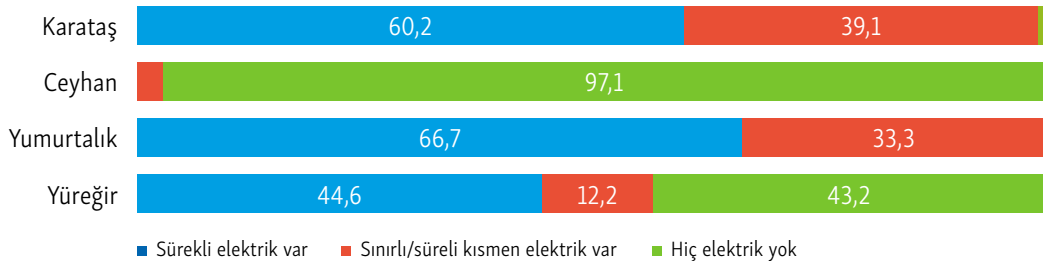
Grafik 35. Konaklama yeri karşılığı hanelerden talep edilenlerin ilçelere göre dağılımı (yüzde)

rik ödeyenlerin oranı ise yüzde 9,4'dür. Konaklama karşılığında hiçbir şey talep edilmeyen hanelerin oranı ise Karataş ilçesi özelinde yüzde 6,2'dir. Ceyhan'da görüşülen hanelerin neredeyse tamamı (yüzde 91,2) ve Yüreğir'de yaşayan hanelerin yarıdan fazlası (yüzde 68,9) herhangi bir hizmet için konaklama karşılığında ücret ödemediklerini belirtmişlerdir. Yumurtalık ilçesinde ise haneler sadece elektrik (yüzde 46,7) ve sadece su ve elektrik (yüzde 46,7) bedeli ödemeleri en çok karşılaşılan durumlardır.

Çadır yerleşimlerinde elektrikten en az yararlanan ilçe Ceyhan olup, arkasından Yüreğir gelmektedir. Ceyhan'ın Emek mahallesindeki çadır alanında yaşayan hanelerin yüzde 97'si yaşadıkları alanda elektrik olmadığını dile getirmişlerdir. Yüreğir'de yaşayan hanelerde ise bu oran yüzde 43,2'dir. Günümüz koşullarında elektriksiz bir yaşamın zorlukları ortadadır ve fazla yoruma gerek bırakmamaktadır. Kentsel yaşamda bir süreliğine bile elektriğin kesilmesi büyük bir probleme yol açarken elektriğin çadır alanlarında olmaması iletişimden güvenliğe, yiyeceklerin saklanmasına kadar bir dizi temel ihtiyacı "karanlıkta" bırakmaktadır. Ceyhan ve Yüreğir dışındaki ilçelerde elektriğe erişim konusunda büyük sorunlar olmadığı görülse de, Karataş'ta hanelerin yüzde 39,1'i, Yumurtalık'ta ise yüzde 33,3'ü yaşadıkları çadır alanlarında sürekli elektriğe sahip olmadıklarını dile getirmişlerdir (Grafik 36).

Grafik 36. Çadır yerleşimlerinde elektrik durumunun ilçelere göre dağılımı (yüzde)

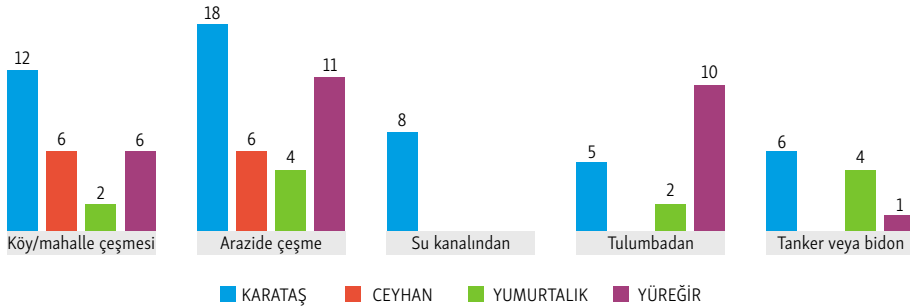
Çadırların bulunduğu yerleşim yerlerinde içme suyu konaklama alanında bulunan ve ortak kullanılan çeşmelerdir (yüzde 38,3). İkinci sırada, köy/mahalle çeşmesi yer almaktadır (yüzde 27,1). Kullanma suyu açısından da durum içme suyu kaynaklarından çok farklı değildir. Kullanma suyunda ilk sırada arazideki ortak kullanılan çeşmeler (yüzde 38,7), ikinci sırada ise köy/mahalle çeşmeleri (yüzde 26,7) gelmektedir. İlçe bazında da dağılım kullanma suyuna dair bulguların aynısıdır. İçme suyunda Karataş ilçesinde su kanalının kullanılması dikkat çekmektedir. Hanelerde su bidonu sayısının fazla olması içme ve kullanma suyunun taşınması ve depolanması bakımından anlamlıdır. Çadır yerleşimlerinin hiçbirinde sürekli akan şebeke suyu bulunmamaktadır. Konaklama biriminin çadır niteliği bunu zaten mümkün

kılmamaktadır. Çalışma alanında içme ve kullanma suyu kaynaklarına bakıldığında, tanker ve/veya bidon sırasıyla yüzde 87,2 ve yüzde 85,7 ile ilk sırada yer almaktadır (Grafik 37).

Ortak çeşmeden su temin eden çocuklar, Adana 2016

Grafik 37. Çadır yerleşimlerinde işme suyu kaynaklarının ilçelere göre dağılımı (yüzde)

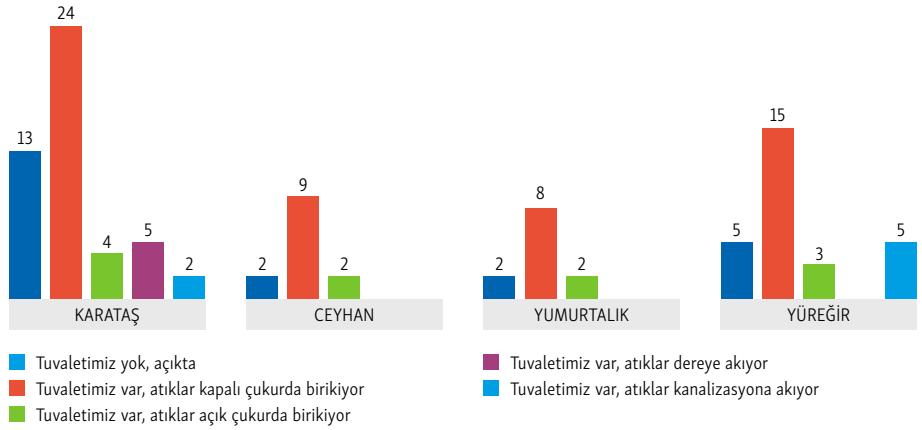

Konaklama alanındaki tuvaletler göçmenlerin kendi imkanlarıyla kurdukları derme çatma, sıhhi olmayan tuvaletlerdir. Bu tuvalet tipi tüm ilçe ve araştırmanın yapıldığı çadır gruplarında başattır ve atıklar kapalı çukurda birikmektedir (yüzde 56,8). Diğer bir önemli bulgu ise görüşülen hanelerin yüzde 21,4'ünün tuvalet ihtiyaçlarını açıkta gidermesidir. Çalışma alanına bakıldığında ise tuvalet ihtiyacı yüzde 94,7 oranında açıkta giderilmektedir. İlçe bazında bu konuda herhangi bir farklılık söz konusu değildir (Grafik 38).

Suriyeli göçmenlerin kendi imkanlarıyla kurdukları tuvalet

Grafik 38. İlçe bazında konaklama alanındaki tuvaletlerin durumu (yüzde)

Çadırlarda barınan hanelerdeki eşyalara bakıldığında sahip olunan eşyalar içinde televizyon yüzde 35, çanak anten yüzde 30 civarındadır. Cep telefonunun göçmenler için ne kadar önemli olduğu ortadadır ve neredeyse hanelerin yaklaşık yüzde 60'lık bir kısmında cep telefonu kullanımı söz konusudur. Bu durum göçmenler için iletişimin önemini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra haneler kendi çadırlarını kendileri imal etmekte (yüzde 68), hazır çadıra sahip olanlar ise yüzde 16 ile çok az sayıdadır. Türkiye'nin kentleşme tarihine damga vuran gecekondulaşmanın eskiden köyden şehre göçmenlerin boş araziye dört duvarlı derme çatma binalar dikmesiyle şimdi ise göçmen tarım işçilerinin boş buldukları arazileri çadırlarla doldurmasıyla olduğu görülmektedir. Bu olguyu kırsal alanın yeniden gecekondulaşması, çadırlaşması olarak değerlendirmek mümkündür.

sorusuna, görüşülenlerin yüzde 88'i *yiyeceklerin saklanamadığını, açıkta bırakıldığını*, ifade etmiştir. Bu durum ailelerin her öğün için yeniden yemek hazırladıklarını ya da daha yavaş bozulan tek tip besinlerle beslendiklerini göstermektedir (Grafik 40).

Hanelerin erkeklerine bakıldığında en çok ekmek/yufka, çay, sıvıyağ, şeker, pirinç, sebze gibi malzemelerle karşılaşmaktadır. Kuru olarak saklanabilen bakliyatlarının bile olmadığı açıktır. Ayrıca çok az sayıda görüşmecisi soğan, patates ve kahve (Suriyelilerin en yoksulu bile geleneksel olarak tüketmektedir.) erzağını dile getirilmiştir. Saklama koşulları, fiyatların yüksek oluşu nedeniyle protein içerikli gıdaları bulunduran hanelerin çok az sayıda olduğu görülmektedir (Grafik 41).

“

Hakkın peşinden koşamamak: Kaçan çavuşlarla giden 200 yevmiye

Alan çalışması yapan saha ekibimiz görüşme yapmak üzere ovadaki bir çadıra izin alarak yaklaşıyor. Tam o sırada ailenin yemek yediğini görüyor. Hemen kendisini sofraya davet ediyorlar. Sofrada dikkati çeken şey yedikleri oluyor. Tepsinin içinde sadece domates salçası ile hazırlanmış bulgur pilavı yer alıyor ve sekiz kişilik ailenin öğle yemeğini bu oluşturuyor. Yanlarında da tulumbadan aldıkları çok ılık içme suyu var.

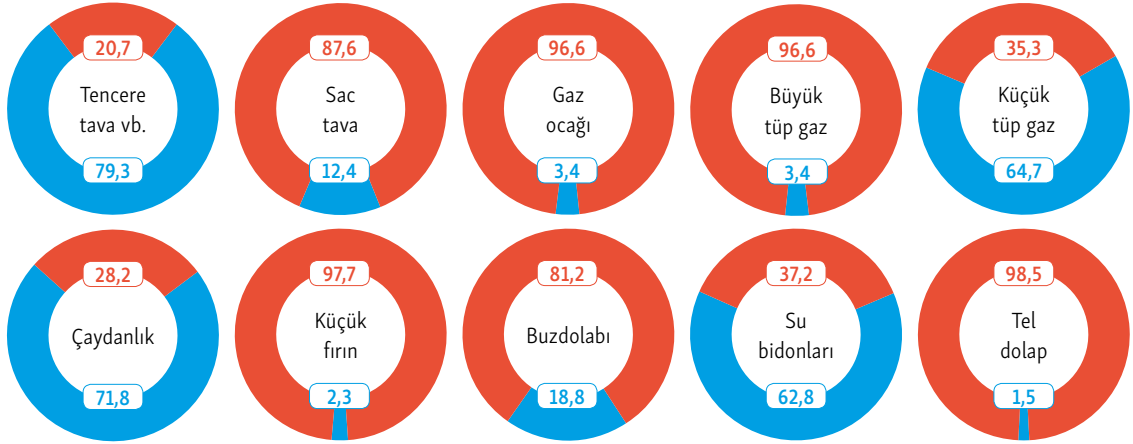
Hanenin reisine soruları sormaya başlamadan önce kısa bir sohbet yapıyorlar. Hane halkı reisinin ilk söz ettiği konu çavuşların onların yevmiyelerini ödemesi. Hanenin yaklaşık iki yüz yevmiyesine el koyması. Bu da yaklaşık 8 bin TL (2.750 USD) demek. Çavuşun bu yevmiyeleri kendilerine vermediğini ve onlardan kaçtığını söylüyorlar. Herhangi bir çözüm yolu bulamadıklarını belirtiyor ve jandarmaya gitsek bile onları geri çevirdiklerini, dil engelli olduğundan dertlerini anlatamadıklarını ifade ediyorlar. Bu ovada kendileri gibi birçok hanenin hakkının verilmediğini üzülenek anlatıyorlar. Görüşme esnasında da kayıt oldukları ilin Şanlıurfa olmasından dolayı Adana-Karataş'taki hastanede muayene olamadıklarını ve ilaçlarını da kendi imkânlarıyla karşıladıklarını belirtiyorlar.

“

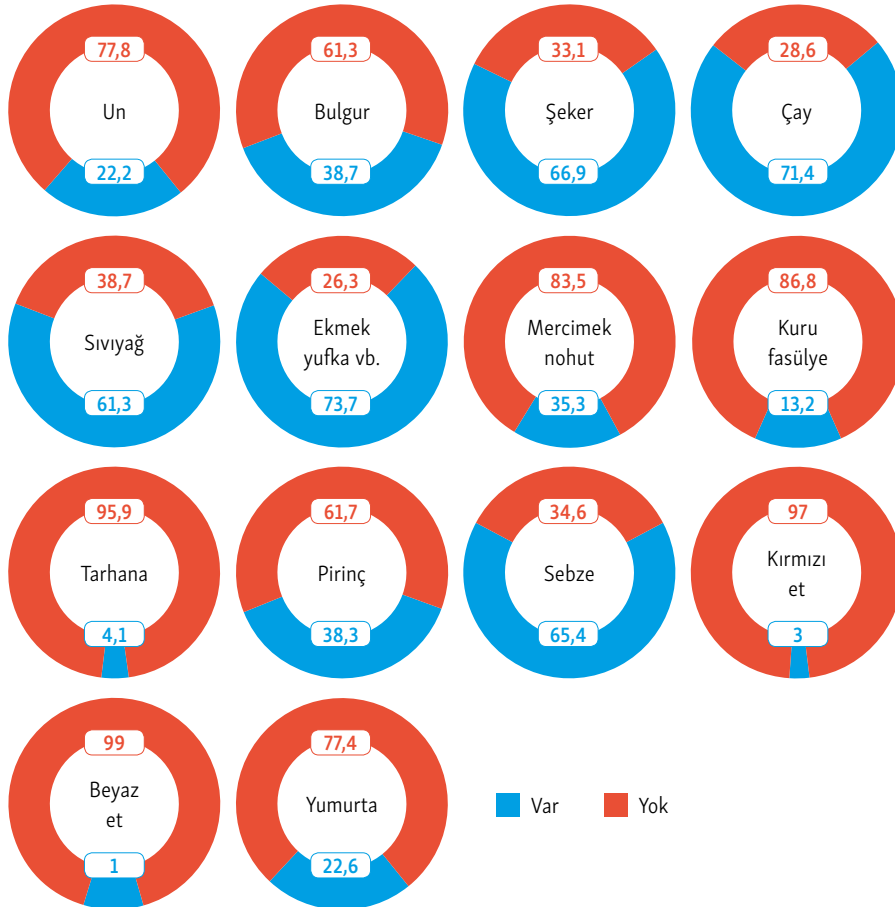

Grafik 40. Araştırma esnasında hanelerin sahip olduğu mutfak eşyaları (yüzde)

■ Var ■ Yok

Grafik 41. Araştırma esnasında hanelerin sahip olduğu gıda erzağı (yüzde)

olmama yüzde 38,8 iken, bu durum kadın hanehalkı üyelerinde yüzde 45,1'dir. Her iki cinsiyet grubunda da okur-yazar olmama eğitimiyle ilgili en yüksek oranı oluşturmaktadır. Bunun dışındaki eğitim seviyelerinde görece kadın ve erkek hanehalkı üyeleri arasında önemli bir farklılaşma söz konusu değildir. Genel hatlarıyla hanehalkı üyelerinin eğitim durumlarına bakıldığında ilköğretim sonrası eğitime devam etme azalmaktadır. Daha sonra değinileceği üzere savaş ve göçmenlik durumunun kimi yaş gruplarının eğitimi hakkında önemli bir belirleyici olduğu görülmektedir.

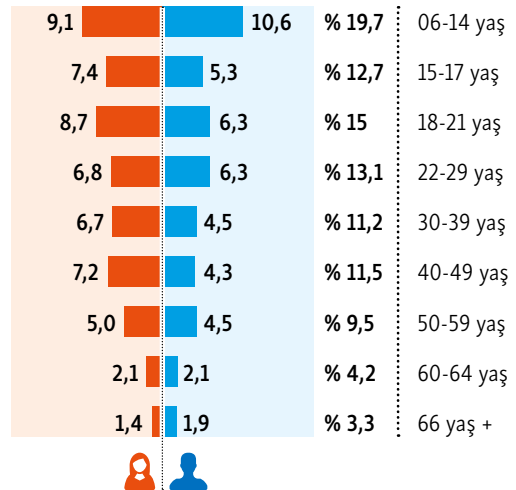
Okur-yazar olmayan nüfusun büyüklüğü hem göç öncesi düşük eğitim seviyeleri ile ilgili iken aynı zaman da göç sonrasında birçok okul yaşı çocuğun okul hizmetlerine ulaşımının mümkün olmaması ile de ilgilidir. Okur-yazar olmayan nüfus tüm hanehalkının yaklaşık yüzde 35'ni oluşturmakta ve bu anlamda en geniş gruptur. Okur-yazar olmayan nüfusun içerisinde ilk sırada yüzde 19,7 ile 6-14 yaş arası çocuklardır. 6-14 yaş grubu hariç, tüm yaş gruplarında okur-yazar olmama kadınlarda daha yüksek seyretmektedir. 6-14 yaş grubunun yaş ortalaması olan 10 yaş temel alındığında bu çocukların eğitim açısından savaş mağduru olduklarını söylenebilir. Çünkü 4-5 yıllık mazisi olan iç savaşın başladığı yıllarda bu çocuklar henüz okula başlamak üzereydiler. Savaş ve göç koşullarından en fazla etkilenen grubun çocukları olduğu, çocukların eğitim durumlarına bakılarak söylenebilir (Grafik 43).

Eğitim çağında ve okulda olması gereken 6-14 yaş grubuna ilişkin veriler daha detaylı incelendiğinde, bu grubun savaş ve göçten en fazla etkilenen grup olduğu açığa çıkmaktadır. 6-14 yaş grubu çocuklar tüm hanehalkı nüfusunun yaklaşık yüzde 23'nü oluştur-

Kalkınma Atölyesi'nin Suriyeli göçmenlere yönelik hazırladığı bilgi notunu almaya çalışan Suriyeli kadın, Adana 2016

Grafik 43. Okur-yazar olmayan nüfusun yaş ve cinsiyete göre dağılımı (yüzde)

maktadır. 6-14 yaş grubundaki çocukların yüzde 53'ü oğlan, yüzde 47'si ise kız çocuğudur.

Tablo 12. 6-14 yaş grubu çocukların kendi içindeki eğitim durumu dağılımı

Eğitim durumu	Sayı	Dağılım (yüzde)
Okur-yazar değil	225	59,1
Okur-yazar ama okula gitmemiş	5	1,3
İlköğretim/temel eğitim terk	35	9,2
İlköğretim/ temel eğitime devam ediyordu	116	30,4
Toplam	381	100,0

Tablo 12'de de görüleceği üzere okur-yazar olmayanların oranı bu grupta yüzde 59'dur. Çocuklar Türkiye'ye gelmeden önce okul çağında olmama, Suriye'den göç ettikten sonra da eğitime erişememe gibi sorunlardan dolayı büyük oranda okur-yazar değildir. Geriye kalanlar ise yine benzer bir şekilde okul çağında olduğu hâlde Türkiye'ye göç ettikten sonra okula devam edemediğinden ya da Suriye'den ayrılmadan önce savaş nedeniyle okula başlayamayan çocuklardır. Bu çocukların, 6-14 yaş grubu okur-yazar olmayanlar, yaş ortalaması 8,8'dir. İç savaşın 2011 yılından beri devam ettiği düşünüldüğünde, bu çocukların savaş mağduru olduğu açıktır. Geriye kalanlara bakıldığında bu yaş grubunun yüzde 30,4'ü eğitimlerini savaş nedeniyle yarıda bırakmak zorunda kalanlardan oluşmaktadır. Bu çocukların neredeyse tamamı şu an eğitime devam etmemektedir. Bu oran yine savaşın eğitim noktasında çocuklar üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin açık bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir. Bu yaş grubundaki çocukların yüzde 9,2'si ise eğitimi terk ettiklerini belirtmişlerdir. Araştırmanın eğitim durumuyla ilgili bu bölümünde "terk etme" hâli savaş veya göçmenlikten bağımsız olarak değerlendirilen bir durum olup çocuklar savaş dışı herhangi bir nedenle eğitimden vazgeçen veya vazgeçirilen çocuklardır. Eğitim durumlarıyla ilgili olarak "terk", kişinin Suriye'de yaşanan gelişmelerden bağımsız olarak eğitim hayatını bitirmesi, "devam ediyordu" seçeneği ise savaş nedeniyle ülkenin terk edilmesinden dolayı kişinin zorunlu olarak eğitim hayatını noktalaması anlamına gelmektedir. Bu çocuklardan, 6-14 yaş grubunda olup eğitimi terk edenlerin, yaş ortalaması 12,8'dir.

6-14 yaş grubunun cinsiyete göre eğitim durumlarına bakıldığında; okur-yazar olmama kız ve oğlan çocukları arasında neredeyse eşittir. Okulu savaş nedeniyle bırakma da neredeyse cinsiyetler arasında eşit bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Terk etme durumunda ise kız çocukları oğlan çocukların-

dan daha fazla oranda eğitimden kendi istekleriyle ya da savaş dışı herhangi bir nedenle ayrılmışlardır. Okur-yazar olmayan çocukların yüzde 52,9'u oğlan, yüzde 47,1'i ise kız çocuklarıdır (Tablo 13).

Tablo 13. 6-14 yaş grubu çocukların cinsiyete göre eğitim durumları

		Eğitim durumu (Suriye)				Toplam	
		Okur-yazar değil	Okuryazar ama okula gitmemiş	İlköğretim/temel eğitim terk	İlköğretim/temel eğitime devam ediyordu		
Cinsiyeti	Oğlan	Sayı	119	4	13	66	202
		Cinsiyet içinde %	58.9	2.0	6.4	32.7	100.0
		Eğitim durumu içinde %	52.9	80.0	37.1	56.9	53.0
		Toplam %	31.2	1.0	3.4	17.3	53.0
	Kız	Sayı	106	1	22	50	179
		Cinsiyet içinde %	59.2	0.6	12.3	27.9	100.0
		Eğitim durumu içinde %	47.1	20.0	62.9	43.1	47.0
		Toplam %	27.8	0.3	5.8	13.1	47.0
Toplam	Sayı	225	5	35	116	381	
	Cinsiyet içinde %	59.1	1.3	9.2	30.4	100.0	
	Eğitim durumu içinde %	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	
	Toplam %	59.1	1.3	9.2	30.4	100.0	

Okur-yazar nüfus ise tüm hanehalkı üyelerinin yüzde 39.5'ini kapsamaktadır. Okur-yazar olan hanehalkı üyelerinin yüzde 18'i kadın, yüzde 21,5'i ise erkektir.

İlköğretimi terk eden, dolayısıyla herhangi bir eğitim derecesine sahip olmayan, erkek hanehalkı üyelerinin yaş ortalaması 25, kadınların ise yaklaşık 23'dür. Savaş nedeniyle ilköğretim eğitimlerini noktlayan ve Türkiye'de büyük çoğunluğu eğitimlerine devam edemeyen kız çocukların yaş ortalaması 12,5; oğlan çocukların ise yaklaşık 12'dir. Bu ortalamalardan yola çıkarak çocukların Suriye'de eğitimlerinin çok başında okuldan uzaklaştıkları ifade edilebilir.

Sağlık Hizmetlerine Erişim ve İhtiyaçlar: Ambulans Gelmez!

Çadır yerleşimlerinde kötü koşullarda yaşayan ve yazın uzun saatler sıcakta, kışın ise yağmur, rüzgar, soğuk ve çamurda tarlalarda çalışan Suriyeli göçmen mevsimlik gezici tarım işçilerinin hanelerinde mevsimlik tarım işinden dolayı sağlık problemi yaşayıp yaşamadıkları sorulduğunda, yüzde 68,8 oranında işçinin evet yanıtı verdiği görülmektedir (Grafik 44).

İşçilerin yaşadığı rahatsızlıkların başında güneş çarpması gelmektedir. Bunu grip, haşere ve böcek sokması, ishal, gıda zehirlenmesi ve bel, sırt ağrısı izlemektedir. Bu hastalıkların hemen hemen hepsi çalışma ve yaşam koşullarının işçiler üzerindeki olumsuzluklara işaret etmektedir (Grafik 44). İfade edilen rahatsızlıkların önemli bir kısmı güneş çarpması, hareşe sokması gibi çalışılan sırada ortaya çıkan sağlık problemlerini içerirken, sürekli eğilerek çalışmak, uzun süre olumsuz iklim koşullarına maruz kalmak, kimyasallar ve gübrelerle temas etmek uzun vadede çeşitli meslek hastalığı sorunlarının ilerleyen yaşlarda ortaya çıkacağı habercisidir. Tarım işçilerinin yaş ortalamasının gençlerden oluşması bu tür sorunların pek dillendirilmemesinin temel nedenidir.

Grafik 44. Görüşülen kişilerin hanelerinde yaşadığı belirtilen rahatsızlıklar (yüzde)

Tarım işçiliğinden kaynaklanan hastalıklar farklı ilçelerdeki çadır gruplarında benzer şekilde görülmektedir. Diğer seçeneği altında belirtilen hastalıklar ise yüksek ateş, gebelikte düşük tehlikesi, kas ağrısı ve mide rahatsızlıklarıdır.

Hastalık ve iş kazası durumunda işçilerin yüzde 60'ı *hastaneye gideriz* cevabını vermektedir. Bu durum aslında önemli sayıda göçmenin sağlık hizmetlerine erişim sağladığını göstermektedir. Fakat erişim ya da tarım aracısının kendilerini hastaneye götürmesini beklemek gibi sorunlar da yaşanabilmektedir. Duruma göre kendi çözümlerini de üreten bir grup göçmen de mevcuttur. Diğer seçeneği altında belirtilenler ise tarım aracısının kendilerini hastaneye götürmesi ve ambulans çağrılmasını kapsamaktadır.

Tedavi masrafları konusunda ise büyük çoğunluğu her türlü masrafın kendileri tarafından karşılandığını ifade etmiştir. Bazı göçmenler ise dil problemlerinden dolayı Suriyeli doktorlara gitmeyi tercih ettiklerini söylemişlerdir. Görüşülen kişilerin tamamına göre ne konakladıkları ne de çalıştıkları yerlerde ecza dolabı ve/veya ilk yardım çantası bulunmamaktadır (Tablo 14).

Tablo 14. Araştırma kapsamındaki işçilerin hastalık veya iş kazası durumunda yaptıkları (yüzde)

Hastalık veya iş kazası durumunda ne yaparsınız?	Sayı	Dağılım yüzde
Kendi kendimize tedavi uygularız	18	6,8
Aile hekimine gideriz	5	1,9
Hastaneye gideriz	161	60,5
Gezici sağlık ekipleri tedavi uygular	3	1,1
Tedavi yapılmaz / bir şey yapmayız	5	1,9
Geleneksel yöntemleri uygularız	2	0,8
Duruma göre kendimiz ilgilenir veya hastaneye gideriz	63	23,7
Diğer	9	3,4
Toplam	266	100,0

ADANA İLİNDE İKAMET EDEN SURIYELİ GÖÇMENLERİN SAĞLIK DURUMLARI HAKKINDA GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Adana Suriyeli göçmenlerin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden sonra ilk geldikleri yerleşim yerlerinden biridir. 2011'den bu yana Suriyeli göçmenlerin çalışmak amacıyla devamlı gelip gittiği bir bölge olan Adana'da göçmenlerin çok sayıda dağınık yerleşim yerleri ve kendileri tarafından kurulan çadır kamp alanları bulunmaktadır. Mart-Ağustos 2016 tarihleri arasındaki son altı aylık dönemde, ulaşılabilen bir AFAD geçici barınma merkeziyle mevsimlik tarım işlerinde çalışan Suriyeli göçmenlerin kendi imkânlarıyla kurdukları farklı altı yerleşim yerindeki gözlem-görüşmelerden hareketle sağlık ve sağlık hizmetlerinden yararlanma durumlarıyla ilgili ilk değerlendirmeler yapılmıştır.

Karataş ilçe merkezindeki Suriyeli göçmenlerin sağlık durumlarının görünümü

İlçe merkezi ve yakın çevresinde Suriyeli göçmenlerden yaklaşık bin kişinin çadırlarda ikamet ettiği ancak yaklaşık 600-700 kadarının kayıtlı olduğu gözlenmiştir. Karataş Aile Sağlığı Merkezi ve Toplum Sağlığı Merkezi'nden birinci basamak sağlık hizmeti alan göçmenlerin genellikle bütün aile üyeleriyle birlikte muayeneye başvurdukları, günde ortalama 50-60 kişinin poliklinik hizmeti aldığı, başvuranlar içinde beş yaş altı çocuklar ile gebelerin en sık başvuran gruplar olduğu, en sık görülen ilk beş hastalığın; cilt hastalıkları, üst solunum yolları hastalıkları, akut gastroenterit, parazit hastalıkları ve anemi şeklinde sıralandığı saptanmıştır.

Sağlık hizmetine erişmede sıkıntılarının olmadığı ve ilaç temin etmek amacıyla

sıkça birinci basamak sağlık kurumlarına başvurdukları belirlenmiştir. Suriyelilerin kendi ifadeleri ile birinci basamak sağlık hizmetlerine ülkelerinde olduğundan sık ve iyi ulaştıkları bildirilmiştir.

Karataş Tuzla Mahallesi merkezi ve çevresindeki göçmenlerin sağlık profili

Mahalle merkezi ve yakın çevresinde Suriyeli göçmenlerin yaklaşık beş bin kadarının çadırlarda ikamet ettiği, buna karşın kayıtlı olmayan çok sayısı göçmenin bulunduğu ifade edilmektedir. Tuzla Aile Sağlığı Merkezi'nden birinci basamak sağlık hizmeti alan göçmenlerden özellikle gebeler, beş yaş altı çocuklar ve 15-49 yaş grubu kadınların muayeneye başvurdukları, günde ortalama 100 kişinin poliklinik hizmeti aldığı, bunlar içinde beş yaş altı çocuklar ile gebelerin en sık başvuran gruplar olduğu belirlenmiştir. En sık görülen ilk beş hastalık; akut gastroenterit, üst solunum yolları hastalıkları, cilt hastalıkları, parazit hastalıkları ve anemi şeklinde sıralanmıştır.

Sağlık hizmetine erişmede sıkıntı olmadığı ve gebelik muayeneleri ve danışmanlık hizmeti için 15-49 yaş grubu kadınların sıklıkla başvurdukları görülmüştür. Gebelik muayenesi ve danışmanlık hizmetine kadınların çok gelmesinin temel nedeni Aile Sağlığı Merkezi'ndeki kadın hekimin göçmenlerle ilgilenmesi olduğu düşünülmektedir. Özellikle Aile Sağlığı Merkezi'ne uzak yerleşimli çadırlarda kalanların sağlık hizmet birimine ulaşımında güçlük olduğu ifade edilmiştir. Mahalleye uzak yerlerdeki göçmenler sağlık hizmeti için çadır yerleşimlerinden hizmet alacakları Aile

Sağlığı Merkezi'ne ulaşım aracıyla gitmeleri gerektiğinden bu ulaşımı sağlayacak olan tarım araçlarına bağımlıdır. Tarım aracısının rıza göstermesi durumunda merkeze gidebilmektedirler.

Adana Sarıçam ilçesi AFAD kampındaki mültecilerin sağlık profili

AFAD tarafından yönetilen barınma merkezinde sürekli hareketlilik olmakla birlikte Suriyeli göçmenlerin yaklaşık onbir bin kişinin ikamet ettiği belirlenmiştir. Bu kampta kurulu bulunan sağlık hizmet biriminde dört hekim sürekli poliklinik hizmeti vermektedir. Kayıtların düzenli ve elektronik ortamda bulunduğu için Nisan 2016'dan bu yana elektronik reçete kapsamında kayıtlı olarak (kimlik belgeli) muayene olanların mükerrer ilaç alımlarının önüne geçilmesi sağlanmaktadır. İlaç sarfiyatının bu duruma bağlı olarak azaldığı belirlenmiştir. Kamp sağlık biriminde günde ortalama 200-400 kişinin poliklinik hizmeti aldığı, başvuranlar içinde beş yaş altı çocuklar ile gebelerin en sık başvuran gruplar olduğu, en sık görülen ilk beş hastalığın; üst solunum yolları hastalıkları, cilt hastalıkları, anemi, parazit hastalıkları (en sık rastlanan kıl kurdu) ve üro-genital enfeksiyonlar şeklinde sıralandığı saptanmıştır.

Sağlık hizmetine başvuruda ve hizmete ulaşmada sıkıntılarının olmadığı ve sıkça sağlık kurumlarına başvurdukları belirlenmiştir. İlaç temininde güçlük yaşamadıkları, sağlık sorunlarının genellikle kişisel hijyen alışkanlıklarından kaynaklandığı görülmektedir.

Sonuç

Karataş ilçesi, Tuzla mahallesiyle çevrelerinde, hemen hemen tamamı alt yapısı olmayan mevsimlik tarım işçilerinin kendi imkânlarıyla kurduğu çadır yerleşimlerdeki koşulların orada ikamet eden göçmenlerle Sarıçam ilçesi geçici barınma merkezinde ikamet edenlerin aynı yaşam ve sağlık hizmeti koşullarını taşımadığı açıktır. Görülen hastalıkların farklılığı, sağlanan hizmete erişim ve hizmeti kullanma sıklığını da etkilemektedir. Bu nedenlerle göçmenlerin mümkünse tümünün kayıtlı ve alt yapısı yeterli barınma merkezlerinde barınmalarının sağlanması, sağlık hizmetine erişim ve hizmeti kullanma kolaylığı yaratacaktır. Bu yerleşim sağlanabilirse, hastalananların erken tanı ve tedavisiyle sağlık harcamalarının azaltılması da mümkün olacaktır. Kamp yaşantısındaki temizlik, bakım, atık kontrolü gibi hizmetlerin düzenli olmasıyla olası bulaşıcı hastalıkların da önüne geçilebilecektir.

Prof. Dr. Ferdi TANIR

Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi
Halk Sağlığı Anabilim Dalı, ADANA

Prof. Dr. Ferdi Tanır, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı öğretim üyesidir. Yaklaşık 25 yıldır Adana Ovası'nda mevsimlik gezici tarım işçilerinin sağlıklarına yönelik çalışmalar gerçekleştirmiş, uygulamalara katılmış ve intern doktorlarını bu çalışmalara yönlendirmiştir. Kalkınma Atölyesi'nin talebiyle bu araştırma için Suriyeli göçmenlerin sağlık durumlarıyla ilgili hazırlanmış olduğu bu bilgi notu için kendisine teşekkür ederiz.

Temel İhtiyaçlar Neler?

Bu araştırma, Adana Ovası'ndaki çadır yerleşimlerinde yaşayan Suriyeli göçmen mevsimlik gezici tarım işçilerinin mevcut durumlarını incelemenin yanı sıra Suriyeli göçmenlerin hem çalışma hem de yaşam koşullarının iyileştirilmesi için acil ihtiyaçlarının tespit edilmesini de kapsamaktadır. Bu amaçla anket çalışmasında görüşmecilerden farklı alanlarda acil ihtiyaçlarını da sıralamaları istenmiştir. Barınma, eğitim, çalışma, kurumsal hizmetler ve sağlık alanlarını kapsayan, en fazla gereksinim duydukları konular sorulmuştur.

Barınma konusunda en fazla talep, insan onuruna yakışır barınma imkânlarının sağlanması, daha sonra ise tuvalet, banyo imkânlarının iyileştirilmesi ve atık suyun sağlıklı bir şekilde çadır alanlarından uzaklaştırılması bulunmaktadır. Bazı çadır alanlarında elektriğin hiç olmaması elektrik ve buna bağlı ihtiyaçların belirginleşmesine neden olmaktadır.

Yol, tarla veya kanal kenarlarına kurulan çadır alanlarında yaşayan mevsimlik gezici tarım işçilerinin barınma konusunda ihtiyaçları hem çok kapsamlı hem de bazı temel hizmetlerin bu alanlarda sağlanmaması, su ve elektrik gibi, bu alanlarda yaşayanların hayatlarını zorlaştırmakta ve tarım işçilerini ve çocuklarını çeşitli risklere, kazalara ve hastalıklara açık hâle getirmektedir. Bu şekilde organize olan yaşam gelir yoksulu tarım işçilerinin temel ihtiyaçlarını karşılamak için çok daha fazla çalışmak zorunda bırakarak aynı zamanda da zaman yoksulluğu yaratmaktadır. Hem gelir hem de zaman yoksulluğu içinde bulunan göçmenlerin mağduriyeti yerel mevsimlik gezici tarım işçilerinden daha da ağır olduğunun altı çizilmedir (Tablo 15).

Tablo 15. Araştırma kapsamındaki çadır yerleşimlerin altyapılarına yönelik ihtiyaçlar (yüzde)

Çadır yerleşimlerde altyapıyla ilgili en çok dile getirilen ihtiyaçlar	Toplam Cevap Sayısı	Dağılım yüzde
Elektrik	89	11,3
Tuvalet	162	20,5
Banyo	87	11,0
Atık suyun uzaklaştırılması	57	7,2
Çocuklar için oyun alanları	9	1,1
Çöplerin alınması	16	2,0
Temiz içme ve kullanma suyu	74	9,4
Kış aylarında ısınma	58	7,4
İnsani barınma imkânları (konut/prefabrik vb.)	214	27,1
Şehre veya alışverişe ulaşım	23	2,9
Toplam	789	100,0

Suriyeli göçmen tarım işçilerinin **çalışma** hayatına ilişkin ihtiyaçları ise ücret ve çalışma saatleri ekseninde ortaya çıkmaktadır. Yerel işçilere nazaran daha düşük ücretlerle çalışan göçmenlerin belirttikleri bu ihtiyaçlar aslında onların tarım işçiliği hiyerarşisinde buldukları yeri de ifade etmektedir. Suriyeli göçmen işçilerinin tarım araçlarına daha bağımlı olmalarına ve tarım araçları tarafından işçilerden öngörülenden daha yüksek oranlarda komisyon alınmasına ek olarak araçların göçmen işçilere sağladıkları yiyecek-içecek gibi tüketim malzemeleri üzerinden de ayrı bir gelir elde etmektedirler. Yani tarım işçilerinin gelirlerinin önemli bir kısmı aslında tarım araçlarına geri dönmektedir. Bu göçmen işçilerin ikili bir sömürü düzeni içinde zorunlu çalışma işleyişine bağlanmıştır (Tablo 16).

Tablo 16. Araştırma kapsamında çalışma konusunda en çok dile getirilen ihtiyaçlar (yüzde)

Çalışma konusunda en çok dile getirilen ihtiyaçlar	Toplam Cevap Sayısı	Dağılım yüzde
Çalışma saatleri	137	34,2
Dinlenme süresi ve sıklığı	55	13,8
Çalışma alanına ulaşım	3	0,8
Ücretler	186	46,5
Çalışma izni olmaması	19	4,8
Toplam	400	100,0

Eğitim konusunda en çok tekrarlanan ihtiyaçların başında eğitim kurumlarının bulunmaması veya göçmen çocukların eğitim kurumlarına erişiminin olmaması gelmektedir. Türkçe dil becerilerini geliştirmek için dil kursları ise en çok tekrarlanan acil ihtiyaçlar arasındadır. Yetişkinlerin daha iyi işlere ulaşmalarını sağlayacak beceri geliştirme ve mesleki eğitimleri ise göçmenlerin acil ihtiyaçları içinde belirtilmektedir (Tablo 17).

Tablo 17. Eğitim konusunda en çok dile getirilen ihtiyaçlar (yüzde)

Eğitim konusunda en çok dile getirilen ihtiyaçlar	Toplam Cevap Sayısı	Dağılım yüzde
Okul çağındaki çocuklara yönelik eğitim kurumlarının olmaması ve/veya ulaşım problemleri vb.	118	37,0
Çocukların eğitime yönelik okul/kırtasiye destekleri	49	15,4
Yetişkinlere yönelik beceri ve mesleki eğitimler	53	16,6
Türkçe dil kursları	99	31,0
Toplam	319	100,0

Sağlık alanında en yakıcı konuların başında doktora ve ilaca ulaşım gelmektedir. Acil durumlarda müdahale zorlukları, hastaneye ulaşımında yaşanan güçlükler çadır yerleşimlerinde yaşayan göçmenlerin en önemli giderilmesi gereken sağlık ihtiyaçları arasındadır (Tablo 18).

Tablo 18. Sağlık konusunda en çok dile getirilen ihtiyaçlar

Sağlık konusunda en çok dile getirilen ihtiyaçlar	Toplam Cevap Sayısı	Dağılım yüzde
Birinci basamak sağlık hizmetlerine erişim (aile hekimi, sağlık ocağı)	51	9,1
İkinci basamak sağlık hizmetlerine erişim (hastane vb.)	20	3,6
Uzman doktor bulma, ona erişim, iletişim vb.	138	24,7
İlaca erişim	150	26,8
Hastane ve/veya diğer sağlık kuruluşlarına ulaşım zorluğu	121	21,7
Acil durum ve müdahale de zorluklar (ambulans, gezici sağlık ekipleri vb.)	99	17,7
Toplam	559	100,0

Raporun giriş bölümünde de belirtildiği gibi Adana ve civarında yaşayan Suriyeli göçmenlerin **sosyal yardımlardan yararlanma düzeyi** oldukça düşüktür. Bu çerçevede kurumsal hizmetler altında en çok dile getirilen konu bu tür yardım programlarına erişim olarak ortaya konulmaktadır (yüzde 54,6). Yasal ve hukuki süreçlere yönelik bilgilendirme ikinci en çok dile getirilen konudur (yüzde 26,3). Okula kayıt olmaktan kimlik kaydına, sığınmacı olarak sahip oldukları haklardan bu hakların anlaşılmasına kadar birçok konu diğer dile getirilen hususlardır. Türkçe dil bilme oranının düşüklüğü ile birlikte düşünüldüğünde araştırma kapsamındaki nüfusun en başta haklarını aramak için bile yasal ve hukuki alanlarda yaşayabilecekleri “erişim” sorunları ortadadır (Tablo 19).

Tablo 19. Kurumsal hizmetler konusunda en çok dile getirilen ihtiyaçlar

Kurumsal hizmetler konusunda en çok dile getirilen ihtiyaçlar	Toplam Cevap Sayısı	Dağılım Yüzde
Kimlik alma/ kayıt olma	50	12,4%
Sosyal yardım ve refah programlarına erişim	220	54,6%
Yasal ve hukuki süreçlerine yönelik bilgilendirme vb.	106	26,3%
Kamu kurum ve kuruluşlarına erişim	27	6,7%
Toplam	403	100,0%

BÖLÜM 5

Sonuç ve Politika Önerileri

Suriyeli Göçmen Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Adana Ovası Mevcut Durum Araştırması Çukurova'nın Adana Ovası'nın seçilmiş Karataş, Ceyhan, Yumurtalık ve Yüreğir ilçelerinde mevsimlik tarımsal üretimde çalışan Suriyeli göçmen işçilerin mevcut yaşam ve çalışma koşullarını incelemiş, Suriyeli göçmen işçilerin demografik özellikleri, göç etme biçimleri, hanehalkı özellikleri, tarım işçiliğine ilişkin bilgiler (ne tür işler yapıyor, ücret, çalışma koşulları, araçlar, hanede çalışan kişi sayısı), temel ihtiyaçlar, (beslenme, barınma, sağlık, eğitim) ve temel zorluk alanları ve baş etme yöntemlerini Adana Ovası'nda çadırlarda yaşayan ve tarım işçiliği yapan bir grup için ortaya koymaktadır. Ayrıca çocuk işçiliği ve çadır gruplarında yaşayan kadınların durumları ele alınmıştır.

Adana Ovası'nda çadır yerleşim yerlerinde yaşayan Suriyeli göçmenlerin oluşturduğu topluluk genç bir nüfus yapısına sahiptir. Ankete katılan grubun yüzde 50'den fazlası 18 yaş ve altı çocuklardan oluşmaktadır. Çoğunlukla aileleri ile Türkiye'ye gelen göçmenler, Suriye'de daha çok kırsal üretimin egemen olduğu bölgelerden Türkiye'ye göç etmiştir. Grubun bir diğer dikkat çekici özelliği ise düşük eğitim seviyesidir. Anketi cevaplayanların yüzde 48'i okur-yazar değildir. Okur-yazar olmama durumu hem kadınlar hem de erkeklerde benzer oranlardadır. Bu ise, araştırma konusu olan kişilerin Suriye'de de eğitim sistemine katılmadıklarını göstermektedir. Göç sonrasında ise çocukların da eğitim sistemine entegre olamadıkları, eğitim sisteminden tamamen dışlandıkları bir ortamda yaşamaktadırlar.

Suriyelilerin resmî kimlik kayıtlarının Adana ve Şanlıurfa illerinde yapıldığı, Şanlıurfa'da yaşayanların çalışmak için Adana'ya geldikleri görülmüştür. İş imkânlarının fazla oluşu ve yılın hemen hemen her ayında tarım işinin oluşu Adana Ovası'nı göçmenler için cazip bir çalışma mekânına dönüştürmüştür. İşlere erişimin daha kolay oluşu bazı Suriyelilerin kayıtlarını Adana iline nakletmeleri ile sonuçlanmış, Adana'da yaşamaya başlamışlardır. Göçmenler tarımsal işlere yerel işçiler gibi tarım araçları yoluyla ulaşmaktadır. Tarım araçlarının tarımsal üretimde iş gücü arz ve talebini yönlendirme açısından kritik önemi, Suriyeli göçmenlerin tarımsal işlere erişimi ve bu işler için yaşadıkları mekânsal mobilite açısından da geçerliliğini korumaktadır.

Tarım araçları göçmenlerin hayatlarının hemen hemen her alanını organize etmektedirler. Göçmenlerin yönlendirilecekleri işlerin, yerleşim mekânlarının bulunması, göçmen ailelerin yiyecek gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması, çalışılacak tarlalara, bahçelere ulaşım ve sağlık gibi kurumsal hizmetlere erişim çoğunlukla tarım araçları üzerinden gerçekleşmektedir. Tarım araçları sık sık işçilerin ve ailelerinin mağduriyetinin de nedeni ola-

bilmektedir. Ücretlerinin zamanında ve tam olarak ödememesi ya da hiç ödenmemesi gibi durumlar yaşanırken, birçok tarım aracı tarım işçilerinin ücretleri üzerinden belli bir komisyon ile haksız kazanç elde ederken, aynı zaman da onlara sağladıkları erzak, ulaşım ve çadır kuracak yer, elektrik, su gibi giderler üzerinden de işçilerden yüksek fiyatlar alabilmektedirler.

Suriyeli tarım işçileri yerel tarım işçilerine göre daha düşük ücretlerle çalışmaktadır. Düşük ücretler Suriyeli işçilerin tarımsal üretimde yaygınlaşmasının temel dinamiğini oluşturmaktadır. Tarım işleri göçmenler içinse, özellikle geniş aileler için çok sayıda kişi çalıştıklarında piyasada diğer işlerden elde edecekleri gelirlerden daha fazla gelir elde edebilme potansiyeli taşımaktadır. Tarım işleri uzun saatler, zorlu çalışma koşullarını içermektedir. Bu zorluklara ailelerin çadır yerlerinde ki yaşam koşulları da eklenmektedir.

Tarımsal üretim genel olarak toplumun en yoksul kesimleri tarafından üstelenilen bir hayatta kalma mücadelesidir. Çalışma ve yaşam koşulları bu iş hangi sosyal grup tarafından yapılırsa yapılsın bu grupların yoksulluğunu ve sosyal dışlanmasını yeniden üretmektedir. Fakat bu gruplar içinde en çok kadınlar ve çocuklar tarımsal üretimin ve çadır koşullarında yaşamının yükünü omuzlamaktadır. Araştırma, çocukların erken yaşlarda ailelerin geçimlerini sağlamak gibi bir sorumluluk ile yaşadıklarını gösterirken, kadınların birçok görevi aile içinde orantısız olarak üstelenen grup olduğuna işaret etmektedir.

Göçün bir kalkınma potansiyeli olarak ele alınabilmesi ve aynı zamanda göçmenlerin sosyal entegrasyonunun gerçekleşmesi, güçlü politikaların uygulamaya konulması, göçmenlerin eğitim, sağlık ve barınma gibi temel ihtiyaçlarının sağlanması ve her bir göçmenin kendi potansiyelini açığa çıkarabileceği iş imkânlarına ve insana yakışır yaşam koşullarının oluşturulmasına bağlıdır. Bu açıdan bakıldığında, araştırmada göçmenlerin eğitim, sağlık ve barınma olmak üzere kamusal hizmetlere yeterince erişemedikleri gibi günlük temel ihtiyaçlarını karşılamak için sıklıkla karşılığı ödenmeyen tarım işlerine razı oldukları ve buradan gelen küçük bir gelire zehir gibi bir hayat sürdürdükleri ortadadır.

Suriyeli göçmenlerin Adana Ovası'ndaki çadır yerleşiminde oyun oynayan çocuklar, Adana 2016

Politika Önerileri

1. *Toplumsal uyum programları*; Suriyeli göçmenler uzun süredir Türkiye’de yaşamakta, geçimlerini sağlamak için başta tarım sektörü olmak üzere iş gücü piyasasında çoğunlukla kayıtdışı ve korumasız işlerde düşük ücretlere çalışmaktadır. Ülkede kalış süresi uzadıkça ve Suriye’deki çatışma koşulları bu şekilde devam ettikçe geri dönme olasılığı da azalmaktadır. Bu nedenle göçmenlerin en bilinmeyen kesimlerinden olan mevsimlik gezici tarım işçilerinin toplumsal uyumlarına yönelik programlar geliştirilmeli; bu programlar sayesinde göçmenlerin dil öğrenmeleri, mesleki beceri geliştirilmeleri ve Türkiye toplumuna uyum sağlayabilmesinin yanı sıra başta bahçe ve tarla sahipleri olmak üzere tarım aracıları ve yaşadıkları topluluklarla iletişimi geliştirmeye yönelik faaliyetlere odaklanılmalıdır. Tedarik zincirinde yer alan bütün firmaların, kamu kurumlarının, meslek örgütlerinin toplumsal uyuma yönelik plan ve programları oluşturulmalı ve uygulanmalıdır. Toplumsal uyumun bir parçası olarak özellikle Suriyeli gençler ve çocuklar belirli bir program çerçevesinde kentin sosyal ve kültürel imkânlarından yararlanmaları sağlanmalıdır.
2. *Okul yaşında bulunan çocukların yaygın eğitime erişiminin sağlanması*: Çadırlarda yaşayan Suriyeli göçmen çocukların hiçbirinin okula gidemediği ve çocuk işçiliğinin yaygınlığına vurgu yapan bu raporun bulguları ışığında, çocukların eğitim hizmetlerine ulaşmasının sağlanması sadece çocuk işçiliğini azaltmayacak hem de çocukların toplumsal uyumu açısından göçmen gruba birçok fayda sağlayacaktır. Bunun için taşınabilir eğitimin Suriyeli çocukları da kapsayacak şekilde düzenlenmesi, kapalı köy/mahalle okullarının Suriyeli çocuklar için açılması, çadır yerleşimlerinde çadır okulların kurulması sağlanmalıdır.
3. *Çocuk evliliklerinin engellenmesi*: Çocuk yaşta kızların evlendirilmesinin yaygın bir toplumsal gelenek olduğuna işaret eden rapor, genç kızların çocuk yaşta evliliklerinin engellenmesi için hem kamu kurumları hem de sivil toplum kuruluşları tarafından gerekli destek ve çalışmaların yapılmasına dikkat çekmektedir.
4. *Tarım aracılarının faaliyetlerinin kayıt altına alınması*; Tarım aracılarının kayıt altına alınması ve çalıştırdıkları işçiler için resmi yazılı bir sözleşme yapılması sağlanmalıdır. Araştırma kapsamında incelenen Suriyeli göçmenler arasında çalışma başvurusu kaydı yaparak çalışan herhangi bir göçmene rastlanmamıştır. Tarım aracılarının faaliyetlerinin kayıt altına alınması yüksek sayıda Suriyeli göçmenin çalışma başvurusu yaptıktan sonra çalışmalarını da sağlayacaktır. Bunlara

ek olarak, Suriyeli göçmen işçilerin tarımsal işlere erişimlerini sağlayan tarım araçlarının ucuz iş gücü olarak gördükleri Suriyeli işçilerin onlara bağımlılığını azaltacak faaliyetlerde bulunmalıdır. Herkese verilen ücretin Suriyelilere de verilmesi sağlanmalı, ücretlerini alamayan Suriyeliler için bir şikâyet hattı kurulmalıdır. Ayrıca birçok tarım aracısının Suriyeli işçilere sağladıkları temel ihtiyaçların piyasa fiyatından daha fazla olmaması için girişimlerde bulunulmalıdır. Tüketici olarak Suriyelilerin haklarını da koruyacak çalışmalar yapılmalı, tüketici örgütleri bu konuda harekete geçmelidir.

5. *Gençlerin becerilerinin geliştirilmesi*; Suriyeli gençlerin tarımsal faaliyetlerde traktör kullanımı, budama ve ilaçlama, toprak işleme ve tohum ekimi gibi konularda becerilerini geliştirmek için uygulamalı eğitim programları düzenlenmelidir. Ayrıca Suriyeli göçmenlerin ihtiyacı olan hizmetlerin sağlanmasında Suriyeli genç göçmenlerin bu ihtiyaçları karşılayan kuruluşlarda çalıştırılmasına öncelik verilmelidir.
6. *Kadınların işyükünün azaltılması*; Kadınların omuzlarına yüklenen bakım ve ev içi hizmetlerini çadır alanlarında sağlamak çok daha yorucu ve zaman tüketici aktivitelerdir. Bakım hizmetlerinin topluluk içinden geliştirilecek girişimlerle karşılanması için yenilikçi program ve projelerin geliştirilmesi, kadınların eviçi hizmetlerine destek olacak ve ortak olarak kullanılacak mutfak, çamaşırhane gibi yerlerin kurulması kadınların iş yüklerini bir nebze hafifletecektir. Haftanın birkaç günü çadır bölgelerine sıcak yemek dağıtılması gibi bu alanda hizmetlerin geliştirilmesi ve göçmenlere ulaştırılması gerekmektedir.
7. *Yüksek proteinle beslenme*; Suriyeli mevsimlik gezici tarım işçileri başta protein kaynağı besin tüketimi olmak üzere çocuk gelişimini, dayanma gücünü sağlayan beslenme imkânlarından yoksundur. Ayrıca temel beslenme yardımlarına da yeterince ulaşamamaktadırlar. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin yaşadıkları yörelerde bulunan süt ve hayvancılık kooperatiflerinin üretimleri aracılığıyla başta bebek ve çocuklar olmak üzere yüksek protein kaynaklı et ve süt ürünleri odaklı beslenmeye önem ve öncelik vermek, böylece yerel kırsal kalkınmaya katkı da bulunmak, toplumsal uyum ve kabulü de güçlendirecek dayanışma ekonomisine öncelik vermek gereklidir. Ayrıca Suriyeli göçmen ailelerin aile gıda güvenliğini sağlayacak küçük çaplı bitkisel üretim, hayvancılık ve kanatlı üretimine yer verilmelidir. Hazine arazilerinde küçük ölçekli gelir getiriciliği de olan kentsel tarım imkânlarının sağlanması için girişimlerde bulunulmalıdır. Suriyeli ailelerin gıda güvenliği konusunda ev ekonomisi becerilerini geliştirecek eğitim faaliyetlerine, girdi teminine öncelik verilmelidir.

8. *Yaşam ve çalışma ortamlarının iyileştirilmesi*; Suriyeli göçmen tarım işçilerinin yaşadıkları çadır yerleşimlerde başta temiz su, elektrik, atık su, tuvalet, çadır mekânı gibi ihtiyaçlarının uygun şartlar taşınmasına yönelik çalışma yapılmalıdır. Sürekli akar suyun temin edilmesi, ortak çamaşırhane kurulması, tuvaletlerin kapalı ve atıkların uzaklaştırılacak şekilde yapılması sağlanmalıdır. Ayrıca yaşam ortamlarında çocuklara zaman geçirme imkânları sağlanmalıdır. Çadır yerleşimlerinde sosyal izolasyonu azaltmak için gençlere ve yetişkinlere talepleri ve katkıları doğrultusunda bisiklet temin edilmelidir. Ayrıca elektriği olmayan yerleşimlerde ortak aydınlatma ve hane bazlı elektrik ihtiyaçları için güneş enerjisinden üretilen elektrik araçları temin edilmelidir. Çalışma ortamlarında ilk yardım seti bulundurulmalı, tarım araçlarına ve çavuşlara ilk yardım eğitimi verilmelidir. Ayrıca işçilerin dinlenmesi için tarlalarda gölgelikler oluşturulmalıdır.
9. *İnsani yardım*; mevsimlik gezici tarım işlerinde çalışan Suriyeli göçmenler çoğunlukla barınma, giysi, gıda veya nakit insani yardım olanaklarına erişememektedirler. Kentten uzak olmaları, iş durumuna göre göç etmeleri, insani yardım kurumlarının bu durumdaki Suriyelileri pek bilmemeleri bunda en önemli etkidir. Bu nedenle insani yardım olanaklarının Suriyelilerin bu kesimine de ulaşması için çalışmalarını sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte gerçekleştirilmelidir.
10. *Bilgilendirme ve psiko-sosyal destek*; Araştırma sonuçları Suriyeli göçmenlere yeterince haklarının bilgilendirilmediğini de ortaya koymaktadır. Bu kapsamda eğitim, sağlık, kimlik belgesi, sosyal yardımlar konusunda düzenli bilgilendirme yapılmalıdır. Ayrıca mobil olarak çadır yerleşimlerine psiko-sosyal destek verilecek şekilde hizmet sunulmalıdır.

Kaynakça

- AFAD (2016) Barınma Merkezlerinde Son Durum. www.afad.gov.tr/tr/2374/Barınma-Merkezlerinde-Son-Durum; (Son erişim tarihi 28 Ağustos 2016)
- Akdeniz, E. (2014) Suriye Savaşının Gölgesinde Mülteci İşçiler, Evrensel Yayınları, İstanbul.
- Amnesty International (2014) Hayatta Kalma Mücadelesi: Türkiye'deki Suriye'den Gelen Mülteciler, Amnesty International, Londra.
- Avrupa Parlamentosu (2016) Labour Market Integration of Refugees: Strategies and good practices, Directorate General for Internal Policies, Policy Department A. Economic and Scientific Policy. [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/578956/IPOL_STU\(2016\)578956_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/578956/IPOL_STU(2016)578956_EN.pdf)
- BMMYK (2016) Syria Regional Refugee Response: Inter-agency Information Sharing Portal. data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224 (son erişim tarihi 3.10.2016)
- BMMYK (2016a) With 1 human in every 113 affected, forced displacement hits record high. www.unhcr.org/uk/news/press/2016/6/5763ace54/1-human-113-affected-forced-displacement-hits-record-high.html (son erişim tarihi 25 Ağustos 2016)
- Cilga, M. (2016) Suriyeli Mülteciler ve STK'lar: Türkiye'deki Suriyeli Mültecilere Destek Olan Ulusal ve Uluslararası STK'lar. graphcommons.com/graphs/0711e621-a8c5-4651-a1d6-33106c7bb3f1
- Cohen; J. ve I. Sirkeci (2016) A record 65.3 million people were displaced last year: What does that number actually mean?, The Conversation: Academic Rigour, Journalistic Flair. theconversation.com/a-record-65-3-million-people-were-displaced-last-year-what-does-that-number-actually-mean-61952
- Erdoğan, M. Ve C. Ünver (2015) Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri, TİSK, İstanbul.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2016) Geçici Koruma. www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (son erişim tarihi 3.10.2016)
- Hartman, T. (2008) States, markets, and other unexceptional communities: informal Romanian labour in a Spanish agricultural zone. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 14:3(496-514).
- Hayata Destek (2014) Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği 2014 Araştırma Raporu, Hayata Destek Derneği, İstanbul.
- Hayata Destek Derneği (2016) İstanbul'daki Suriyeli Mültecilere İlişkin Zarar Görebilirlik Değerlendirme Raporu, İstanbul. openaccess.bilgi.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11411/822/%C4%B0stanbul'daki%20Suriyeli%20m%C3%BCltecilere%20ili%C5%9Fkin%20zarar%20g%C3%B6rebilirlik%20de%C4%9Ferlendirme%20raporu%20Nisan%202016.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hess, S. (2006) The Demand for Seasonal Farm Labor from Central and Eastern European Countries in German Agriculture. (hdl.handle.net/1813/10581)
- Hürriyet (2014) Gaziantep'teki 140 bin Suriyeli, fabrikalar için 'ilaç' gibi geldi. www.hurriyet.com.tr/gaziantep-teki-140-bin-suriyeli-fabrikalar-icin-ilac-gibi-geldi-25716877 (Son erişim tarihi 25 Temmuz 2016)
- ILO (2016) New ILO figures show 150 million migrants in the global workforce. www.ilo.org/global/topics/labour-migration/news-statements/WCMS_436140/lang--en/index.htm
- IOM (2009) Göç Terimleri Sözlüğü, IOM, Cenevre
- Kalkınma Atölyesi (2016) Yoksulluk Nöbetinden Yoksulların Rekabetine: Türkiye'de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Yabancı Göçmen İşçiler Mevcut Durum Raporu, Ankara. www.kalkinmaatolyesi.org/v2/wp-content/uploads/2016/06/yoksullarin_rekabeti.pdf

- Kalkınma Atölyesi (2016a) Tarımsal Üretimde Göçmen İşçi İstihdamı Öğrenilen Dersler Raporu, Ankara.
www.kalkinmaatolyesi.org/v2/wp-content/uploads/2016/06/ogrenilen_dersler.pdf
- Kaymaz, T. ve O. Kadkoy (2016) Syrians in Turkey – The Economics of Integration, Alsharq Forum
sharqforum.org/2016/09/06/syrians-in-turkey-the-economics-of-integration/
- KEİG (2015) Kadın Emegi ve İstihdamına İlişkin Bilgi Notları, KEİG Platformu, İstanbul.
www.keig.org/content/kitapcik/.bilgi%20notlari%20Agustos%202015.pdf
- Lordoğlu, K. VE M. Aslan (2012) ‘Türkiye İşgücü Piyasalarında Etnik Bir Ayırmıcılık Var Mıdır?’ Çalışma ve Toplum 2012/2:33 (117-146)
- Mevsimlik İşçi Göçü İletişim Ağı (MIGA) (2012) Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti, Friedrich Ebert Stiftung, İstanbul.
- Milliyet (2015) 40 liraya mahkûmlar!
www.milliyet.com.tr/40-liraya-mahk-mlar--gundem-2083334/ (Son erişim tarihi 10 Eylül 2016)
- OECD (2016) Making Integration Work. Refugees and Others in Need of Protection. OECD Publishing Paris.
www.oecd.org/fr/migrations/making-integration-workhumanitarian-migrants-9789264251236-en.htm.
- Resmi Gazete (2010) Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Başbakanlık Genelgesi (2010/6).
www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/03/20100324-15.htm (Son erişim tarihi 5 Eylül 2016)
- Resmi Gazete (2010a) Tarımda İş Aracıları Yönetmeliği.
www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/05/20100527-4.htm
- Resmi Gazete (2016) Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, 15.1.2015 tarihli 29594 sayılı Resmi Gazete.
www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/01/20160115-23.pdf
- Resmi Gazete (2016a) 6715 sayılı İş Kanunu ile Türkiye İş Kurumu Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.
www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/05/20160520-24.htm (Son erişim tarihi 23 Ağustos 2016)
- Reuters (2016) In Turkish sweatshops, Syrian children sew to survive.
www.reuters.com/investigates/special-report/europe-migrants-turkey-children/ (Son erişim tarihi 26 Temmuz 2016)
- Svensson, M., R ve diğerleri (2013) Migrant Agricultural Workers and Their Socio-Economic, Occupational and Health Conditions: A Literature Review. *ssrn.com/abstract=2297559* or *dx.doi.org/10.2139/ssrn.2297559*
- TBMM (2015) Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu, Sıra: 716
www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss.716.pdf
- Tomic, P. R. ve diğerleri (2010) Housing regulations and the living conditions of Mexican migrant workers in the Okanagan Valley British Columbia, Canadian Issues/Thèmes Canadiens, (Spring), pp.78–82.
- UNFPA 2012 Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2011.
www.mevsimliktarimiscileri.com/files/dosya/1_3_635375888071845188.pdf

YA UMUTU
BITER

EKLER

Ek 1: Anket formu

Türkiye'nin Güneyindeki Suriyelilerin ve Göçmenlerin Korunma ve Sağlık Koşullarının İyileştirilmesi Projesi

Hanehalkı / Aile Anketi

Değerli Katılımcı,

Bu çalışma mevsimlik işçi göçü kapsamında yer alan Suriyeli göçmen ailelerin/hanelerin mevcut durumunu belirlemeyi ve ihtiyaçlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma mevsimlik gezici tarım işçiliği yapan ve Adana Ovası'nda bulunan Suriyeli göçmen hanelerin ve onların çocuklarının yaşam ve çalışma koşullarından dolayı temel ihtiyaçlarının ne derece karşılandığını saptamayı, kendilerinin ve çocukların eğitim, sağlık ve istihdam bakımından nasıl etkilendiklerini belirlemeyi ve ailelerin/hanelerin ve çocukların yaşam durumlarını iyileştirmeye yönelik hazırlanacak çeşitli eylem planlarına, programlarına katkı sağlamayı hedeflemektedir. Ayrıca toplumun bu kesiminin durumunun daha görünür hale gelmesine de katkı sağlayacaktır. Araştırma Avrupa Birliği İnsani Yardım Örgütü ECHO ile İrlandalı sivil toplum kuruluşu olan GOAL GLOBAL tarafından desteklenmekte ve merkezi Ankara'da bulunan *Kalkınma Atölyesi Kooperatifi* tarafından uygulanmaktadır.

Katılmanızı istediğimiz görüşmede sorulara en içtenlikle cevabı vermeniz araştırmanın bilimselliği ve konuya yönelik yerel, ulusal ve uluslararası politikalar oluşturulması açısından son derece önemlidir. Ankete verilen yanıtlar gizli tutulacak, yalnızca mevcut durum ve ihtiyaç analizine yönelik hazırlanacak raporlamalarda kullanılacaktır. Anketin (30-35) dakika içerisinde bitmesi tasarlanmıştır. Bu çalışmaya sağlayacağınız katkı için şimdiden teşekkür ederiz.

Kalkınma Atölyesi Kooperatifi

Araştırma Ekibi

Anket No : (Ekip lideri tarafından doldurulacaktır)

Tarih : / / 2016

Görüşmenin Yapıldığı Yer :
(Tarla, çadır yeri, kahvehane vs...)

İl :

İlçe :

Mahalle :

Görüşmeyi Yapan Kişi:

1 Türkiye'ye gelmeden önce Suriye'de hangi ilde yaşıyordunuz?

1 Dera	(.....)	2 Deyrizor	(.....)
3 Halep	(.....)	4 Hama	(.....)
5 Hasiçi	(.....)	6 Humus	(.....)
7 İdlip	(.....)	8 Kuneytire	(.....)
9 Lazkiye	(.....)	10 Rakka	(.....)
11 Rif Şam	(.....)	12 Süveyde	(.....)
13 Şam	(.....)	14 Tartus	(.....)
99 Cevap vermek istemedi	(.....)	(Soru 3'e geçiniz)	

2 (.....)'da/de yaşadığınız yerin yerleşim yapısı nedir?

1 Köy (kırsal)	(.....)	2 Kent (kasaba/ ilçe/ şehir)	(.....)

3 Türkiye'ye sığınmacı/ göçmen olarak ilk ne zaman giriş yaptınız?

..... Tarihinde (ay/yıl)

4 Türkiye'ye hangi sınırdan veya sınır kapısından geçerek geldiniz?

1 Karkamış (Cerablus)	(.....)	2 Yayladağı (Keseb)	(.....)
3 Cilvegözü (Bab el-Hava)	(.....)	4 Öncüpınar (Azez)	(.....)
5 Çobanbey	(.....)	6 Nusaybin (Kamışlı)	(.....)
7 Şenyurt (Derbesiye)	(.....)	8 Akçakale (Tel Abyad)	(.....)
9 Ceylanpınar (Resulayn)	(.....)	10 Mürşitpınar (Ayn el-Arab)	(.....)
96 Bilmiyorum	(.....)	97 Sınır kapısından giriş yapmadım	(.....)
98 Diğer (belirtiniz)		99 Cevap vermek istemedi	(.....)

5 Sınırdan geçerken yanınızda ailenizden ya da akrabalarınızdan kimler vardı?

(Birden çok seçenek olabilir)

1 Sadece ben	(.....)	2 Sadece eşim	(.....)
3 Sadece anne-babam	(.....)	4 Eşim ve çocuklarım	(.....)
5 Sadece kardeşlerim	(.....)	6 Anne-babam, kardeşlerim ve kendi ailem (eşi ve/veya çocukları)	(.....)
7 Annem-babam ve kardeşlerim	(.....)	8 Kendi ailem ve yakın akrabalar	(.....)
9 Arkadaş(lar)ım	(.....)	98 Diğer (belirtiniz)	
99 Cevap vermek istemedi	(.....)		

6 Sınırdan geçtikten sonra herhangi bir kampa yerleştirildiniz mi?

1 Evet (.....)

2 Hayır (.....) (Soru 6.2'ye geçiniz)

99 Cevap vermek istemedi (.....)

(Soru 7'ye geçiniz)

6.1 Evetse, hangi kampa yerleştiniz? kampına

6.1.1 Ne kadar süre ile bu kampta kaldınız? (ay/yıl)

6.1.2 Kamptan ne zaman ayrıldınız? (ay/yıl)

6.1.3 Neden ayrıldınız? (Anketör; En önemli birini işaretleyiniz)

1 Çalışmak için (.....)

2 İş bulmak için (.....)

3 Sağlık nedenleriyle (.....)

4 Akraba veya arkadaşları ziyaret etmek için (.....)

5 Başka bir kamp/yerleşim yerinde olan aile (.....)

üyeleri veya akrabaların yanına gitmek için

98 Diğer (belirtiniz)

6.2 Hayırsa, nereye gittiniz veya nerede kaldınız?

(cevap vermek istemezse lütfen 7. sorudan devam ediniz.)

6.2.1. Neden orayı (gittiği yeri) tercih ettiniz?

1 Ailem oradaydı (.....)

2 Arkadaşlarım / akrabalarım oradaydı (.....)

3 İş imkânlarından dolayı (.....)

4 Daha önceden bildiğim bir yerd (.....)

5 Bana ve aileme yardım edebilecek (.....)

kurum/kuruluş ve insanlar vardı

97 Özel bir nedeni yok (.....)

98 Diğer (belirtiniz) (.....)

7 Türkiye'de sığınmacı/mülteci/göçmen kaydınız yapıldı mı?

1 Kaydım yapıldı (.....)

2 Kaydım yapılmadı (.....) (Soru 8'e geçiniz)

7.1 Kaydı yapıldıysa hangi ilde yapıldı?

..... ilinde

8 Siz Türkiye'ye geldikten sonra aile ve akrabalarınızdan sizin yanınıza gelenler oldu mu?

(Birden fazla cevap olabilir)

1 Eşim geldi	(.....)	2 Çocuklarım geldi	(.....)
3 Eşim ve çocuklarım geldi	(.....)	4 Kardeşlerim geldi	(.....)
5 Anne ve babam geldi	(.....)	6 Anne-baba ve kardeşlerim geldi	(.....)
7 Anne baba ve kendi ailem geldi	(.....)	8 Akrabalarım geldi	(.....)
9 Kimse gelmedi	(.....)	98 Diğer (belirtiniz)	

9 Hâlâ Suriye'de yaşayan ve size katılmayan aile üyesi ve akraba var mı?

(Birden fazla cevap olabilir)

0 Yok	(.....)		
1 Eşim	(.....)	2 Çocuklarım	(.....)
3 Kardeşlerim	(.....)	4 Eşim ve çocuklarım	(.....)
5 Anne ve babam	(.....)	6 Yakın akrabalarım	(.....)
98 Diğer (belirtiniz)		99 Cevap vermek istemedi	(.....)

10 Türkiye'de sürekli olarak yaşadığınız yer neresidir?

(Sürekli bir ikametgâh yoksa YOK diyerek geçiniz)

- 10.1. İl
- 10.2. İlçe
- 10.3. Köy/Mah.

11 Adana'ya gelmeden önce başka hangi illerde yaşadınız?

11.1. İl adı.....	11.1.1 geçirilen süre (ay)
11.2. İl adı.....	11.2.1 geçirilen süre (ay)
11.3. İl adı.....	11.3.1 geçirilen süre (ay)
11.4. İl adı.....	11.4.1 geçirilen süre (ay)

12 Neden kayıtlı olduğunuz ilde kalmadınız?

- 1 Başka bir şehirde iş buldum (.....)
- 2 İş bulmak için ayrıldım (.....)
- 3 Çalışmak için ayrıldım (.....)
- 4 Akraba veya arkadaşlarımın yanında olmak için ayrıldım (.....)
- 97 Özel bir nedeni yok (.....)
- 98 Diğer (belirtiniz).....

13 Türkiye'ye gelmeden önce Suriye'de yaptığınız asıl iş neydi? (TEK CEVAP)

1 Ücretli, işçi – Özel Sektör (Düzenli)	(.....)
2 Ücretli, işçi – Kamu (Düzenli)	(.....)
3 Maaşlı, memur – Özel Sektör (Düzenli)	(.....)
4 Maaşlı, memur – Kamu (Düzenli)	(.....)
5 Kendi hesabına (Düzensiz, iş buldukça)	(.....)
6 Kendi hesabına (Düzenli)	(.....)
7 İşveren	(.....)
8 Ücretsiz aile işçisi	(.....)
9 Yevmiyeli (Mevsimlik, geçici)	(.....)
10 İşsiz / iş arıyordu	(.....)
96 Diğer (Belirtiniz)	(.....)

14 Türkiye'ye göç ettikten sonra bugüne kadar mevsimlik tarım işçiliği dışında hangi işlerde çalıştınız?

- İş 1
- İş 2
- İş 3
- İş 4

15 Kaç yıldır mevsimlik tarım işçiliği yapıyorsunuz? (Türkiye'de bulunduğu süre boyunca)

1 Bir yıldan az	(....)	2 Bir yıldır	(....)
3 İki yıldır	(....)	4 Üç yıldır	(....)
5 Dört yıldır	(....)	6 Beş yıldır	(....)
97 Bilmiyor	(....)	98 Cevap vermek istemedi	(....)

16 Haneniz kaç çadırdadır kalıyor? (....)

16.1 Hanenize ait bu çadırlarda toplam kaç kişi kalıyor? (....)

17 Yetişkin kişi sayısı (18 yaş ve üzeri) Kişi

17.1 Çocuk sayısı (0-17 yaş) Kişi

18 Hanehalkı demografisi (Buradaki toplam kişi sayısı ile yukarıda alınan yanıtların toplamı tutarlı olmalıdır)

(NOT: Lütfen 18.1/18.5/18.6 ve 18.8 için sizlere temin edilen ve son sayfada bulunan kod anahtarını kullanınız!)

No	18.1 Hane- halkı reisine yakınlığı	18.2 İsimler	18.3 Yaşı	18.4 Cinsiyeti 1 Erkek 2 Kadın	18.5 Medeni hali	18.6 Eğitim durumu (Suriye'den ayrılmadan önceki eğitim derecesi)	18.7 Mevsimlik tarım işinde çalış- yor mu? (ŞU AN) – Lütfen 6 yaş ve üzeri herkesi kapsayacak şekilde sadece çadırdaki konaklayan her- kes için sorun! 1 Evet 2 Hayır	18.8 Çalışmıyorsa neden?	18.9 Kimlik/ kayı var mı? 1 Evet 2 Hayır
1	Kendisi								
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									
10									
11									
12									
13									
14									
15									

Hanede yaşayan ve ilköğretim çağında olan (6-14 yaş arası) çocuklar için sorunuz.

19 Çocuklar şu an okula devam ediyor mu?

- 1 Evet, hepsi devam ediyor (.....)
 2 Hayır, hiçbiri eğitime devam etmiyor (.....) (Soru 22'ye geçiniz)
 3 Bazıları devam edebiliyor (.....)

20 Kaç çocuk devam ediyor?

Erkek (.....) Kız (.....)

21 Ne tür bir okula devam ediyorlar? (Birden fazla cevap olabilir)

- 1 Devlet Okulu (.....)
 2 Geçici Eğitim Merkezi (Devlet/ AFAD) (.....)
 3 Suriyeliler tarafından açılan özel okullar (.....)
 4 Dernek, vakıf, hayır kuruluşu vb. tarafından açılan geçici eğitim merkezi veya özel okullar (.....)
 98 Diğer (belirtiniz) (.....)

22 Devam etmeme nedenleri arasında en önemlisi hangisidir? (Tek cevap)

- 1 Ekonomik koşullar/ maddi sıkıntılar (.....)
 2 Yakınlarda gidebileceği uygun bir okul yok (.....)
 3 Yasal/ hukuki engeller (.....)
 4 Okumak istemiyor (.....)
 5 Kız çocuğu olduğu için göndermiyoruz (.....)
 6 Engelli/ özürlü (.....)
 98 Diğer (.....)

23 Ana diliniz nedir?

- 1 Arapça (.....) 2 Kürtçe (.....)
 3 Zazaca (.....) 4 Domca (.....)
 98. Diğer (belirtiniz)

24 Bildiğiniz diğer diller ne(ler)dir? (DİKKAT: Günlük hayatta kullandığı diller olmalı!)

- 0 Bilmiyorum (.....) 1 Arapça (.....)
 2 Kürtçe (.....) 3 Zazaca (.....)
 4 Domca (.....) 5 Farsça (.....)
 6 İngilizce (.....) 7 Türkçe (.....)
 98 Diğer (belirtiniz)

31 Burada, çadırda sahip olduğunuz BARINMA VE BEYAZ EŞYALAR nelerdir?

Barınma ve Beyaz Eşyalar	Var#1 Yok#2	Barınma ve Beyaz Eşyalar	Var#1 Yok#2
31.1 Yatak		31.2 Yorgan	
31.3 Battaniye		31.4 Hazır çadır	
31.4 Hazır çadır		31.5 Çadır malzemesi	
31.6 Halı		31.7 Kilim	
31.8 Sandık		31.9 Yastık	
31.10 Minder		31.11 Televizyon	
31.12. Çanak anten		31.13. Bilgisayar	
31.14. Cep telefonu			
98.1 Diğer (belirtiniz)			
98.2 Diğer (belirtiniz)			
98.3 Diğer (belirtiniz)			

32 Burada sahip olduğunuz MUTFAK eşyaları nelerdir?

Mutfak Eşyaları	Var#1 Yok#2	Mutfak Eşyaları	Var#1 Yok#2
32.1 Tencere/tava vb.		32.2 Sac	
32.3 Gaz ocağı		32.4 Büyük tüp gaz	
32.5 Küçük tüp gaz		32.6 Çaydanlık	
32.7 Küçük fırın		32.8 Buzdolabı	
32.9 Su bidonları		32.10 Tel dolap	
98.1 Diğer (belirtiniz)			
98.2 Diğer (belirtiniz)			
98.3 Diğer (belirtiniz)			

33 Çadırınızı kurduğunuz yerde hayvan besliyor musunuz?

1 Evet (.....)

2 Hayır (.....) (Soru 35'E geçiniz)

34 Hangi hayvandan kaç tane var? (Yoksa "0" yazınız)

Hayvan cinsi	Miktar	Hayvan cinsi	Miktar
34.1 Koyun		34.2 Keçi	
34.3 İnek		34.4 Tavuk	
34.5 Hindi		34.6 Ördek	
34.7 Kaz		34.8 Köpek	
34.9 Kedi			
98.1 Diğer (belirtiniz)			
98.2 Diğer (belirtiniz)			
98.3 Diğer (belirtiniz)			

35 Konakladığınız yerin konumu nedir?

- 1 Nehir, çay, dere kenarı, sulama kanalı kenarı (.....)
- 2 Mahallenin içinde veya sınırında (.....)
- 3 Mahallenin en az bir km uzakta (.....)
- 4 Tarla/bahçe içinde (.....)
- 5 İçme suyunun yakınında (.....)
- 6 İlçe merkezinin içinde (.....)
- 98 Diğer (belirtiniz) (.....)

36 Geçici olarak konakladığınız birimin niteliği nedir? (Tek cevap)

- 1 Naylon çadır (.....) 2 Bez çadır (.....)
- 3 Depo-hangar (.....) 4 İşçi lojmanı (.....)
- 5 Briket konut (.....) 6 Tuğla konut (.....)
- 7 Açıkta konaklıyoruz (.....) 8 Ahşap, bitkisel çardak (.....)
- 98 Diğer (belirtiniz)

37 Konaklama mekânının büyüklüğü nedir? (Beyana dayalı tahmini veri alınacak!)

(DİKKAT: Eğer çadıra girmek gerekirse, girmeden önce mutlak izin alınız!)

..... metrekare

37.1 Çadır kurduğunuz yere kira ödüyor musunuz?

Evet (....)

Hayır (....)

38 Konutta/çadırda elektrik durumu nedir?

1 Sürekli elektrik var (.....)

2 Sınırlı süreli/ kısmen elektrik var (.....)

3 Hiç elektrik yok (.....) (Soru 40'a geçiniz)

39 Elektrik faturasını kim ödüyor?

1 Biz ödüyoruz (.....)

2 Tarla/bahçe sahibi ödüyor (.....)

3 Tarım aracı ödüyor (.....)

4 Kimse ödemiyo (.....)

5 Yeri kiraladığımız kişi ödüyo (.....)

97 Bilmiyorum (.....)

98 Diğer (belirtiniz)

40 Yiyeceklerinizi nerede saklıyorsunuz?

1 Yiyecekler saklanmıyo, açıkta duruyo ve/veya kutularda saklanıyo (.....)

2 Yiyecek saklama dolabı var (tel veya kapalı dolap) (.....)

3 Buzdolabı var (.....)

4 Toprak altında saklanıyo (.....)

98 Diğer (belirtiniz)

41 Burada içme ve kullanma suyu ihtiyacınızı ağırlıklı olarak nereden karşılıyorsunuz?

Çadırda, yerleşim yerinde	Çalışma yerinde tarla veya bahçede
41.1 İçme suyu	41.3 İçme suyu
1 Köy/mahalle çeşmesinden (.....)	1 Köy/mahalle çeşmesinden (.....)
2 Arazideki çeşmeden (.....)	2 Arazideki çeşmeden (.....)
3 Kuyudan (.....)	3 Kuyudan (.....)
4 Su kanalından (.....)	4 Su kanalından (.....)
5 Tulumbadan (.....)	5 Tulumbadan (.....)
6 Tarla veya bahçe sahibi/işveren tankla ya da bidonla getirir (.....)	6 Tarla veya bahçe sahibi/işveren tankla ya da bidonla getirir (.....)
97 Bilmiyorum (.....)	97 Bilmiyorum (.....)
98 Diğer (belirtiniz)	98 Diğer (belirtiniz)

42 Barınma yerinizde ve bahçe veya tarlada tuvalet durumu nedir?

42.1 Barınma Yeri	
1 Tuvaletimiz yok, ihtiyaç açıkta gideriliyor	(.....)
2 Tuvaletimiz var, atıklar kapalı çukurda birikiyor	(.....)
3 Tuvaletimiz var, atıklar açık çukurda birikiyor	(.....)
4 Tuvaletimiz var, atıklar serbest olarak akıyor	(.....)
5 Tuvaletimiz var, atıklar dereye akıyor	(.....)
6 Tuvaletimiz var, atıklar kanalizasyona akıyor	(.....)
98 Diğer (belirtiniz)	
42.2 Bahçe veya tarla	
1 Tuvaletimiz yok, ihtiyaç açıkta gideriliyor	(.....)
2 Tuvaletimiz var, atıklar kapalı çukurda birikiyor	(.....)
3 Tuvaletimiz var, atıklar açık çukurda birikiyor	(.....)
4 Tuvaletimiz var, atıklar serbest olarak akıyor	(.....)
5 Tuvaletimiz var, atıklar dereye akıyor	(.....)
6 Tuvaletimiz var, atıklar kanalizasyona akıyor	(.....)
98 Diğer (belirtiniz)	

43 Banyo, mutfak vb. işlerinden meydana gelen atık sularınız nereye akıyor?

1 Açığa akıyor	(.....)	2 Kanala akıyor	(.....)
3 Çukura akıyor	(.....)	4 Kanalizasyona akıyor	(.....)
97 Bilmiyorum	(.....)	98 Diğer (belirtiniz)	(.....)

44 Konaklama/barınma için tarla/bahçe sahipleri sizden aşağıdakilerden hangisini talep eder? (Tek cevap)

1 Sadece kira bedeli	(.....)	2 Sadece elektrik bedeli	(.....)
3 Sadece su bedeli	(.....)	4 Kira + elektrik	(.....)
5 Kira + su	(.....)	6 Su + elektrik	(.....)
7 Hepsi (kira, elektrik ve su)	(.....)	8 Hiçbiri	(.....)
97 Bilmiyorum	(.....)	98 Diğer (belirtiniz)	(.....)

45 Siz çalışırken (varsa) çalışmayan çocuklarınıza kim bakıyor?

- 1 Kimse bakmıyor (.....)
- 2 Haneden yetişkin birisi bakıyor (.....)
- 3 Çocuklardan biri/ikisi bakıyor (.....)
- 4 Hanenin dışında bir nöbetçi bakıyor (.....)
- 5 Para karşılığı bakıcı tutuyoruz (.....)
- 6 Bakılacak çocuğumuz yok (.....)
- 98 Diğer (belirtiniz)

46 Aşağıda sayılan işleri hanede genellikle kimler yapar? (uygun olan kategori numarasını kutucuklara yazınız)

KATEGORİLER;

- (1) Sadece erkekler (2) Sadece kadınlar
- (3) Kadın ve erkek birlikte (4) Sadece erkek çocuklar
- (5) Sadece kız çocukları (6) Kız ve erkek çocukları birlikte
- (7) Yaşlılar (8) Tüm hane

46.1 Çamaşır yıkama	
46.2 Bulaşık yıkama	
46.3 Yemek pişirme	
46.4 Çocuk bakımı	
46.5 Temizlik/ yaşam alanının derlenmesi toplanması	
46.6 Alışveriş	
46.7 Su taşıma	
46.8 Çocukların hastaneye götürülmesi	
46.9 Yaşlı bakımı	

47 Mevsimlik tarım işinde neden çalışıyorsunuz? (Tek cevap)

- 1 Başka bir mesleğim/işim yok (.....)
- 2 Ek gelir (ailemin geçimine katkı) (.....)
- 3 Mesleğim/ sürekli yaptığım iş için uygun ortam yok (.....)
- 98 Diğer (belirtiniz)

48 Şu anda yalnızca **Suriyeli işçilerle mi, yoksa karma bir işçi kafilesi** içinde mi çalışıyor?

1 Sadece Suriyeli işçilerle (.....) 2 Karma bir kafileyle (.....)

49 **Mevsimlik tarım işini bu yıl nasıl (kim aracılığıyla vs.) buldunuz?**

1 Kendimiz doğrudan arazi sahibi ile görüşerek (.....)

2 Mahallemizdeki veya yakınındaki yerleşimlerde bulunan tarım aracısı aracılığıyla (.....)

3 Çalışma bölgesinden gelen tarım aracısı aracılığıyla (.....)

4 Komşu/akraba/ tanıdık vasıtasıyla (.....)

5 Daha önceki çalıştığımız yerlere giderek (.....)

97 Bilmiyorum (.....)

98 Diğer

49.1 **Aracı ile çalışıyorsa?**

1 Aracı Türkiyeli (.....) 2 Aracı Suriyeli (.....)

98 Diğer (.....)

50 **Mevsimlik tarım işinde bir günde dinlenme saatleri haricinde kaç saat çalışıyorsunuz?**

.....saat

51 **Haftada kaç gün çalışıyorsunuz? (Örneğin geçtiğimiz hafta kaç gün çalıştınız?)**

.....gün

52 **Mevsimlik tarım işinde bir yılda (son bir yıl içinde) yaklaşık kaç gün çalışıyorsunuz?**

..... gün veyaay

53 **Mevsimlik tarım işi bulamadığınız zamanlarda ne yapıyorsunuz?**

.....
.....

54 **Şu anda çalıştığınız tarlaya/bahçeye nasıl gidiyorsunuz?**

1 Yürüyerek (.....) 2 Traktörle (.....)

3 Minibüsle (.....) 4 At arabasıyla (.....)

5 Kamyonla (.....) 6 Kamyonetle (.....)

98 Diğer (belirtiniz)

55 Şu anda çalıştığınız bahçeye gitmek için ne kadar süre harcıyorsunuz?

..... dakika

56 Son 12 ay içinde, bu işinizin dışında hangi işlerde mevsimlik gezici işçi olarak çalıştınız?

İşişinde çalıştınız mı? 1 Evet 2 Hayır	Evetse, kaç gün çalıştınız?
56.1 Pamuk çapası, ilaçlaması		
56.2 Sebze (patates, soğan, domates, salatalık, biber, patlıcan vb.)		
56.3 Yer fıstığı		
56.4 Şeker pancarı		
56.5 Narenciye		
56.6 Nohut, mercimek, kimyon vs...		
56.7 Kavun, karpuz		
56.8. Fındık toplama		
56.9. Kiraz, elma vb. toplama		
98.1 Diğer (belirtiniz)		
98.2 Diğer (belirtiniz)		
98.3 Diğer (belirtiniz)		

57 Günlük yevmiyeyi/ücreti kimden öğreniyorsunuz?

- 1 İşveren/tarla/bahçe sahibi (.....) 2 Dayıbaşı/elci/tarım aracısı (.....)
- 3 Diğer işçilerden (.....) 4 Gazetelerden, televizyondan vs... (.....)
- 5 Halen bilmiyorum (.....) 98 Diğer (belirtiniz)

58 Çalıştığınız tarla veya bahçede günlük ücretinizin işe başlamadan önce ne kadar olduğunu biliyor muydunuz?

- 1 Evet (.....) 2 Hayır (.....)

59 Bu yıl mevsimlik tarım işçiliği karşılığında paranızı ne zaman/nasıl alırsınız/alacaksınız?

- 1 Günlük (.....) 2 Haftalık (.....)
- 3 Aylık (.....) 4 Çalışma bittiğinde toptan (.....)
- 5 Bahçe, tarla sahibi/işverenin ürün satımında toptan (.....)
- 6 Ürün toplanmadan önce (.....) 7 Bilmiyorum/ fikrim yok (.....)
- 98 Diğer (belirtiniz)

60 İşe başlamadan önce tarla/bahçe sahipleriyle ya da tarım aracısıyla nasıl bir anlaşma yaptınız?

- 1 Yapmadım (.....) 2 Sözlü (.....)
3 Yazılı (.....)

61 Tarım aracı (dayıbaşı, çavuş, elci) sizin için hangi sorumlulukları üstleniyor? (Birden fazla cevap olabilir)

- 1 Yolculuk için vasıta ayarlama (.....)
2 Hastalandığında ilaç-hastaneye ulaşmalarını sağlama (.....)
3 İş bittiğinde ücretlerini alma garantisi sağlama (.....)
4 Çalıştıkları zaman veya kışın çalışmadıkları dönemde paraya ihtiyaçları olduğu zaman borç verme (.....)
5 İşçi adına işverenle işin bütün koşullarını konuşma (.....)
6 Çalışmaya gelmeden önce/ geldikten sonra gıda alışverişini yapma, bunun için para verme (.....)
98 Diğer (belirtiniz)

62 Çalışmaya başlamadan önce tarım aracısından veya tarla/bahçe sahibinden/işverenden çalışma karşılığı bir avans aldınız mı?

- 1 Evet (.....) 2 Hayır (.....)

63 Çalışmanız karşılığı alacağınız parada herhangi bir anlaşmazlık olursa, bu anlaşmazlığı en çok hangi yolla çözümlersiniz? (TEK CEVAP)

- 1 Konuşarak (.....) 2 Mahkeme yoluyla (.....)
3 Köy muhtarıyla (.....) 4 Ziraat odasıyla (.....)
5 Jandarma karakoluyla (.....) 6 Fiziki güçle (.....)
7 Kaymakamlık (.....) 8 Çözümlemez (.....)
98 Diğer (belirtiniz)

64 Bahçe, tarla sahibiyle/işverenle veya tarım aracısıyla herhangi bir anlaşmazlığınız oldu mu?

- 1 Evet (.....) 2 Hayır (.....) (Soru 66'ya geçiniz)

65 Evetse, yaşadığınız en önemli anlaşmazlık nedir? (TEK CEVAP)

- 1 Konaklama yeri (konaklama yeri ve diğer gereksinimler; su, tuvalet vb.) (.....)
2 Ücret miktarı (.....)
3 Ücretin ödenme zamanı (.....)
4 Çalışma süresi (.....)
5 Çalışma ortamı (tarla/bahçesinin durumu, tarla/bahçedeki gereksinimlerin karşılanmaması vs.) (.....)
98 Diğer (belirtiniz)

Şimdi size aldığınız ücrete yönelik bazı ifadeler okuyacağım. Bunlara katılıp katılmadığınızı bana söyler misiniz?

66 Emeğimin karşılığı olarak aldığım ücretten memnunum.

1 Katılıyorum	(.....)	2 Katılmıyorum	(.....)
3 Bilmiyorum	(.....)	4 Cevap yok	(.....)

67 Aldığım ücretin yapılan işe kıyasla adaletli olduğuna inanıyorum.

1 Katılıyorum	(.....)	2 Katılmıyorum	(.....)
3 Bilmiyorum	(.....)	4 Cevap yok	(.....)

68 Emeğimin karşılığında aldığım ücret benle beraber aynı işi yapan diğer Suriyeli işçilerle aynıdır.

1 Katılıyorum	(.....)	2 Katılmıyorum	(.....)
3 Bilmiyorum	(.....)	4 Cevap yok	(.....)

69 Emeğimin karşılığında aldığım ücret benle beraber aynı işi yapan diğer yerel işçilerle aynıdır.

1 Katılıyorum	(.....)	2 Katılmıyorum	(.....)
3 Bilmiyorum	(.....)	4 Cevap yok	(.....)

70 İşveren ve/veya tarım aracısı hem Suriyeli işçilerle hem de diğer işçilere her konuda hakkaniyetli davranmaktadır.

1 Katılıyorum	(.....)	2 Katılmıyorum	(.....)
3 Bilmiyorum	(.....)	4 Cevap yok	(.....)

71 Genel olarak işveren ve/veya tarım aracısı çalışma koşulları düşünüldüğünde Suriyeli işçilere kötü davranmaktadır.

1 Katılıyorum	(.....)	2 Katılmıyorum	(.....)
3 Bilmiyorum	(.....)	4 Cevap yok	(.....)

72 Suriyeli tarım işçileri içinde buldukları durumdan dolayı işveren/ tarım aracıları tarafından ucuz iş gücü olarak görünmektedirler.

1 Katılıyorum	(.....)	2 Katılmıyorum	(.....)
3 Bilmiyorum	(.....)	4 Cevap yok	(.....)

73 Mevsimlik tarım işleri için çalıştığınız yerlerde ayrımcılığa uğradığınızı düşünüyor musunuz?

1 Evet (....)	2 Hayır (....) (Soru 75'e geçiniz)

79 Çocuklarınızda cilt hastalığı (saçkıran, alerji, ayaklarda mantar vb.) var mı?

1 Evet (....)

2 Hayır (....)

80 Hastalanma ya da iş kazası durumunda ne yapıyorsunuz? TEK YANIT ALINACAK

1 Kendi kendimize tedavi uyguluyoruz (çeşitli ilaç veya antibiyotikler) (....)

2 Aile hekimine gideriz (....)

3 Hastaneye gideriz (....)

4 Gezici sağlık ekipleri tedavi uygular (....)

6 Tedavi yapılmaz/bir şey yapmayız (....)

7 Geleneksel yöntemleri uyguluyoruz (....)

8 Duruma göre kendimiz ilgilenir veya hastaneye gideriz (....)

98 Diğer (belirtiniz).....

81 Hastalığın tedavisi için eğer ücret ödemek zorunda kalınıyorsa, bu ücreti genellikle kim öder? (Birden fazla cevap olabilir)

1 Tamamını kendimiz (....)

2 Tarım aracı/elci tarafından ödenir (....)

3 Tarla/bahçe sahibi/işveren (....)

4 Hastalığa ücret ödenmesi gereken bir tedavi uygulanmaz (....)

5 Tamamını devlet karşılar, para ödemeyiz (....)

6 Birinci basak sağlık hizmeti için ödeme yapmayız (....)

7 İlaçların parasını devlet öder (....)

8 İlaçların parasını kendimiz öderiz (....)

98 Diğer (belirtiniz).....

82 Çadırların bulunduğu yerde bir ecza dolabı/acil yardım çantası var mı?

1 Evet (....)

2 Hayır (....)

83 Çalıştığınız tarla veya bahçede ecza dolabı/ acil yardım çantası var mı?

1 Evet (....)

2 Hayır (....)

84 Siz barınma ve yaşam ortamında en fazla neye ihtiyaç duyuyorsunuz?

(Sorular açık sorulacak, yönlendirme yapılmayacak)

Lütfen seçenekleri tek tek okumayınız, görüşme yapılan kişiye örneğin sağlık alanında en çok neye ihtiyaç duyuyorsunuz şeklinde sorarak her kategoride görüşülen kişinin cevaplarını alınız.

84.1 Sağlık

İhtiyaçlar	Var	Yok
84.1.1 Birinci basamak sağlık hizmetlerine erişim (aile hekimi, sağlık ocağı vb.)		
84.1.2 İkinci basamak sağlık hizmetlerine erişim (hastane vb.)		
84.1.3 Doktor bulma, ulaşma, anlama vb.		
84.1.4 İlaç erişim		
84.1.5 Hastane ve/veya diğer sağlık kuruluşlarına ulaşım zorluğu		
84.1. 6 Acil durum ve müdahale de zorluklar (ambulans, gezici sağlık ekipleri vb.)		
98. Diğer (açıkça yazınız)		

84.2 Eğitim

İhtiyaçlar	Var	Yok
84.2.1 Okul çağındaki çocuklara yönelik eğitim kurumlarının olmaması ve/veya ulaşım problemleri vb.		
84.2.2 Çocukların eğitimine yönelik okul/ kırtasiye destekleri		
84.2.3 Yetişkinlere yönelik beceri ve mesleki eğitimler		
84.2.4 Türkçe dil kursları		
98. Diğer (açıkça yazınız)		

84.3 Barınma

İhtiyaçlar	Var	Yok
84.3.1 Elektrik		
84.3.2 Tuvalet		
84.3.3 Banyo		
84.3.4 Kanalizasyon-atık suyun uzaklaştırılması		
84.3.5 Çocuklar için oyun alanları		
84.3.6 Çöplerin alınması		
84.3.7 Temiz içme ve kullanma suyu		
84.3.8 Kış aylarında ısınma		
84.3.9 İnsani barınma imkânları (konut/ prefabrik vb.)		
84.3.10 Şehre veya alışverişe ulaşım		
98 Diğer (açıkça yazınız)		

84.4 Çalışma Yaşamı

İhtiyaçlar	Var	Yok
84.4.1 Çalışma saatleri		
84.4.2 Dinlenme süresi ve sıklığı		
84.4.3 Çalışma alanına ulaşım		
84.4.4 Ücretler		
84.4.5 Çalışma izni olmaması		
98 Diğer (açıkça yazınız)		

84.5 Diğer Kurumsal Hizmetler

İhtiyaçlar	Var	Yok
84.5.1 Kimlik alma/ kayıt olma		
84.5.2 Sosyal yardım ve refah programlarına erişim		
84.5.3 Yasal ve hukuki süreçlerine yönelik bilgilendirme vb.		
84.5.4 Kamu kurum ve kuruluşlarına erişim		
98 Diğer (açıkça yazınız)		

85 Gelecek yıl yine mevsimlik tarım işçiliği işlerinde çalışmayı düşünüyor musunuz?

1 Evet (....) 2 Hayır (....)

3 Emin değilim/ bilmiyorum (....)

86 Gelecekte bir gün ülkenizdeki savaş ve kargaşa ortamı son bulduğunda, Suriye'ye dönmek istiyor musunuz?

1 Evet (....) 2 Hayır (....)

3 Emin değilim/ bilmiyorum (....)

Görüşme burada bitmiştir. Lütfen görüşme için teşekkür ediniz.

GÖRÜŞMECİ TARAFINDAN GÖRÜŞMEDEN SONRA DOLDURULACAKTIR

A1 Görüşülen kişi görüşme boyunca yalnız mıydı?

1 Evet (...)

2 Hayır (...)

A2 Lütfen aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

	Çok tatmin edici	Tatmin edici	Fikrim yok	Tatmin edici değil	Hiç tatmin edici değil
Cevaplayıcının samimiyeti					
Soruların yanıtlanma yüzdesi					
Görüşülen ortam					

ARAŞTIRMA EKİBİ TARAFINDAN DOLDURULACAKTIR

	Adı/Soyadı	Tarih	Saat
Görüşmeyi yapan/anketör			
Ekip lideri			
Veri giriş elemanı			

HANEHALKI KOD LİSTESİ

HANEHALKI REİSİNE YAKINLIK DERECEŚİ KODLARI (18.1 Hanehalkı reisine yakınlığı)		
01 HANE REİSİ	02 EŞİ	03 OĞLU/KIZI
05 TORUNU	06 ANNESİ/BABASI	07 KAYINPEDERİ/KAYINVALİDESİ
08 KARDEŐİ	09 KARDEŐİNİN EŞİ	10 KARDEŐİNİN ÇOCUĞU (YEĞENİ)
11 HALASI/AMCASI	12 TEYZESİ/DAYISI	13 ÜVEY ÇOCUĞU
14 KUZENİ	15 BÜYÜKANNESİ/BÜYÜKBABASI	16 EŞİNİN BÜYÜKANNESİ/BABASI
17 EŞİNİN KARDEŐİ	18 EŞİNİN KARDEŐİNİN EŞİ	19 EŞİNİN KARDEŐİNİN ÇOCUĞU
20 EŞİNİN HALASI/AMCASI	21 EŞİNİN TEYZESİ/DAYISI	22 İKİNCİ EŞİ
23 KUMASI	24 ÜVEY ANNE/BABA	25 EVLATLIK
96 AKRABASI DEĞİL	97 DİĞER AKRABASI	98 Bilmiyor

MEDENİ DURUM KODLARI (18.5 Medeni hali)		
1 EVLİ	2 EVLİLİK YAPMAMIŐ BEKÂR	3 EVLİLİK YAPMIŞ BEKÂR
4 DUL (eşi vefat etmiş)	5 EVLİ, AYRI YAŐIYOR	6 EVLİ DEĞİL, BİRLİKTE YAŐIYOR

EĞİTİM DURUMU KODLARI [18.6 Eğitim durumu (Suriye'den ayrılmadan önceki eğitim derecesi)]			
0 Okul ağında değil	1 Okur-yazar değil	2 Okur-yazar ama okula gitmemiş	3 Kul öncesi eğitim
4 İlköğretim/ temel eğitim mezunu (9 yıl zorunlu)	5 İlköğretim/ temel eğitim terk	6 İlköğretim/ temel eğitime devam ediyordu	7 Genel ortaöğretim mezunu (3 yıl)
8 Genel ortaöğretim terk	9 Genel ortaöğretime devam ediyordu	10 Teknik/mesleki ortaöğretim mezunu (3 yıl)	11 Teknik/ mesleki ortaöğretime devam ediyordu
12 Teknik/ mesleki ortaöğretim terk	13 Mesleki/ teknik yüksekokul mezunu (2 yıl)	14 12 Mesleki/ teknik yüksekokul terk	15 Mesleki/ teknik yüksekokula devam ediyordu
16 Üniversite mezunu	17 Üniversitede okuyordu	18 Üniversite terk	19 Yüksek lisans mezunu
20 Yüksek lisans terk	21 Yüksek lisans yapıyordu	22 Doktora mezunu	23 Doktora terk
24 Doktora yapıyordu	98 Diğer		

Ek 2: Kurumsal ve Kişisel Görüşme soruları

1. Türkiye'ye yönelen Suriyeli göçünün Çukurova Bölgesi ve/veya Adana'daki durumu hakkında bir değerlendirme yapar mısınız?
2. Siz ve/veya kurumunuz bölgedeki bu gelişmeyi nasıl değerlendiriyor?
3. Suriyeli göçmenlerin yoğun oldukları bölgeleri/mahalleleri ve neden buralara yerleştikleri konusunda neler düşünüyorsunuz?
4. Çukurova'ya yönelik; sürekli burada yaşayan veya geçici/gezici de olsa gelen Suriyelilerin iş gücü piyasasındaki durumu nedir? Özellikle tarım sektöründeki çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?
5. Kurumunuzun veya sizin kişisel olarak Suriyeli göçmenlerin tarım sektöründeki durumlarıyla ilgili ne tür çalışmaları var? Yoksa, kimler bu konuda ne tür çalışmalar yapıyorlar?
6. Tarım sektöründe çalışan mevsimlik Suriyeli göçmen işçilerin yöreye ulaşma, yöredeki barınma koşulları hakkında neler söylemek istesiniz? Konaklama, su, sanitasyon, mekan vs...
7. Çukurova'daki tarım işlerinde çalışan Suriyeli göçmenlerin çalışma koşulları hakkındaki değerlendirmeniz nedir? Çalışma süresi, çalışma ortamı koşulları, kadın erkek farkı, elcilerin yaklaşımları, ücret, çalışma zorlukları gibi...
8. Bu işçilerin yaşam ve çalışma koşullarını iyileştirmeye yönelik kimler, ne tür çalışmalar yapıyor? Bu çalışmaların etkililik durumu nedir? Bu konuda sizin yaptığınız çalışma ya da faaliyetler var mıdır? Gelecekte yapmayı düşündüğünüz faaliyetler var mıdır?
9. Suriyeli göçmenlerin tarım sektöründe iş piyasasına girmelerinden dolayı yerel işçilerden işini kaybedenlerin durumu nedir? Onlar şimdi ne yapıyorlar? Neden ve nereye gittiler, hangi sektörlere kaydılar? Bu çerçevede sosyal bir gerilimden söz edilebilir mi? Bu gerilimlere yaşanan örnekler var mı? Yoksa ileride sosyal bir gerilim yaşama riski var mı? Neden ve nerede bu gerilimler olabilir? Neden böyle düşünüyorsunuz?
10. Mevsimlik tarım işlerinde çalışan Suriyeli göçmenlerin barınma, çalışma, bilgilendirme, diğer haklar konularında temel ihtiyaçları nelerdir? Bu ihtiyaçlar nasıl karşılanabilir?

-
11. Eğer Suriyeli alışanları Çukurova'da 'bir sorun alanı' olarak tanımlıyorsanız, bu sorunun çözümleri için neler yapılabilir? Yasal, kurumsal vs...
-
12. Suriyelilerin zorla veya insana yakışmayan koşullarda çalıştırılması konusunda ne düşünöyorsunuz? Örneğin düşük ücret, yasal hakları olmadan çalışmaya muhtaç edilmeleri, ücretlerin zaman zaman ödenmemesi gibi durumlar...
-
13. Suriyeli ocukların çalışması konusunda bilginiz ve değerlendirmeniz nedir? Çocukların eğitim, sağlık ve beslenme sorunları konusunda düşünöceleriniz nedir?
-
14. Adana şehir merkezine veya mahallelere veya ovada sürekli olarak yerleşenler neden yerleşiyor ya da ev tutuyor, diğerleri neden çadırlarda yerleşiyor?
-
15. Yöreye yerleşme acaba göçün ilerleyen zamanlarında mı gerçekleşiyor, yoksa bu grup belli bir költürel ya da etnik grubu mu temsil ediyor?
-
16. Suriyeli göçmenlerin nihai hedefleri başka bir öлкеye mi gitmek, yoksa ölkelerine geri mi dönmeğtir?
-
17. Suriyeli ve/veya yerel tarım aracıları tarım işini nasıl örgötlöyorlar, bu ağ nasıl işliyor?
-
18. Suriyeli göçmenler neden tarım işçiliğine yöneliyorlar? Bunu yaparken, ne tür ilişki ağları ve güvenlik (tarım aracıları gibi) ağları kuruyorlar?
-
19. adır yerlerinin seçimi, önemi nedir?
-

Ek 3: Görüşme yapılan kurumlar ve görüşme programı

MEVSİMLİK TARIM İŞÇİLİĞİ ARAŞTIRMASI ALAN PROGRAMI (24-30 Temmuz 2016)

Tarih	Görüşme yapılan kurum ve kişiler
24 Temmuz 2016 Pazar	Adana Anketörlerin oryantasyonu ve eğitimi
25 Temmuz 2016 Pazartesi	Çukurova Kalkınma Ajansı Çukurova Üniversitesi Akademisyen Görüşmesi Adana Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
26 Temmuz 2016 Salı	Adana Çalışma ve İş Kurumu Müdürlüğü Adana Çiftçiler Birliği Dost Eller Derneği
27 Temmuz 2016 Çarşamba	Seyhan Ziraat Odası Karataş Tuzla Muhtarı Tarım aracısı
28 Temmuz 2016 Perşembe	Tarım aracısı Tarla sahibi Çadır grubu ziyareti
29 Temmuz 2016 Cuma	Adana Vali Yardımcısı Çukurova Üniversitesi akademisyen görüşmesi
30 Temmuz 2016 Cumartesi	Çadır grubu ziyareti Çukurova Tarım Aracıları Derneği

Kalkınma Atölyesi, Avrupa Komisyonu İnsani Yardım ve Sivil Koruma Ofisi (European Commission's Directorate-General for Humanitarian Aid and Civil Protection-ECHO) Avrupa Birliği İnsani Yardım Fonu finansal desteği ve uluslararası bir sivil toplum kuruluşu olan GOAL Global ile işbirliğinde Mayıs-Kasım 2016 arasında uyguladığı "Türkiye'nin Güneyindeki Suriyelilerin ve Göçmenlerin Korunma ve Sağlık Koşullarının İyileştirilmesi Projesi" kapsamında bilgilendirme, savunu ve insanî yardımı içeren bütünlük bir yaklaşımla hassas durumdaki göçmen gruplarının korunmaya dair karşılaştıkları riskleri azaltmayı amaçlamıştır.

Temel hedefi derinlemesine araştırma ve savunu, bilgi yayımı ve gıda dışı malzemelerin dağıtımıyla göçmen nüfusun karşı karşıya olduğu risklerin azaltılması olan projenin aşağıdaki başlıca faaliyetler uygulanmıştır;

1. Bilgi Yönetimi ve Mevcut Durum Analizi

Düzensiz göçmenlerin nerede ve hangi bitkisel ürünlerinde çalıştıklarının haritalanmasını, koşullarının daha iyi anlaşılmasını ve karşılaşılan korunma risklerinin giderilmesi için kanıt temelli politika öneriler sunulması.

2. Toplumsal Ağlar Aracılığıyla Bilgi Yayımı

Hedef gruba temel haklar, yükümlülükler ve hizmetler hakkında bilgi sunularak Suriyeli göçmenlerin mevcut hizmetlere erişimi ve kullanımına destek verilmesi.

3. Gıda Dışı Malzeme Dağıtılması

Temel ihtiyaçların karşılanması amacıyla hedef gruplara hijyen ve koruyucu malzemeler içeren gıda dışı malzeme paketleri dağıtılması.

Suriyeli Göçmen Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri Adana Ovası Mevcut Durum Araştırması

DEVELOPMENT
WORKSHOP

